

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

HUN İSTİLÂSINDAN MOĞOL HAKİMİYETİNE ALANLAR (OSETLER)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali GENÇ

**Eylül 2013
TRABZON**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

HUN İSTİLÂSINDAN MOĞOL HAKİMİYETİNE ALANLAR (OSETLER)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali GENÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet ÇOĞ

Eylül 2013

TRABZON

ONAY

Ali GENÇ tarafından hazırlanan “Hun İstilâsından Moğol Hakimiyetine Alanlar (Osetler)” adlı bu çalışma 03/10/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet ÇOĞ (Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Derya Derin PAŞAOĞLU

Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ali GENÇ

16.09.2013

ÖNSÖZ

Kafkasya, çok eski çağlardan beri farklı millet ve kültürlerin bir arada yaşadığı gerek coğrafi gerekse tarihi bakımdan kendine has özellikleri olan bir bölgedir. Sahip olduğu stratejik önem Kafkasya'yı farklı milletlerin ve büyük devletlerin ilgi odağı haline getirmiş pek çok imparatorluk bu önemli bölgeye hakim olmak için birbiriyle mücadele etmiştir. Pers İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Emeviler ve Abbasiler gibi pek çok büyük devlet bu bağlamda akla gelmektedir.

Çin Seddi'nden Tuna Nehri'ne kadar uzanan bozkır coğrafyasında yaşayan farklı millet ve gruplar da tarihin en eski dönemlerinden itibaren Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkaslara göç etmiş ve burada etkin rol oynamışlar ve kalıcı izler bırakmışlardır.

Hun İstilâsından Moğol Hakimiyetine Alanlar (Osetler) adlı bu çalışmanın konusunu ise Kafkas kavimlerinden biri olan ve bugün Kafkasya'da varlıklarını devam ettiren Osetlerin ataları olarak kabul edilen Alanların yukarıda bahsedilen devlet ve kavimlerle girdikleri ilişkiler ve bu ilişkinin boyutları oluşturmaktadır. Tezimiz bir giriş ve iki bölümden oluşmakta olup bölümler arası kronolojik bir sıra takip edilmiştir. Tezimiz Alanların Ortaçağ tarihinde önemli yer tutan Hun İstilasını ile Moğol İstilasını arasındaki dönemi kapsamaktadır. Girişte Alanlardan önce Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslar'dahakim olan İskitler ve Sarmatlar hakkında bilgi verildikten sonra Alanların ilk dönemlerinden bahsedilmiştir. İlk bölümde Hun istilasından Hazar hakimiyetine kadar olan dönem, ikinci bölümde ise Hazar hakimiyetinden sonra Alanların tarihi ile diğer kavim ve devletlerle kurdukları ilişkiler birincil kaynakların ve araştırma eserlerinin yardımıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmam esnasında katkılarını benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Mehmet ÇOĞ başta olmak üzere, Sayın Hocam Prof. Dr. Mehmet TEZCAN'a ve Arş. Gör. Hasan AKYOL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Eylül 2013

Ali GENÇ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa Nr.</u>
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1-23

BİRİNCİ BÖLÜM

1. IV. - X. YÜZYILLAR ARASINDA ALANLAR	24-51
1.1. Alanlar ve Hunlar	24
1.2. Alanlar ve Sabarlar	30
1.3. Alanlar ve Avarlar	32
1.4. Alanlar ve Göktürk İmparatorluğu	34
1.5. Alanlar ve Hazarlar.....	37
1.5.1. Alanlar ve Kara Bulgarlar	38
1.5.2. Hazar-Arap Mücadeleleri ve Alanlar	40
1.5.3. Hazar-Bizans Mücadeleleri ve Alanlar	43

İKİNCİ BÖLÜM

2. X. - XII. YÜZYILLAR ARASINDA ALANLAR.....	52-75
2.1. Hazar Hakimiyeti Sonrasında Alanların Genel Durumu	52
2.2. Alanlar ve Selçuklular	53
2.2.1. Alanlar ve Sultan Alp Arslan'ın Kafkasya Seferleri.....	54
2.2.2. Malazgirt Zaferi ve Sonrasında İlişkiler.....	55

2.3. Alanlar ve Kıpçaklar.....	58
2.3.1. Karaçay Türklerinin Oluşumunda Alan ve Kıpçak Rolü	60
2.3.2. Memluk Devleti'nde Alan Varlığı	61
2.4. Alan Krallığı'nda Moğol İstilasası	62
2.4.1. Altın Ordu Hakimiyetinde Alanlar	68
2.4.2. Alanların Göçü	71
2.4.2.1. Gürcistan'da Alanlar	71
2.4.2.2. Balkanlarda Alanlar	72
2.4.2.3. Çin'de Alanlar	74
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76-77
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	78-93
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	97

ÖZET

Alanlar, İskitlerin ve Sarmatların ardından, Avrasya steplerinde ortaya çıkmışlardır. İran dilli ve göçebe bir kavim oldukları ve bugün Kafkaya'da yaşayan Osetlerin onların torunları olduğu büyük ölçüde kabul görmekte birlikte, kimlikleri konusunda farklı fikirler de ileri sürülen Alanlar, tarih sahnesine çıktıkları günden itibaren Kuzey Kafkasya ve Hazar tarihinde mühim bir rol oynamışlardır. Hun istilasını ile "Kavimler Göçü" ne katılan, daha sonra ise Moğol istilasını ile dünyanın farklı yerlerine dağılan Alanların tarihi oldukça hareketli bir manzara arz etmektedir.

Farklı coğrafyalara dağılımlarına rağmen Alanların belli bir grubu Kafkaslarda kalmıştır. Uzun tarihsel süreçte bu halkın yapısında bazı sosyoekonomik, politik ve dinsel değişimler yaşanmıştır. Başlangıçta göçebe ve pagan olan halk, zamanla yerleşik hayata geçmiş ve Hıristiyanlık kısmen eski inançları ile birleşerek aralarında yayılmıştır.

Ortaçağ boyunca Bizans İmparatorluğu, Hazarlar, Emeviler ve Abbasiler gibi büyük güçlerle ilişkiler kuran Alanlar aynı dönemde Asya bozkırlarından Kafkaslara ulaşan farklı kavim ve gruplarla temas geçişlerdir. Hunlar, Bizans İmparatorluğu, Hazarlar ve Moğollar gibi Kafkaslara ve Karadeniz bozkırlarına hakim olmaya çalışan güçlü kavim ve devletler Alan tarihinde önemli izler bırakmışlardır.

Anahtar Sözcükler: Alanlar, Osetler, Kafkasya, Moğol İstilasını,

ABSTRACT

Alans arised at the Eurasian steppes after Scyths and Sarmatians. Although it is accepted that Alans were nomadic and Iranian languaged people and Ossetes which live in Caucasus are descendants of them, there are different ideas about their origin. Beside they acted an important role at the history of North Caucasus and Caspian since they first appeared on the history stage. They took part at the Migration Period after the Hun invasion and than they straggled different parts of the world with the Mongol invasion, so Alan history presents an active picture.

Despite disintegrating different geographical areas of world, a particular of Alans stayed at Caucasus. At the long historical process, Alans subsisted some socio-economic, political and ecclesiastical exchanges in their culturel form. At the beginning they were nomadic and pagan, but in the lenght of time they became settled and with their old assurences Christianity generalized at the Alan country.

Alans merged with strong states like Byzantine Empire, Khazars, Umeyyeds and Abbasids during the medieval ages and at same time they came in touch with the different nations and groups which arrived Caucasus from Asia steppes. These powerfull nations and states who tried to dominate on Black Sea and Caucasia steppes such as Huns, Byzantine Empire, Khazars and Mongols, made important marks on the history and culture of Alans.

Key Words : Alans, Ossets, Caucasia, Mongol Invasion

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.Ü.D.T.C.F	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
İSAR	: İstanbul Araştırma Ve Eğitim Vakfı
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türkiye Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Trans.	: Translate
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve Diğerleri
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları
YKY	:Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Alanlar, Kafkasyalı eski bir halk olup, kendilerinden ilk defa M.Ö. 2.yüzyıla ait Han Dönemi Çin yıllıklarında bahsedilmektedir. Bu dönem Çin yıllıklarında, Harezmi bölgesi civarında bulunduğu kaydedilen ve "Yen-ts'ai" adıyla geçen bir devletten bahsedilmektedir. Sonraki dönem Çin kaynaklarında ise aynı ülke "Alanliao" adıyla geçmekte ve büyük bir gölün kıyısında bulunduğu söylenmektedir¹. Bu isim sonraki dönemlerde Alan olarak okunmuştur. Bahsedilen büyük gölün de Hazar Denizi olması mümkündür². Göçün sebepleri tam olarak bilinmemekle birlikte Alanların buradan daha batıdaki bozkır bölgelerine göç ettikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada Biruni'nin aktardığı bilgiler de konuya ışık tutmaktadır. Biruni, Alanların kuraklık sebebiyle Harezmi civarındaki yurtlarından Kafkasların kuzeyine göç ettiğini aktarmaktadır³. M.S. I. yüzyılda ise artık Alanlar Roma İmparatorluğu'nun kuzeydoğu sınırlarında yaşayan bir halk olarak kaydedilmektedir⁴.

M.S. I. yüzyıla kadar batıda haklarında herhangi bir bilgi bulunmayan Alanlardan, bu tarihten itibaren Grek ve Latin kaynakları Roma İmparatorluğu ile olan ilişkisi sebebiyle bahsetmektedir. Avrasya steplerinden Kuzey Afrika'ya ulaşan hareketli bir tarihe sahip olmalarına rağmen kültürlerinin yazısız olması ve Alan diliyle ilgili günümüze ulaşan bir kaydın bulunmaması sebebiyle, Alanların tarihteki faaliyetleri ile ilgili bilgiler ilişki kurdukları diğer medeniyetlerin kaynaklarından öğrenilmektedir⁵.

Latin kaynaklarında "Alani"⁶, Arap ve Fars kaynaklarında "El-Lan"⁷, Moğol kaynaklarında "Asud"⁸ Gürcü kaynaklarında "Ovs/Os"⁹ şeklinde geçen Alanların kimliği

¹Agusti Alemany, **Sources On The Alans A Critical Compilation**, Leiden-Boston-Köln: Brill, 2000, s.13, İstvan Vasary, **Eski İç Asya Tarihi**, (Çev. İsmail Doğan), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007, s.61.

²Vladimir Kuznetsov ve Yoroslav Lebedinski, **Alanlar Step Atlıları, Kafkas Beyleri**, (Çev. Demir Alp Serezli), Ankara: Alan Kültür Ve Yardım Vakfı, 2012, s.22

³A. Zeki Velidi Togan, "Allan", **İ. A.**, C.1., İstanbul: M.E.B. Basımevi, 1972, s.376, Alemany, **Sources On The Alans**, s.253.

⁴Alemany, **Sources On The Alans**, s.13.

⁵Alemany, **Sources On The Alans**, s.14.

⁶Friar Giovanni DiPlano Carpini, **The Story Of The Mongols Whom We Call Tartars**, Boston: Branden Publishing Company, 1996, s.111.

konusu araştırmacılar arasında son yüzyıla kadar tartışılmıştır. Nihayet son yüzyılda araştırmacılar, Alanların Sarmat kökenli ve İnan dilli bir millet oldukları konusunda hemfikir olmuşlardır. Ayrıca bugün Merkezi Kafkasya'da yaşayan Osetlerin de Alanların torunları olduğu ve Oset isminin, Gürcüce'de Alanlar için kullanılan "Ovs/Os" teriminin bir yansıması olduğu fikri genel kabul görmüş durumdadır¹⁰. Rus tarihçiler V. Kuznetsov, Yoroslav Lebedinski, V.B. Kovalevskaya, V.İ. Abayev ve Bernard S. Bachrach bu fikri paylaşanlardan sadece birkaçıdır¹¹. Ayrıca son dönemde Alanlarla ilgili çalışmalar yapan İrina Arzhantseva ve Agusti Alemany de Alanların İrani bir halk oldukları görüşünü paylařmaktadırlar¹². Alanların kökeni hakkındaki bu genel kabule rağmen, Alanların Türk kökenli olduğunu düşünen araştırmacılar da vardır. Kazanlı tarihçi Mirfatih Zekiyev ve Kafkasya hakkındaki araştırmalarıyla bilinen Ufuk Tavkul, Alanların Türk kökenli olduğunu iddaa etmekte ve günümüzde onların torunları olarak kabul edilen Osetlerle bir alakalarının olmadığını söylemektedirler¹³.

Alanlarla alakalı tartışma konularından biri de "Alan" etnik isminin kökeni konusunda gerçekleşmiştir. Ammianus Marcellinus gibi bazı antikçağ yazarları kelimenin etimolojisini oluştırmaya çalıřmıřtır¹⁴. Bu yazarlar, Alan ismini Mısırlı antikçağ yazarı Ptolemy'nin "Coğrafya" adlı eserinde Sarmatya bölgesindeki dağlardan biri olarak saydığı Alan dağları ile iliřkilendirmişlerdir¹⁵. Ptolemy'de bahsedilen bu dağlar, bugün Kırgızistan bozkırlarında yer alan ve Ural Dağları'nın güney kolunu oluştıran Muğodzar Dağları'dır¹⁶. Ancak bugün kabul gören teori Alan etnik isminin, Aryan kökenli bir sözcük olan "Arya"

⁷El-Belazuri, **Fütuhu'l-Buldan**,(Çev. Mustafa Fayda), Ankara:Kültür Bakanlığı Yay., 2002, s.278, V. Minorsky, **Hududü'l - Alem Mine'l - Meşrik İle'l - Magrip**, (Çev. Abdullah Duman, Murat Ağrı), İstanbul: Kitabevi Yay., 2008, s.121.

⁸**Moğolların Gizli Tarihi**, (Çev. Ahmet Temir), 2.Baskı, Ankara: TTK Yay., 1986, s.185.

⁹Marie Felicite Brosset, **Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)**,(Çev. Hrand D. Andreasyan), (Haz. Erdoğan Merçil), Ankara: TTK Yay., 2003, s.10.

¹⁰Togan, a.g.m., s.377, Alemany, **Sources On The Alans**, s.4, Adolf Berje, **Kafkasyalı Dağlı Kavimlerin Kısa Tasviri**, (Çev. Murat Papşu) , Ankara: Kafkas Derneği Yay., 1999, s.55.

¹¹ Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.24, Bernard S. Bachrach , **A History Of The Alans In The West**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1973, s.9, Beksultan Batırhan , "Osetin Milletinin Menşei", **Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi**, S.8, İstanbul 2004, s.6, V.B. Kovalevskaya,**Kavkaz İ Alany**,Moskva: İzdatelstvo Nouka Glavnaya Redaktsiya Vostocnoy Literatura, 1984, s.168.

¹² İrina Arzhantseva, "The Cchristianization of North Caucasus (Religious Dualism among the Alans)", **The Christianization Of Caucasus (Armenia,Georgia,Albania)**, Werner Seibt (Ed.), Viyana: 1976, s.17, Alemany,**Sources On The Alans**, s.4.

¹³ Mirfatih Zekiyev, **Türklerin Ve Tatarların Kökeni**,(Çev. Ahsen Batur), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yay. , s.211, Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği**, İstanbul: Selenge Yay., 2007, s.70-74.

¹⁴Alemany,**Sources On The Alans**, s.2-3.

¹⁵Ptolemy, **Geography**,(Trans. Edward Luther Stevenson) Book III, Chapter V, New York: New York Library, 1932, Sayfa Yok , [http:// penlope.uchicago.edu/Thayer/Roman/Texts\(01.09.2013\)](http://penelope.uchicago.edu/Thayer/Roman/Texts(01.09.2013))

¹⁶Alemany,**Sources On The Alans**, s.101.

sözcüğünden türediği şeklindedir. Başlangıçta bu görüşe şüphe ile yaklaşılmıştır. Ancak daha sonra Osetya'nın doğusundaki kabilelerin kendileri için "İr" ve "İron" isimlerini kullanmaları "Arya" sözcüğünün bir sonucu olarak gösterilmeye başlanmış ve bu teori geniş ölçüde kabul görmüştür¹⁷.

Alanlar için kaynaklarda kullanılan etnik isimlerden bir diğeri de "As" tır. Kelimenin kökeni bilinmemekle birlikte, kaynaklarda bazen tek başına bazen de Alan ismi ile birlikte "Alanlar ve Aslar" şeklinde kullanıldığı görülmektedir¹⁸. Moğol kaynaklarında Alanlar için kullanılan "Asud" ve Yuan Dönemi Çin kaynaklarında kullanılan "Asu" isimlerinin de "As" etnik isminden kaynaklandığı anlaşılmaktadır¹⁹. Ancak bu noktada da farklı görüşte olan araştırmacılar vardır. Eski Türk tarihi hakkındaki çalışmalarıyla bilinen Osman Karatay, Alan-As isimlerinin zannedildiği gibi aynı halka verilen iki isim olmadığını, Alanların Karadeniz bozkırlarına hakim olma sürecinde Türk kökenli Aslar'ı da hakimiyet altına aldığını iddaa etmektedir²⁰.

Alanlar yapı olarak homojen durumda olmayıp heterojen bir kabileler konfederasyonu görünümündeydi. Bu çoklu yapı zamanla Alan ismi altında birleşmiş ve Karadeniz bozkırlarında hakim olmuştur²¹.

Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar tarih öncesi devirlerden başlamak üzere çeşitli kültürlerin ortaya çıktığı coğrafya olmuştur. Bu coğrafyada ortaya çıkan kültürler büyük ölçüde hayvancılığa bağlı olarak gelişimini sürdürmüştür. Bozkır coğrafyasında verimli ve kıymetli otlakların bulunuşu göçebe çoban kültürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bugün İran ile Türkmenistan sınırında yer alan Kopet dağı eteklerinde M.Ö. IV. bin yılın başlarında küçük yerleşim birimlerinde koyun ve keçi beslenmeye başlanmıştır. Bunun kuzeyinde Hazar Denizi ve Seyhun Nehri arasındaki bozkır bölgesinde Kelteminar kültürü ortaya çıkmıştır. Burada insanlar avcılık, balıkçılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Bu dönemden önce de insanlar buralarda yaşamaktaydılar. Cebel ve Kamarbant gibi mağaralardaki izlerden M.Ö. VII. bin yılda hayvan yetiştirildiği

¹⁷Alemany, **Sources On The Alans**, s.3.

¹⁸Friar Giovanni DiPlano Carpini, a.g.e., s.111.

¹⁹Alemany, **Sources On The Alans**, s.5-7.

²⁰OsmanKaratay, **Türklerin Kökeni**, 7.Baskı, Ankara: Kripto Yay., 2013, s.197.

²¹Alemany,**Sources On The Alans**, s.4.

belirlenmiştir. Ormanlık saha ve bozkırda oturanlar avcılık ve besi tarımının yanında sığır, koyun, keçi ve at beslemişlerdir²².

M.Ö. III. bin yılda bozkırda bir takım yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. At biniciliği, tekerlekli arabanın kullanımı, yeni gömü tarzı ve belki de hayvanların sağılması buna dahildir. Binek ve koşum atlarının takımlarının en erken örnekleri Balhan mezarları kültürü ve Andronovo kültürü gömülerinde ortaya çıkmıştır. At kalıntıları bu dönemin buluntu merkezleri arasında yüzde 15-20 arasında bulunmuştur. Don vadisinde ise, at iskeletinin oranı yüzde 80' dir. Başka bir binek hayvanı olan devenin de erken Andronovo, Karasuk ve Balhan mezar kültüründe varlığına rastlanmaktadır²³. M.Ö. II. bin yılda at; ölü kültü ve dini hayatta önemli rol oynamaya başlamıştır. Erken Balhan mezarları kültüründe Poltavka tümülüslerinde (M.Ö. 1800 - 1500) at başı bulunmuştur. Bütün at gömüsü Andronovo ve Balhan mezarları kültürünün geç döneminde keşfedilmiştir. At kalıntıları ender rastlanmasına rağmen, Karasuk kültürü mezarlarında da ortaya çıkmıştır.

Hazar Denizi ve Karadeniz arasında Kafkasya'nın kuzeyinde kurgan mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar M.Ö. III. bin yılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Bu mezarlar Kafkasya'nın kuzeyinde Kuban nehri havzasında yoğunlaşmışlardır. Bunların en meşhuru ve en eskisi Byelaya' daki Maikop'tur. Burada altın ve gümüşten çok sayıda buluntu ortaya çıkarılmıştır²⁴.

Göçebe çobanlık gelişimini M.Ö. II. bin yılın başlarında da sürdürmeye devam etmiştir. Bu hayat tarzının ne zaman egemen olduğunu tam olarak söylemek zordur. Buluntuların gösterdiğine göre muhtemelen, M.Ö. 2500 yıllarında müstakil hayvan ekonomisi Dinyeper ve Ural ırmakları arasındaki bozkırda ortaya çıkmıştır. M.Ö. 2000 civarında Ural ırmağının doğusunda geliştirilmiştir. Bu gelişim coğrafyanın genişliğine göre büyük sürülerin oluşumu, ata binme ve iklim şartlarına bağlı olarak devam etmiştir. Bu üç faktör Bozkır toplulukları arasında büyük bir değişimi zorunlu kılmıştır. Tarımı ve yerleşik hayvan beslemeyi bırakan bozkır insanı mevsime göre yeşil otlak aramak üzere sınırlı göçler ve nihayet at üzerinde tam göçebe çoban yaşamına geçmiştir. Çoban

²²İlhami Durmuş, **Sarmatlar**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007 , s.27.

²³Durmuş, **Sarmatlar**, s.27.

²⁴Eustace Dockray Philips, **The Royal Hordes, Nomad Peoples Of The Steppes**, London: Thames and Hudson , 1965, s.35.

göçebeler arasında sürülerin varlığı çevreyi genişletme eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu durum sosyal nedenlerden oluşmaktadır. Hatta çevreyi genişletme arzusu sürülerin uzun zaman yaşamasını sağlamak için gerçekleştirilmiştir. Sürülerin özenli bir şekilde güdülmesi ve göçebe yaşam tarzı çok hayvana bakmayı ve çok geniş alanlardan faydalanmayı zorunlu kılmıştır.

Göçebe çobanların Ural nehrinin doğusunda M.Ö. 2000 yıllarında ortaya çıkışı, görünüşe göre Dinyeper ve Ural bozkırları arasında Alçak Kurgan ve Katakomp mezarları kültürüne etki etmiştir. Bunun her iki bölgenin seramikleri arasındaki benzerlikler ispatlamıştır. M.Ö. II. bin yılın başlarında ata binme sayesinde çoban göçebelik çabuk yayılmaya başlamıştır²⁵.

M.Ö. II. bin yıl içerisinde göçebe-çoban hayat tarzı devam etmiştir. Doğuda İtil, batıda Dinyeper ve güneyde Azak Denizi ile sınırlanmış geniş bozkır kuşağında Alçak Kurganlar ve Katakomp mezarları kültürleri arasında kesin bir ayrım yoktur. Arkeolojik materyal, tamamen Kuban kurganları kompleksiyle bağlantılı olup, Katakomp kültürünü yürüten bozkır sakinlerinin göçebe çoban bir yaşam tarzı ile yerleşik ziraat arası bir yaşam sürdürdüklerini göstermektedir. Katakomp mezarları kültürü ile Kuban kurganları birbiriyle organik olarak bağlantılıdır. Arkeolojik materyalin hemen hemen birbirinden ayırt edilmesi mümkün olmadığından, her iki kültür grubu, Kuban-Katakomp kompleksi olarak da adlandırılmıştır²⁶.

Kuban kültürü, daha sonraki dönemde Alanya'nın kurulduğu Kuban ve Terek nehirleri arasındaki bölgede ve bugün Güney Osetya topraklarının bulunduğu sahada belli kalıntılar bırakmıştır. Kuban kültürünün yayıldığı bölgelerin tümünde, yüksek nitelikte bronz ve demir objelere rastlanmaktadır. En karakteristik objeler arasında silahlar (hançerler, baltalar ya da kalkanlar), mücevherler, levhalar, kemer tokaları yer almaktadır. Objelerin çoğu, geometrik figürler, özellikle değişik bir şekilde düzenlenmiş step hayvan motifleri taşımaktadır. Kuban kültürünün Kafkasya dillerinden birini konuşan halklardan

²⁵Durmuş, **Sarmatlar**, s.28-29.

²⁶M. Taner Tarhan, "Eskiçağda Kimmerler Problemi ", **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C.1., Ankara 1979, s.355-359.

biri tarafından oluşturulduğu ve Kuban kültürünün, bölgeyi daha sonra ele geçiren İran ve Kuzey Kafkasya kökenli halklara intikal ettiği anlaşılmaktadır²⁷.

Atlı-göçebe hayat tarzı M.Ö. I. bin yıl içerisinde de Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda sürmeye devam etmiştir. Arkeolojik materyal bunu en iyi şekilde göstermektedir. Ayrıca, yazılı kaynaklarda da bu dönemi aydınlatan bilgiler bulunmaktadır.

Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda Alanlardan önce sırasıyla Kimmer, İskit ve Sarmatlar hakim olmuştur. Bozkır göçebelerinin batı kolunu oluşturan Kimmerler M.Ö. II. bin yıl başlarından M.Ö. VII. yüzyıla kadar Kırım merkez olmak üzere, Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşamışlardır. Güney Rusya'da Kimmerlerle bağıntılı arkeolojik materyalin M.Ö. II. binin başlarına kadar uzanmasına karşılık, yazılı kaynaklarda adlarının geçmesi ancak M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren başlamıştır²⁸. Antik Grek kaynaklarında "Kymmerioi" ve "Kymmerios" adıyla tanımlanan Kimmerler hakkında ilk tarihi bilgileri Herodotos vermektedir²⁹.

Karadeniz'in kuzeyindeki bozkır coğrafyasında kültürler coğrafya ya da mezarlara göre tanımlanırken, toplulukların adının kaynaklarda geçmeye başlamasıyla topluluk adıyla anılmaya başlanmıştır. Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda göçlerle birlikte birtakım değişiklikler ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak M.Ö. 800 yıllarında Moğolistan ve Türkistan'da meydana gelen ve uzun süren bir kuraklık, Orta Asya'nın ve Güney Rusya'nın bozkırlarında kayda değer bir nüfus baskısına neden olmuştur. Otlakların kuraklıktan etkilenmesi, doğu bozkırlarında yaşayan Hiungnu (Hun) kabilelerinin Çin'in kuzeybatı sınırlarına kaymalarına neden olmuştur³⁰.

M.Ö. VII. yüzyıl başlarında Hiungnular Çinlilerle ve Choularla savaşmışlardır. Bunun sebebi olarak, Chouların her yerde garnizon kurmaları ve Hiungnuların otlaklarının

²⁷Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.14.

²⁸M. Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", **I. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri**, Ankara 1984, s.109-120.

²⁹Herodotos, **Herodot Tarihi**,(Çev. Mümtekin Ökmen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay, 2002, s.18-21.

³⁰Tarhan, "Eskiçağda Kimmerler Problemi", s.365.

küçülmesi gösterilebilir³¹. İmparator Suan onlara karşı bir askeri harekatta bulunmuş ve Hiungnuların, Çin'in batı sınırına kadar çekilip oradaki komşularını yerlerinden oynatmasına neden olmuştur. Böylelikle, diğer toplulukların da batı taraflarındaki topraklara saldırımları çok geçmeden bozkırda büyük bir göç hareketinin başlamasına yol açmıştır. Her topluluk yeni topraklar elde edebilme gayesiyle batıdaki komşularına saldırmak zorunda kalmıştır³².

Bu gelişmeler karşısında İskitler batıya doğru yönelerek, M.Ö. VIII. yüzyılda Kimmerlerin ülkesine gelmiştir³³. Herodotos, Göçebe İskitlerin Asya'da yaşadıklarını ve Massagetlerle yaptıkları savaştan yenik çıkarak, Kimmerlerin yanına göç ettiklerini bildirmektedir³⁴. İskitler doğudan batıya doğru geldiklerinde, Karadeniz'in kuzeyinde Hazar Denizi'nden Tuna nehrine kadar geniş coğrafyaya doğru dağılarak, Kimmerlerle karşılaşmışlardır. İskitler yukarıda bahsi geçen coğrafyaya gelince, Kimmerler büyük bir istila karşısında olduklarını düşünerek bir araya gelmiş ve durum değerlendirmesi yapmışlardır. İçinde hükümdarın ve bir kısım halkın olduğu bir grup olası bir saldırıya karşı yurtlarında kalıp savaşmayı düşünürken, diğer bir grup ise göç ederek yeni yurtlar bulmayı daha uygun bulmuştur. Bu şekilde fikir ayrılığına düşen Kimmerler en sonunda birbirleriyle savaşmış ve savaştan sağ kalanlar da yurtlarını terk etmişlerdir. Buradan anlaşıldığına göre İskitler, Kimmer ülkesine doğudan geldiklerinde ülkenin doğu kısmında bulunan Kimmerlerle ilk teması kurmuşlar ve diğer bölgelerde yaşayan Kimmer grupları, İskitlerin batıya doğru geldiklerini ve durumun kendilerinin aleyhine gelişeceğini anlamışlardır.

Kimmerler M.Ö. VII. yüzyılın son on yılı içerisinde göç etmeye başlamışlardır. Şüphesiz, bu göçün merkezini Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar oluşturmaktaydı. Kimmerlerin oradan hareketle Kafkas yolunu seçerek Kafkas geçitlerini geçtikleri ve Urartu topraklarına yayıldıkları anlaşılmaktadır. Onları takip ederek Yakındoğu'ya kadar yayılmışlardır. İskitlerin önünde Yakındoğu'ya gelen Kimmerler, Urartululara saldırmışlardır. Bu hareketin sonucunda M.Ö. VIII. yüzyılın sonları ve M.Ö. VII. yüzyılın

³¹Wolfram Eberhard, **Çin Tarihi**, Ankara: TTK Yay., 1987, s.38-39.

³²Tamara Talbot Rice, **The Scythians**, London: Thames and Hudson, 1968, s.43.

³³Durmuş, **Sarmatlar**, s.30, Vasary, a.g.e., s.44.

³⁴Herodotos, a.g.e.,s.204.

başlarında Asur sınır bölgelerinde önemli değişiklikler olmuştur³⁵. Anadolu'nun doğusundaki Urartu, M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarında bir taraftan Kuzey Suriye ve Fırat nehrine kadar uzanan, diğertaraftan Kafkaslara kadar ulaşan büyük bir ülke konumundaydı. Bunlar gerek Kral Sargon ve halefleri, gerekse Kafkas geçitlerinde gittikçe büyüyen Kimmer tehlikesi yüzünden Asur nüfuz bölgesinden gittikçe çekilmişlerdir. Urartu-Kimmer mücadelesi sonunda istilacıların yolu Anadolu'nun içlerine doğru çevrilmiş ve Urartu devleti de çökmekten kurtulmuştur³⁶.

Asur kaynaklarında ilk kez Kimmerlerin ortaya çıkışı Kral Sargon (M.Ö. 722-705) zamanına rastlamaktadır³⁷. Bu tarih İskitlerin öncü grubunun Kimmer yurduna yerleşmesine rastlayan tarihe yakınlık göstermektedir. İskitlerin Kimmerleri Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardan çıkarmalarıyla Kimmer dönemi son bulmuştur. Bu dönemin son bulmasından sonra İskit dönemi başlamış ve bozkır dünyasının hakimiyeti İskitlere geçmiştir³⁸.

"Atlı Kavimler Medeniyeti"nin önemli bir halkasını oluşturan İskitler, "Bozkır Kavimleri" arasında, gerek siyasi tarihleri, gerekse kültürleri bakımından önemli bir yer tutmaktadır. İskitlerin izleri çok geniş coğrafyalarda takip edilebilmektedir. Çin Seddi'nden Tuna nehrine kadar çok geniş bir sahaya yayılmışlardır. Aynı zamanda Kafkaslar'dan Anadolu'ya ve hatta Mısır önlerine kadar yayıldıkları, hem arkeolojik buluntular hem de yazılı kaynaklar sayesinde ispatlanmaktadır. İskitler gerek yayılmış oldukları kültür coğrafyası, gerekse bırakmış oldukları kültürel miras bakımından özel bir yere sahiptir. Birçok eski Bozkır kavmi gibi tarihin akışını değiştirmiş, tarihe yön vermiş bir kavimdir. Kendi insanların yiğitliği ve kabiliyeti, atlarının hızı, yay ve oklarının mükemmelliği sayesinde her istedikleri coğrafyayı kendilerine kolayca yurt edinebilmişlerdir. Onların bu faaliyetleri çeşitli kavimlerin kaynaklarına geçmiş ve mücadeleleri vurgulanmıştır. Doğu Türkistan'ın doğusundan Avrupa içlerine kadar, uçsuz bucaksız bir coğrafyaya yayılan ve çok farklı kavimlerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki kuran İskitler hakkındaki

³⁵Durmuş,**Sarmatlar**, s.31

³⁶Kadriye Tansuğ, "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. 7. Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri", **A.Ü. DTCF Dergisi**, VII, (4), Ankara, 1949, s.536.

³⁷Ekrem Memiş, **İskitlerin Tarihi**,Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1987, s.11.

³⁸Durmuş,**Sarmatlar**, s.32.

bilgilere, bu farklı kavimlerin kaynaklarında ve yukarıda bahsedilen geniş sahada ele geçirilen arkeolojik buluntularda rastlamak mümkündür³⁹.

İskitler adı ilk kez, Asur imparatorlarından Mısır fatihi Asarhaddon (M.Ö. 680-668) devrine ait vesikalarda geçmektedir. Söz konusu vesika "Gimmirai" ve "Aşkuzai" kavimlerinden bahsetmektedir ki, adı geçen bu kavimlerden ilkinin "Kimmerler", ikincisinin de "İskitler" olduğu genel kabul görmektedir. Vesikadaki metinde sözü edilen Asur kralı Asarhaddon'un, ülkesinin kuzey ve kuzeydoğu kesimlerini tehdit eden Kimmer tehlikesine karşı İskitlerle anlaşması ve onlara karşı savaşmasını sağlaması anlatılmaktadır⁴⁰.

İskitlerden ve İskitlerin bir kolu olan Sakalardan bahseden yegane Pers kaynağı Kral Darius'a ait Behistun Kitabesi'dir. Bu kitabede krala isyan eden bir kısım satraplıklardan bahsedilirken, isyan edenler arasında Sakalar da gösterilmekte ancak isyanın bastırılıp bastırılmadığına dair hiçbir bilgi verilmemektedir. Bu bilgilerden başka Behistun Kitabesi, Kral Darius'un İskit seferi hakkında da bilgi vermektedir⁴¹.

İskitler hakkında en fazla bilgi veren kaynaklar Greklere aittir. İskitler hakkındaki en önemli kaynak Herodotos'un "Historia" adlı eseridir. "Tarihin Babası" olarak nitelendirilen ve Anadolu, Kuzey Afrika, Suriye ve Güney Rusya'yı gezen Herodotos (M.Ö. 484-425), eserinde M.Ö. 490-479 yılları arasında meydana gelen Grek- Pers savaşlarını anlatırken, gezip gördüğü yerler hakkında da bilgi vermiş ve bu bağlamda Güney Rusya seyahati sırasında İskitler hakkında edindiği bilgileri ve gördüklerini, dokuz kitaptan meydana gelen eserinin dördüncü kitabında yazmıştır. Herodotos, İskit kültürü, ülkesi, İskitlerin savaş taktikleri ve Pers kralı Darius'un İskit seferi hakkında bilgi vermektedir⁴².

³⁹İlhami Durmuş, **İskitler**, İstanbul: Kaynak Yay., 2007, s. 9-10.

⁴⁰Memiş,a.g.e., s.3.

⁴¹Memiş,a.g.e.,s.3-4.

⁴²Herodotos,a.g.e., s.216-239.

Herodotos'un çağdaşı Thukydides (M.Ö. 460-400), Herodotos'tan sonraki en ünlü Grek tarihçisidir. "Peloponnessoslularla Atinalıların Savaşı" adlı üç kitaptan oluşan eserinin ikinci kitabında İskitlerle ilgili bilgiler vermektedir⁴³.

Eski çağların büyük tıpçılarından olan ve "Tıbbın Babası" olarak nitelendirilen Hippokrates'in (M.Ö. 460-377) birçok eseri arasında "Hava Su Ve Yerler Üzerine" adlı çalışması diğerlerinden daha önemlidir. Herodotos'tan daha güncel bilgiler veren Hippokrates, İskit göçebe kültürünü tasvir edip Sarmatlar hakkında da bilgiler vermektedir⁴⁴.

"Kyros'un Anabasisi" adlı eseriyle tarih alanında önemli bir yer tutan Atinalı tarihçi Ksenophon (M.Ö. 430-357), M.Ö. 411-362 yılları arası Yunan tarihini anlattığı eserinin dördüncü bölümünde İskitlerle ilgili kısa bilgiler vermektedir⁴⁵.

İskitler hakkında bilgi veren Grek kaynaklardan biri de M.Ö. 63 - M.S. 24 yılları arasında yaşamış olan Strabon'un 17 kitaptan oluşan "Geographika" adlı eseridir. Anadolu ile ilgili bölümleri Türkçe'ye kazandırılan eserin I., III., IV., XI. bölümlerinde İskitlerden bahsedilmekle birlikte, İskitlerle ilgili en geniş bilgiye VII. kitapta rastlanmaktadır⁴⁶.

İskitlerden bahseden yazılı kaynaklardan sonuncusu olan Çin kaynakları genel olarak bakıldığında çevrelerinde bulunan topluluklar hakkında önemli bilgiler ihtiva eden kaynaklardır. İskitlerle ilgili bilgiler barındıran Çin kaynağı ise onlardan "Sai" olarak bahseden Han-shu'dur. Bu kaynak M.Ö. 206 ile M.S. 20 yılı arasındaki olayları aktarmakta olup diğer kaynaklara göre daha geç döneme aittir. İskitlerin doğu grubu olan Sakaların yayılış sahaları hakkında bilgiler veren Han-shu'nun verdiği az miktardaki bilgi yazılı ve arkeolojik kaynaklarla karşılaştırmalar yapılarak kullanılabilir⁴⁷.

Kimmerleri yurtlarından çıkararak bozkırlara hakim olan İskitler, Kimmerleri takip ederek Urartu ülkesine girmişlerdir. Urartu kralı II. Rusa (M.Ö. 685-645) akıllıca bir

⁴³Thucydides, **Peloponnessoslularla Atinalıların Savaşı**,(Çev. Halil Demircioğlu), II. Kitap, Ankara 1975.

⁴⁴B.N. Grakov, **İskitler**,(Çev. Ahsen Batur), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yay., 2008, s.16.

⁴⁵Ksenophon, **Anabasis**,(Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.

⁴⁶Strabo, **The Geography Of Strabo**, (Trans. Horace Leonard James), Cambridge: Harvard University Press 1969, s.151-285.

⁴⁷Durmuş, **İskitler**, s.40.

politika izleyerek, İskitlerle bir anlaşma yapmıştır⁴⁸. Ancak İskitlerle Urartuların dostlukları çok uzun sürmemiş ve VII. yüzyılın sonları ve VI. yüzyılın başlarında İskitler Urartu yerleşim merkezlerine baskınlar düzenleyerek buraları yakıp yıkmışlardır. Tarih sahnesine çıktuktan sonra Asurlar ve Kimmerlerle mücadele eden Urartular İskit istilalarına karşı koyamayarak M.Ö. 585 yılı civarında yıkılarak tarih sahnesinden çekilmişlerdir.

İskitler Urartu ülkesi üzerinden Asur devletinin kuzey sınırlarına kadar ulaşmışlardır. Asur kralı Asarhaddon zamanında Asur devletinin kuzey ve kuzeydoğu sınırları Asur kaynaklarında "yola gelmez bir barbar kavmi" olarak nitelendirilen Mannaların ve Kimmerlerin istilasına uğramıştır. Kral Asarhaddon da bu istila hareketine karşı İskitlerle anlaşarak İskit kralı Bartatua'ya kızını vermiştir. İskitler de Mannaları dağıtarak etkisiz hale getirmiştir⁴⁹. Ayrıca Asur kralı Asarhaddon da Hubaşna'ya (Konya Ereğlisi) kadar giderek, Kimmer başbuğu Teuşpa'yı mağlup etmiştir. Bu arada İskitler de harekete geçip Kimmerleri batıya doğru sıkıştırmış ve Kimmerler Anadolu içlerine yayılmışlardır⁵⁰. İskitlerle anlaşma yaparak Kimmerler üzerine yürüyen ve onları mağlup eden Kral Asarhaddon, bu zaferinden Til Barsib stelinde bahsetmektedir⁵¹.

Bozkır coğrafyasında yaşayan İskitlerin asıl mücadeleleri Perslerle olmuştur. Pers Kralı Büyük Kirus (M.Ö. 555-528), M.Ö. 530'da Babil şehrini ele geçirdikten sonra ülkesinin kuzeydoğu sınırlarında Doğu İskitleri üzerine yönelmiştir. Ancak yaptığı mücadeleyi kaybeden Kirus, M.Ö. 528'de Oxus ile Jakartes bölgeleri arasında bir yerde hayatını kaybetmiştir⁵².

Bozkır coğrafyasının batı ucunda Karadeniz'in kuzeyindeki sahada yaşayan İskitler üzerine de Persler seferler düzenlemiştir. Pers kralı Darius (M.Ö.522-486) M.Ö. 513'te Karadeniz İskitleri üzerine, Kafkasları aşarak Pers ülkesine yaptıkları akınları engellemek, onları batıdan kuşatmak amacıyla hareket etmiştir⁵³.

⁴⁸Afif Erzen, **Doğu Anadolu Ve Urartular**, Ankara: TTK Yay., 1992, s.38-39.

⁴⁹Daniel David Luckenbill, **Ancient Records Of Assyria And Babylonia**, Vol.II, Chicago: University Of Chicago Press, 1927, s.207, Durmuş, **İskitler**, s.84-86.

⁵⁰E.H. Minns, "The Scythians And The Northern Nomads", **The Cambridge Ancient History**, IX, Cambridge 1970, s.189.

⁵¹Firuzan Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara: TTK Yay., 1991, s.258.

⁵²Arif Müfid Mansel, **Ege Ve Yunan Tarihi**, Ankara: TTK Yay., 1970, s.254.

⁵³A. Zeki Velidi Togan, "Sakalar (VI)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, (23), Ankara 1987, s.33.

Kalabalık bir orduyla yola çıkan Darius'a karşı İskitler ikiye ayrılarak bozkırın içlerine doğru çekilmiş ve yıpratma taktiği uygulamaya başlamıştır. Kalabalık olan ve ağır hareket eden Pers ordusu takip uzadıkça yorulmuş ve İskit baskınlarıyla iyice yıpranmıştır⁵⁴. Sonunda birşey elde edemeyeceğini anlayan Pers kralı Darius ordusunu daha ileri götürmeyerek geri çekilmiş ve İskitler karşısında başarısız olmuştur⁵⁵.

İskitlerin Karadeniz'in kuzeyindeki egemenliği Sarmatların İskit hakimiyetine son vermelerine kadar devam etmiştir. M.Ö. III. yüzyılın başlarında Sarmatlar, Don nehrinin doğu kıyılarına yaklaşmışlar ve aynı yüzyılın sonlarına doğru da Don nehrinin batı kıyılarına geçmeyi başarmışlardır. Aralıksız devam eden Sarmat baskısı karşısında İskitler M.Ö. II. yüzyılın başlarına kadar eski imparatorluklarının yalnızca bir bölümünü, özellikle orta kısmını ellerinde tutabilmişlerdir⁵⁶.

İskitler, M.Ö. II. yüzyılın başlarında batıda Keltlerin, doğuda Sarmatların baskısıyla iyice zor duruma düşmüştür⁵⁷. Aynı yüzyılın sonuna doğru kralları Scylurus döneminde tekrar güç kazanan İskitler, M.Ö. 110 yılında Neopolis'i kendilerine merkez yapmışlardır⁵⁸. Fakat Sarmatlar, Avrasya bozkırlarını geçmek için İskitleri sürekli olarak batıya itmişlerdir. Yeni teçhizatlı modern Sarmat ordusu karşısında tutunamayan İskitler geri çekilmeye mecbur olmuşlardır⁵⁹. M.Ö. II. yüzyıla kadar varlıklarını koruyabilen İskitlere son darbeyi Güneydoğu Avrupa'ya doğru hareket eden Gotlar vurmuş ve onların tarih sahnesinden çekilmelerine neden olmuşlardır⁶⁰.

Karadeniz'in kuzeyindeki hakimiyet bu şekilde Kimmerlerden İskitlere onlardan da Sarmatlara geçmiştir. M.Ö. VII. yüzyıl ile III. yüzyıl arasında sık sık Don nehrini geçerek; Kırım, Kuban, Don ve Dinyeper arasında varlıklarını sürdürdükleri kabul edilen Sarmatlar, yazılı ve arkeolojik kaynakların belirttiğine göre M.Ö. V. yüzyılda yeni bir güç olarak ortaya çıkmış ve İskit hakimiyetine son verdikleri döneme kadar bozkırda İskitlerle birlikte yaşamışlardır⁶¹. M.Ö. V. yüzyıldan sonraki dönemde ise Karadeniz'in kuzeyindeki

⁵⁴Martin Windrow, **The Scythians 700-300 BC**, Londra: Osprey Publishing, 1983, s.24-27.

⁵⁵Strabo, a.g.e., Vol. III., s.217, Vasary, a.g.e., s.49.

⁵⁶Durmuş, **İskitler**, s.91-92.

⁵⁷Durmuş, **Sarmatlar**, s.34.

⁵⁸T.Sulimırski, "The Schyts", **The Cambridge History Of İran**, 2, Cambridge 1985, s.199.

⁵⁹Durmuş, **Sarmatlar**, s.34.

⁶⁰Durmuş, **İskitler**, s.92.

⁶¹Durmuş, **Sarmatlar**, s.86.

hakimiyet alanlarını, Kuzey Kafkasya yoluyla Merkezi Kafkasya'ya kadar genişletmişlerdir⁶².

Sarmatlar hakkında bilgi veren kaynaklardan ilki Herodotos'un "Historia" adlı eseridir. Eserinin dördüncü kitabında Herodotos, Sarmatlardan İskit ve Amazon karışımı bir halk olarak bahsetmektedir⁶³. Diğer bir antikçağ kaynağı Strabon'un eserinde ise, özellikle yedinci ve on birinci kitaplarda Sarmatların yayılış coğrafyası ve gelenek-göreneklere ile bilgiler bulunmaktadır⁶⁴. Sarmatlarla ilgili kaynaklardan diğeri de M.S. I. yüzyılda yaşamış olan Galius Plinius Secundus'un yazmış olduğu "Naturalis Historia" adlı eseridir. Plinius'un Karadeniz'in kuzeyindeki topluluklar hakkında bilgi verdiği eserinin altıncı kitabı, Sarmatlarla ilgili başvuru kitabı niteliği taşımaktadır⁶⁵.

Sarmatlar birleşmiş bir halk olmaktan ziyade farklı göçebe gruplarının oluşturduğu bir konfederasyon görünümündeydi. Rus steplerinin eteklerinde kışlayan Sarmatlar baharda kuzeye göç ediyordu⁶⁶. Aralarında birçok müşterek yön olmasına rağmen, Sarmatlar İskitlere göre toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan daha geri idiler. Yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Sarmat kurganlarının, İskit kurganlarına göre daha fakir olması da bunu kanıtlar niteliktedir. Yazılı kaynakların verdiği bilgilere dayanarak kadınların Sarmat toplumunda daha farklı bir konumu olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar hem askeri hareketlere katılıyor hem de toplum hayatında gayet aktif rol alıyorlardı. Araştırmalar Sarmat kültürünü M.Ö. IV. -II. yüzyıllar arasında erken devir, M.Ö. I - M.S. I. yüzyıllar arası orta devir ve M.S. II. - IV. yüzyıllar arası ise geç devir olmak üzere sınıflandırmaktadırlar⁶⁷.

Sarmat toplulukları içerisinde bilinenler; Yazığlar, Roksolonlar, Krali Sarmatlar, Ugorlar, Siraklar ve Alanlardır. Alanlar, Sarmatlarla aynı kökenden gelmelerine rağmen, sıklıkla farklı bir grup olarak adlandırılmıştır⁶⁸. Strabon eserinde Karadeniz bölgesinin batı tarafını anlatırken Sarmat topluluklarından bahsetmekte ve Yazığlar, Krali Sarmatlar,

⁶²Y.S. Gagloyti, **Alani İ Voprosi Etnogeneza Osetin**, Tbilisi: İzdatetstvo Metsniereba, 1966, s.95.

⁶³Herodotos, a.g.e., s.230-232.

⁶⁴Strabo, a.g.e., Vol. III-V .

⁶⁵Pliny, **Natural History**, II, (Trans. H. Rackham), T. E. Page (Ed.), Cambridge - Massachusetts: Cambridge University Press, 1961, s.337-505.

⁶⁶Gagloyti, a.g.e., s.91, R. Brzezinski ve M. Mielcozek, **The Sarmatians 600 BC - 450 AD**, Londra: Osprey Publishing , 2002 , s.1.

⁶⁷A.İ. Melyukova, "İskitler ve Sarmatlar", (Çev. İsenbike Togan), Denis Sinor(Ed.), **Erken İç Asya Tarihi**, İstanbul: İletişim Yay., 2000, s.159-161.

⁶⁸Brzezinski ve Mielcozek, a.g.e., s.1

Ugorlar ve Roksolanları Sarmat toplulukları arasında saymaktadır. Yazıg, Ugor ve Krali Sarmatlar Dinyeper ve Tuna nehirleri arasında yerleşmişlerdir. En güneyde kalan kısımda Yazıglar bulunmakta, Ugorlar ise kuzey bölgelerinde yaşamaktaydılar. Krali Sarmatlar bu iki topluluğun arasında varlığını sürdürmekte, son olarak da Roksolanlar Dinyeper ve Don nehirleri arasında bu toplulukların doğu tarafında yaşamaktaydılar. Bu Sarmat topluluklarının yayılışı zamana göre de farklılık gösterebilmekteydi. Mesela, Strabo'ya göre Yazıglar Sarmat yayılma sahasının güneyati ucunda bulunmaktayken⁶⁹, Sarmatlar hakkında bilgi veren bir diğer yazar olan Ammianus Marcellinus'a göre ise onlar başlangıçta Maoitis Gölü çevresinde bulunmaktaydılar⁷⁰.

Pliny de "Naturalis History" adlı eserinin dördüncü kitabında Tuna Nehri'nin kuzeyindeki topluluklar hakkında bilgi verirken Sarmatlardan bahsetmekte ancak bunların genel olarak İskit ırkları olduğunu dile getirmektedir. Sarmatların Grekler tarafından "Sauromat" olarak adlandırıldığını belirten Pliny, Sarmat gruplarını Aorslar, Roksolanlar, Alanlar ve Yazıglar olarak sıralamakta, ayrıca kökenleri kölelere dayanan ve "Mağara'da Yaşayanlar" (Cave-dwellers) olarak adlandırıldığı bir gruptan bahsetmektedir. Eserinin devamında İskit isminin Sarmatlar ve Germen kavimleri arasında yayıldığını ancak daha sonraki dönemde bu etkinin sürmediğini ve İskit isminin, Sarmat ve Germenlerin en uzaktaki kabileleri hariç, insanoğlunun geri kalanı tarafından unutulduğunu yazmaktadır⁷¹.

İskitlere olan benzerlikleriyle dikkat çeken Yazıgların Don ile Dinyeper arasındaki bölgede yaşamakta oldukları bilirse de hakim oldukları bölge zaman zaman değişiklik gösterebilmekteydi. Yazıglar, M.Ö. II. yüzyılda Tuna Nehri'ni aşarak Romanya Ovası'nı fethetmiş ve Macaristan'a yerleşmiştir. Yazıgların bu hareketi onları Roma İmparatorluğu'na komşu yapmış ancak bölgedeki bir diğer göçebe topluluk olan Daklarla yaptığı mücadeleyi kaybeden Yazıglar, Karadeniz ticareti ile olan bağlantılarını da kaybedince iyice güçsüz duruma düşmüşlerdir. Roma İmparatorluğu, Yazıgları Tuna bölgesinden çıkartmak istediği için aralarında mücadeleler baş göstermiş ve baskılara dayanamayan Yazıglar, M.S. I. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Tuna'daki Pannonia bölgesine çekilmişlerdir. Yazıgların boşalttığı Aşağı Tuna'ya ise bir diğer Sarmat topluluğu olan ve

⁶⁹Strabo, a.g.e., Vol.III, s.223.

⁷⁰Durmuş, **Sarmatlar**, s.66

⁷¹Pliny, a.g.e., Vol.II, s.179-181.

Gotların baskısı sonucu batıya göç eden Roksolanlar yerleşmiştir⁷². Roksolanlar, ilk önce Yazığlara baskı yaparak onları eski bölgelerinden çıkartmıştır⁷³. Ancak daha sonra onlarla ittifak halinde Roma sınırlarına saldırmaya başlamışlardır.

Bu istila girişimleri Roma İmparatoru Gallianus (218-268) tarafından geri püskürtülmüş ancak bu mücadeleler esnasında Yazığların kuvveti büyük ölçüde azalmış ve Roksolanlar arasında kaynaşmışlardır. Daha sonraki dönemde Roksolanların Roma sınırına yaptığı baskılar giderek azalmış ve Gotların saldırılarından sonra iç çatışmaların baş göstermesi ile Roksolanlar Macaristan'dan ayrılarak Roma bölgesine yerleştirilmiş ve Roksolan kabile örgütlenmesi parçalanmıştır⁷⁴.

Sarmat toplulukları içerisinde özel bir konuma sahip olan "Krali Sarmatlar" ise konum olarak Yazığlar, Ugorlar ve Roksolanların arasında bulunmaktaydı. "Krali Sarmatlar", Herodotos'ta gördüğümüz lider kabileyi oluşturan İskitler örneğinde olduğu gibi, Sarmat Kral Soyunu bünyesinde barındırıyor ve diğer Sarmat kabilelerin kendisini çevrelemesiyle korunuyordu. Bu hükümler Sarmat topluluğuna dair en önemli bilgi Pontus kralı Mithridates ile ilgili olarak geçmekte ve bundan sonra da isimlerine klasik literatürde rastlanmamaktadır. Sarmat topluluklarının batıya doğru göçü esnasında "Krali Sarmatlar" yeni göç dalgalarına karışarak tarih sahnesinden çekilmişlerdir⁷⁵.

Batı Sibirya'dan başlayarak, Kama ve İtil nehirleri ile Orta Don'dan sonra İtil'in aşağı ve kuzey sahası, Fin körfezi ve Baltık Denizi sahillerine kadar olan coğrafya çeşitli Fin topluluklarının yaşadıkları saha idi. Urallara yakın yerlerde "Ugor", batıya doğru da "Fin" adıyla bilinen bu topluluklar Doğu Avrupa'nın yerli ahalisi olup ormanlık alanda yaşamakta ve kültürel açıdan oldukça aşağı seviyede bulunmaktaydılar⁷⁶. Başlangıçta Ural Dağlarının Avrupa'ya bakan ormanlık yamaçlarında yaşayan Ugorlar, zamanla göç ederek daha güneye hayvan beslemeye daha elverişli kuzey bozkırlarına yerleşmişlerdir⁷⁷. Orada at yetiştirmeyi de öğrenen Ugorlar, zamanla güney ve güneybatıya doğru yönelerek Dinyeper Nehri'nin batı taraflarına kadar yayılmışlar ancak buldukları coğrafya itibarı ile

⁷²Durmuş, **Sarmatlar**, s.66-69.

⁷³Mikhail İ. Rostovtzeff, **Iranians And Greeks In South Russia**, New York: Russel and Russel, 1969, s.93.

⁷⁴Durmuş, **Sarmatlar**, s.70.

⁷⁵Durmuş, **Sarmatlar**, s.74-75.

⁷⁶Akdes Nimet Kurat, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri**, Ankara: TTK Yay., 1992, s.8.

⁷⁷Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Ankara: TKAE Yay., 1993, s.118.

Sarmatlar içinde önemli bir konuma sahip olamamışlardır. Buldukları coğrafyanın Sarmatya'nın kuzeyinde olması dolayısıyla Grek ve Romalılarla ilişkilerinin olmaması da tarihlerinin az bilinmesinde önemli bir etkidir⁷⁸.

Doğu Sarmat toplulukları içerisinde yer alan Siraklar kaynaklarda "Sirakoi" olarak geçmekte ve Aorslar ile birlikte anılmaktadır⁷⁹. Orta Asya'da İtil Nehri'nden Kafkaslara kadar çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı bilinmekle birlikte Sirakların esas bölgesinin Kuban olduğu anlaşılmaktadır⁸⁰. M.Ö. VII.-IV. yüzyıllar arasında İtil bölgesinde kabileler birliğine dahil olarak yaşayan Siraklar, M.Ö. III. yüzyılda Ön Kafkasya'ya kadar yayılmış ve Önkuban-Mozdak kültürünü etkilemişleridir. Kafkasya'ya gelen bazı topluluklarla karışıp kaynaşan Siraklar, bazılarıyla da mücadele etmiştir⁸¹. Zaman zaman da Aorslarla aralarında çıkan çatışmalar, her ikisinin de iktisadi gücünü zayıflatmıştır⁸². Siraklar egemenliklerini kaybedip başka topluluklarla karışıp kaynaşmaya başlayınca onlar hakkındaki tarihi bilgiler de azalmaya başlamış ve M.S. II.yüzyıla gelindiğinde Sirak egemenliği geçmişteki şöhretini yitirmiştir.

Alanlar Sarmat toplulukları içerisinde Güney Rusya'da görülen son gruptur. Bölgenin doğu bölümünü işgal etmek zorunda kalan Alanlar, M.S. I. yüzyılın sonuna kadar Aşağı Don Nehri'nden Aşağı İtil'e ve Kafkas Dağlarının eteklerine uzanan Azak Denizi'nin bozkır bölgesini kontrol etmişlerdir. Gitgide kuzeye, Yukarı Don ve Donetz bölgesine yayılarak karışık orman bozkır bölgesine girmişlerdir⁸³. Ancak, Alanların öncüleri ve oluşumlarında birinci derecede rol oynayan topluluklar Aorslardır. Onlar Siraklarla birlikte daha doğudan batıya doğru gelmişlerdir. Aorsların ve Sirakların Doğu Avrupa'ya sokulmaları, Krali Sarmatların ve diğer batı Sarmat topluluklarının onların liderliği altına girip, Tuna ve Don Nehirleri arasındaki bölgeyi işgal etmelerine ve burada güçlerini iyice pekiştirmelerine neden olmuştur. Bu olay M.Ö. 130 ve 125 yılları arasında rastlamaktadır. Bu zaman sürecinde Aorsların ve Sirakların Doğu Avrupa'da yerleşmeleri de gerçekleşmiştir. Sarmat topluluklarının Aral Gölü'nden Tuna Nehri'ne hareketi ile Yüecilerin Bactria'ya girdiği zaman çakıştığından, bu iki olay arasında bir bağlantı olduğu

⁷⁸Durmuş, **Sarmatlar**, s.76.

⁷⁹Strabo, a.g.e., Vol.II, s.191-193.

⁸⁰Gagloyti, a.g.e., s.98

⁸¹Durmuş, **Sarmatlar**, s.77-78.

⁸²Strabo, a.g.e., Vol.III, s.243.

⁸³Durmuş, **Sarmatlar**, s.78-79.

ortaya çıkmaktadır. M.Ö. 125 yılında Tuna ve Don Nehri arasında büyük Sarmat gücünün var olmasının, Hsiung-nu (Hun) İmparatorluğu'nun genişlemesinden dolayı, batıya sürülen insan kitleleriyle doğrudan bağlantılı olması kuvvetle muhtemeldir. İlk Yüeci hareketi büyük oranda Doğu Saka kitlelerinin göç etmelerine neden olmuştur. Bu olay aynı zamanda İnci Nehri, Aral Gölü ve Hazar Denizi çevresinde de bazı kaymalara yol açmış ve doğudan gelen baskı yüzünden M.Ö. 145 yılında Dinyeper bölgesini hakimiyetleri altında bulunduran Sai topluluğu gözle görülür şekilde zayıflamıştır. Yüeci göçü sonucunda Aorsların bir kısmı Don Nehri'ne kadar yayılmıştır. Daha önceden bu bölgeyi ellerinde tutan Sarmat toplulukları Dinyeper bölgesini ellerine geçirmişler ve burada yaşamakta olan diğer topluluklarla Krali Sarmatların liderliğinde Tuna Nehri'nden Don Nehri'ne kadar uzanan bir imparatorluk kurmuşlardır.

Aorslar M.Ö. I. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Don Nehri ve Hazar Denizi arasındaki coğrafyada bulunmaktaydılar. Onlar M.Ö. 49 yılında doğudan batıya doğru Kafkaslar'dan Don Nehri kıyılarına doğru baskılarını devam ettirmişler ve bu sırada Kafkasları zorlayan Alanlar hareketli ve yeni bir güç olarak ortaya çıkmışlardır. Böylece Alanların oluşumunda Aorslar ve Siraklar önemli bir yer tutmuştur. Alanlar, milattan sonraki yıllarda güçlerini daha da arttırarak, batıya doğru yayılmaya devam etmişlerdir⁸⁴. M.S. I. yüzyılın ortalarına kadar kaynaklarda görmeye devam ettiğimiz Aorslar ve Siraklar, bu tarihten sonra yerlerini Alanlara bırakmıştır. Daha önce Aors ve Sirak isminin geçtiği yerler artık Alanların ismiyle anılmaya başlamıştır⁸⁵.

Aşağı Don, Kuban ve Terek boylarında tarım, ev ve mera hayvancılığıyla uğraşarak yerleşik toplum biçiminde yaşayan Alanlar, bozkırda at ve koyun yetiştirerek göçebe ve yarı göçebe hayat sürmeye devam etmişlerdir. Alan birliğinin kurulması, siyasal ekonomik ve sanat merkezleri haline gelen kentlerin hızla gelişimine yol açmış, I. - IV. yüzyıl arasındaki dönemde ise ülkeler arası ticaret yollarında geniş yerleşim birimlerinin sayısı artmıştır⁸⁶.

Alanlar, savaşçılıkları ve bu savaşlarda kullandıkları taktiklerle ün salmışlardı. Alan tarihinin ilk dönemi "Katafraktiy" denilen ünlü profesyonel atlı birliklerinin tam olarak geliştiği dönemdir. Adeta tepeden tırnağa zırhla bürünmüş bu şövalyeler düşmana yanaşık

⁸⁴Durmuş, **Sarmatlar**, s.79-80.

⁸⁵Gagloyti, a.g.e., s.93-98.

⁸⁶Mahmut Bi, **Kafkas Tarihi**, I, Ankara: Berikan Yay., 2011, s.330.

düzende ve düşman ordusunu iki parçaya bölmek amacıyla sivri köşe düzeni uygulayarak cepheden saldırırlardı. Bu çok benimsenen Alan taktiği zorunluluk halinde müteakip çevirme hareketi ve yandan saldırıyla tamamlanan cepheden taarruzdu. Alan savaş etkinliği, birçok devleti, sınır boylarını berkitmek, ordusunu güçlendirmek zorunda bırakmıştır. Bosfor ordusunun silah ve donatısı I. yüzyılda Sarmat-Alan tarzına göre yeniden düzenlenmiş, Roma ordusunda da ilk atlı Katafraktiy birlikleri II. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır.

Kafkasya ülkelerine, Ön Asya'ya ve Roma İmparatorluğu topraklarına yaptıkları akınlarla tarihte iz bırakan Alanlar ilk olarak M.S. 35 yılında Part ülkesine yaptıkları akınla tarih sahnesinde görünmüşlerdir⁸⁷. Alanların bu dönemdeki faaliyetleri hakkında bilgiler veren Falvius Josephus "Antiquities Of The Jews" adlı eserinde Alanlardan İskitler olarak söz etmekte ve akınlarında "Caspian Gate" (Hazar Kapısı) yolunu kullandıklarını belirtmektedir⁸⁸. Ancak Hazar Kapıları'nın bahsedilen bölgenin güneydoğusunda olduğu düşünülürse Josephus'un bu noktada yanlışlığı ve bahsedilen yerin Darial Geçidi olduğu anlaşılmaktadır⁸⁹. Alanların ilk esaslı saldırısı ise 72 yılında gerçekleşmiştir. Hazar Denizi'nin doğusundan büyük ihtimalle Derbent Boğazı'ndan Part ülkesine giren ve Ermeni ülkesine kadar ilerleyen Alanlar burada yerel kral Tiridates'i de muharebede mağlup etmişlerdir⁹⁰. Bu güzergah, Alanların hala Hazar Denizi'nin kuzeydoğusunda yaşadıklarını akıllara getirmektedir. Alanlar bir diğer büyük akınlarını 135 yılında düzenlemişler, bu defa ise Kafkasya yoluyla Küçük Asya'ya ilerleyip, Med ülkesini ve Ermeni topraklarını tekrar tahrip etmişlerdir⁹¹. Alanların bu hareketına Roma İmparatorluğu'nun Kapadokya Genel Valisi Flavius Arrianus tarafından yapılan bir seferle cevap verilmiştir. Tarihçiliği ve düşman taktiklerini yazıya geçirmesiyle bilinen Flavius Arrianus'un Alanlara karşı kullandığı taktikleri anlattığı "Alanica" (Alanların Tarihi) isimli kitabı bugün kayıptır. Alanlar, yaptıkları bu akınlarda güneye doğru hareket ederken kendi adlarıyla anılan Daryal (Dar-i Alan : Alan Kapısı) ve Hazar Denizi'nin batı yakasında bulunan "Thura

⁸⁷Alemany, **Sources On The Alans**, s.435, R.S. Bzarov, **Osetya Tarih Atlası**, (Çev. Hayri Güneş), Vladikavkaz :Kuzey Osetya Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü Yay., 2002, s.18-19.

⁸⁸Flavius Josephus, **The Works Of Flavius Josephus**, (Trans. William Whiston), Book XVIII, Chapter IV, London: Warwick House, Salisbury Square E.C. , 1878 , s.477
"[http://www.archive.org/details/workstranslated\(23.05.2013\)](http://www.archive.org/details/workstranslated(23.05.2013))

⁸⁹Alemany, **Sources On The Alans**, s.91.

⁹⁰Rene Grousset, **Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi**, (Çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul: Aras Yay., 2005, s.107, M. Fahreddin Kırzioğlu, **Yukarı-Kür Ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar**, Ankara: T.T.K. Yay., 1992, s.37-38.

⁹¹Alemany, **Sources On The Alans**, s.436, Bzarov, a.g.e., s.18-19.

Kaspia" (Hazar Kapıları) olarak ifade edilen geçitleri yani Derbent'i kullanıyorlardı. Bugün Rusya ile Gürcistan sınırı arasında, Kuzey Osetya'da 3 kilometre uzunluğunda ve tahminen 1200 metre'den başlayıp 3000 metre'ye kadar yükselen derin bir açık dağ yarığı/dağ boğazı olan Daryal Geçidi, ismini sürekli istila hareketlerinde bulunan Alanlardan almaktadır⁹². Bu nedenle Farsça isimlendirme ile "Der-i Alan"⁹³ veya sonraki Arapça isimlendirmesi ile "Babü'l-Lan"⁹⁴ şeklinde adlandırılmıştır. Ermeni kaynaklarında ise "Drunk Alanats" yani "Alan Kapıları" şeklinde geçmektedir⁹⁵. Alanlar hakkında ilk tarihi bilgileri verenlerden biri olan Tacitus "Annales" adlı eserinde Alanların bu seferleri hakkında bilgi vermekte ve onlardan "Sarmatlar" olarak bahsetmektedir. Ayrıca Tacitus'un eserinde "Daryal Geçidi" yerine "Caspia Via" ismi kullanılmaktadır⁹⁶.

Alanların Kafkaslar ve Ermeni topraklarında yaptıkları bu akınlar Ermeni kroniklerinde ve popüler Ermeni eserlerinde izler bırakmıştır. Ermeni tarihçi Movses Khorenatsi, Alanların diğer dağlı kavimler ile birleşip Ermeni kralı Artashes (Ardaşes) ile yaptığı savaştan bahsetmektedir. Ancak Alan kralının kardeşi esir düşünce barış teklif etmiş ve Ardaşes de bir Alan prensesi ile evlenmiştir⁹⁷. Yine Alan kralının kızlarını konu alan "Ardaşes ve Satinik Destanı" da bu izlere örnek olarak gösterilebilir⁹⁸.

M.S. II. yüzyıla gelindiğinde Alanlar, Sirakların ve Aorsların eski memleketleri olan Aşağı Don ve Kuban bölgesinde kuvvetli bir şekilde yerleşmiş bulunuyorlardı⁹⁹. Dönemin yazarları, eserlerinde Alanların yaşadığı bölgeyi "Alanya" olarak adlandırmaktadır¹⁰⁰. Alanlar giderek batıya doğru genişlemeye başlamış, Sarmat kültürünün ilk defa homojenlik arz ettiği tarihin bu döneminde Sarmat coğrafyasının büyük bir bölümü Alanların hakimiyeti altında tek elde toplanmıştır¹⁰¹.

⁹²Mehmet Tezcan, **Klasik Ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz Ve Kafkasya**, Trabzon: Serander Yay., 2012, s.274-282.

⁹³Minorsky, **Hududü'l - Alem**, s.121.

⁹⁴İbn Hurdazbih, **Yollar ve Ülkeler Kitabı**, (Çev. Murat Ağarı), İstanbul: Kitabevi Yay., 2008, s.107.

⁹⁵Tezcan, a.g.e., s.281.

⁹⁶Tacitus, **The Annals Of Tacitus**, VI, (Trans. John Jackson), London: William Heinemann Limited, 1931, s.213, <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/Roman/Texts/Tacitus/home.html>.(22.05.2013)

⁹⁷Moses Khorenatsi, **History of the Armenians**, London: Harward University Press, s.191-192.

⁹⁸Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.29-30.

⁹⁹Brzezinski ve Mielcozek, a.g.e., s.10.

¹⁰⁰Bi, a.g.e., s.330.

¹⁰¹Brzezinski ve Mielcozek, a.g.e., s.10.

Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslarda önemli bir güç haline gelen Alanlar, askeri faaliyetlerine devam etmiş dönem dönem de siyasi ittifaklara dahil olmuştur. 185-189 yılları arasında Gürcülere karşı harekete geçerek başkentlerine kadar akınlar yapan Alanlar, Gürcü kralı II. Amzasp tarafından durdurulmuştur¹⁰². Sonraki dönemde, 235 yılında Ermeni Kralı Hüsrev'in Perslilere karşı mücadelesinde Alanlar Ermenilerle destek vermiştir¹⁰³.

Daha önceki yüzyıllarda İskitlerin ve Sarmatların önemli izler bıraktığı Kafkasya ve özellikle de Kuban bölgesi ile Terek boyları milattan sonraki ilk yüzyıllarda da Alanların en önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Alanlar Kafkasya'nın en büyük gücü haline gelmiştir. Bu olgu kendisini bölgede ele geçirilen arkeolojik bulgularda da hissettirmektedir. Sarmat-Alan kültürü Kafkasya'nın yerli halklarını da etkilemiştir. Kökeni tam olarak açığa kavuşturulamayan Kuban Meotları da bu etki altında kalmıştır. 1901'de ortaya "Altın Mezar" (Zolotoye Kladbiçe) ve 1905'te gün ışığına çıkarılan "Nekrasovskaya" ile "Uçkeken" buluntuları bu etkileşimi kanıtlar niteliktedir¹⁰⁴. V. İ. Abayev ve V. Kuznetsov, Osetlerin Alanların torunları olduğunu kabul etmekte ancak Kuban kültürünü oluşturan Kafkasya halklarının da Osetlerin oluşumunda etkili olduğunu iddaa etmektedirler¹⁰⁵.

Tarih sahnesine çıkışlarından Hun istilası öncesindeki döneme kadar geçen sürede Alanların sosyal yaşamı, adetleri, dini inanışları ve Alan tipi hakkında ayrıntılı bilgiler veren kaynakların başında Ammianus Marcellinus gelmektedir. "Rarum Gestarum Libri" adlı eserini IV. yüzyılın ikinci yarısında yazan ve eserinde Alanlar hakkında bilgiler veren Marcellinus, onların yaşadıkları yerler hakkında bilgi verirken Tuna Nehrinin bir çokharaca bağlı hükümdarlarla dolu olduğunu ve Sarmatlardan geçerek akıp Asya'yı Avrupa'dan ayıran Don nehrine kadar uzandığını bildirmektedir. Bu nehrin diğer kıyısındaki Alanlar - bu isim aynı adlı sıradağlardan alınmıştır- İskitya'nın sınırsız çorak topraklarında ikamet etmektedirler. Tekrarlanan zaferlerle, karşılarındaki İranlılarla işbirliği yapan insanları, kendi milli isimleri altında birleştirmişlerdir¹⁰⁶.

¹⁰²Alemany, **Sources On The Alans**, s.436.

¹⁰³Brosset, a.g.e., s.56.

¹⁰⁴Kuznetsov ve Lebedinski, **a.g.e.**, s.30.

¹⁰⁵Batırhan, a.g.m., s.6-7, Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.14.

¹⁰⁶**Ammianus Marcellinus**, Vol.III, (Trans. John C. Rolfe), Cambridge-London 1986, s.387-389.

Bu halklar arasında Nerviler; yüksek, sarp kuzey rüzgarları, buz ve kar ile kaplı olan zirvelerin yakınındaki ülkenin iç kısımlarında ikamet etmektedir. Bunlardan sonra Vidinler ve Gelonlar vardır. Oldukça vahşi yarışlarda öldürdüğü düşmanının yüzdüğü derisinden kendisine giyecek, atlarının üzerine örtü yapmaktadırlar. Gelonların sınır bölgesinde Agathysiler bulunmaktadır. Bunlar vücutlarını kontrol etmekte ve saçlarını maviye boyamaktadırlar. Bunların ardındakiler Melanchlaenler ve Antroophaglar'dır. Bunlar göçebe hayatına dair kayıtlara göre insan eti yemektirler. Bu iğrenç beslenme alışkanlıklarından dolayı kendi başlarına bırakılmışlar ve önceki komşularının hepsi dünyanın uzak yerlerine göç etmiştir. Kuzeydoğunun tümündeki yollar, Seres'e gelene kadar oturmaya elverişli olmayan yerler olarak kalmıştır¹⁰⁷.

Ülkenin diğer bir kısmında Amazonların oturdukları yerin yanında Alan dağı, doğu yönünde yoğun nüfus ve geniş bölümlere ayrılmıştır. Bunlar Asya'ya kadar uzanırlar. Ammianus Marcellinus'a göre Ganges nehrine doğru tüm yönlerde uzanmaktadır. Ganges Nehri, Hindistan boyunca akmakta olup, güney okyanusuna dökülmektedir¹⁰⁸.

Böylece Alanlar dünyanın iki parçası arasında bölünmektedirler. Ancak birbirlerinden büyük ölçüde ayrı olmalarına ve geniş sahalarda dolaşmalarına rağmen, göçerlerin yaptığı gibi zaman içinde tek isim altında birleşmişler ve kısaca geleneklerindeki benzerlikten dolayı her biri Alan olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca vahşi yaşam tarzları ve kullandıkları silahlar da benzerlik göstermektedir. Alanlar, yağmalarında ve av seferlerinde, Maeotis bataklıkları ve Kimmer Boğazı'na kadar olan bölgede ve aynı zamanda Armenia ve Media'ya kadar olan bölgelerde dolaşmaktadırlar¹⁰⁹.

Ammianus Marcellinus sözlerinin devamında Alanların yaşayışı, adetleri ve Alan tipi hakkında da bilgiler vermektedir. Kulübeleri olmayan ve saban nedir bilmeyen Alanlar, et ve sütle beslenmekte, ovalarda oradan oraya sürüp durdukları ağaç kabukları ile örtülü arabalarında yaşamaktadırlar. Bir otlığa geldiklerinde arabalarını dairesel bir biçimde yerleştirmekte ve vahşi hayvanlar gibi yemek yemeye koyulmaktadırlar. Otlar tükenince "araba köyleri"ni başka yere çekip; kadın erkek orada birlikte olmaktadır. Çocuklar orada büyümekte olup bu arabalar Alanların daimi evi, sürekli ocağı

¹⁰⁷ **Ammianus Marcellinus**, s.389-390.

¹⁰⁸ **Ammianus Marcellinus**, s.390.

¹⁰⁹ **Ammianus Marcellinus**, s.390-391.

konumundadır. Önlerine kattıkları büyük küçük hayvan sürülerini otlatmakta, at sürülerine büyük önem vermektedirler. Oralarda otlaklar yeşildir ve her yer meyve doludur. Toprağın nemi ve akarsuların bereketi sayesinde Alanlar hiçbir zaman yiyecek ve ot sıkıntısı çekmemektedirler. Yaş ve cinsiyet itibarı ile savaşamayacak durumda olanlar arabaların çevrelerine yerleşip ve kolay işlerde çalışmaktadırlar. Çocukluktan itibaren binicilik eğitimi gören gençler, yürümei onur kırıcı bulmaktadırlar ve hepsi mükemmel savaşçılar olarak yetiştirilmişlerdir¹¹⁰.

Alanların büyük çoğunluğu, iri kıyım, sarıya çalan saçlı güzel insanlardır. Bakışları korkutucu, silah kullanımında çabukturlar. Sakin ve dingin insanların arzuladığı dinlenme hali yerine tehlike ve savaştan hoşlanmaktadırlar. Alanlar için savaşta ölmek mutluluk verici bir durumdur. İki buklüm olmuş yaşlılar ve kazada ölenler ise aşağılanmakta ve alaya alınmaktadırlar. Savaşçılar, savaşta katlettikleri insanların kafasını kesip derisini yüzmekte ve bundan atlarına süsler yapmaktadırlar¹¹¹.

Alanlarda herhangi bir tapınma adeti ve tapınak bulunmamaktadır. Samanla örtülü tek bir kulübeye dahi rastlanmamaktadır. Fakat, kat ettikleri topraklar için görev üstlenmiş savaş Tanrısı Mars gibi, toprağa barbarca saplanmış bir kılıca tapmaktadırlar. Özel bir tanrısallaştırma yöntemleri olan Alanlar, kamışları dikine birleştirip büyümlü sözler söylemekte ve bir anda bırakmaktadırlar. Böylece geleceği gördüklerini düşünmektedirler. Soylu bir kan taşıyan Alanlar, kölelik nedir bilmemekte ve reislerini aralarında savaş deneyimi en çok olanlardan seçmektedirler¹¹².

Karadeniz bozkırlarındaki Alan hakimiyeti Gotların 215-250 yılları arasında bölgeye gelişleri ile zayıflamıştır. Got baskısı ile hakimiyet bölgeleri daralan Alanlar Don bölgesine geri dönmüş ancak bir kısmı Gotların hakimiyetinde kalmıştır. Kalanlar Gotlara Sarmat modasını, at yetiştiriciliğini ve hayvan üsluplu süsleme sanatını öğretmişlerdir¹¹³. Bu darbeden sonra güçleri azalsa da askeri faaliyetlerine devam eden Alanlar III. ve IV. yüzyıl boyunca Roma İmparatorluğu ile çarpışmaya devam etmiş, imparatorluğun Tuna ve

¹¹⁰ **Ammianus Marcellinus**, s.391-392

¹¹¹ **Ammianus Marcellinus**,s.393.

¹¹² **Ammianus Marcellinus**, s.393-394

¹¹³ Brzezinski ve Mielcozek, a.g.e., s.11.

Asya'daki garnizonlarına saldırmıştır ancak Alanlar esas yıkıcı darbeyi IV. yüzyılın son çeyreğinde Hunlardan almıştır¹¹⁴.

¹¹⁴Bzarov, a.g.e., s.18.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. IV - X. YÜZYILLAR ARASINDA ALANLAR

Gotların vurduğu darbe ile Karadeniz bozkırlarındaki gücü azalan Alanların tarihinde, IV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yeni bir dönemin başladığı görülmektedir¹¹⁵. Hun istilasını ile sarsılan Alanların bir bölümü, Kafkaslardaki yurtlarından ayrılarak Avrupa içlerinden Kuzey Afrika'ya uzanan göçler gerçekleştirirken Kafkaslardaki anayurtlarından ayrılmayan Alanlar ise Hunlardan sonra Karadeniz steplerine egemen olan diğer Altaylı halklarla ilişkilerde bulunmuşlardır. VII. yüzyılın ortalarında ise Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkaslarda, Orta Asya kökenli Hazarlaryeni bir güç olarak ortaya çıkmış, Alan coğrafyasını da içine alan geniş bir bölgede hakim olmuşlardır¹¹⁶. Hazarların, X.yüzyılda gücünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte, Alanlar ekonomik ve politik olarak tarihlerinin en parlak dönemine girmişlerdir¹¹⁷.

1.1. Alanlar ve Hunlar

Günümüzde Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar çok geniş bir coğrafyada yaşayan Türkler, Altay Dağlarının kuzeyi ile Sayan Dağlarının güneybatısı arasında tespit edilebilen en eski yurtlarından itibaren birçok bölgeyi vatan edinmişlerdir¹¹⁸. Zamanımızdaki adları ile bu sahalar doğudan batıya doğru şu şekildedir: Yakutistan, Güney Sibirya-Altaylar, Moğolistan-Kansu-Ordos, Doğu Türkistan, Batı Türkistan, Kuzey Afganistan, Horasan, Kafkaslar ve Azerbaycan, Musul-Kerkük, Halep civarı, Anadolu, Balkanlar, Kırım, Kazan¹¹⁹.

¹¹⁵Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.35.

¹¹⁶Kuznetsov ve Lebedinski,a.g.e., s.55-65.

¹¹⁷Irina Arzhantseva, "The Christianization Of North Caucasus", **The Christianization Of Caucasus (Armenia, Georgia, Albania)**, Werner Seibt (Ed.), Viyana: 1999, s.19.

¹¹⁸Bahaddin Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak Ve Buluntularına Göre**, 5.Baskı, Ankara:TTK Yay., 1984 , s.23-26

¹¹⁹Ali Ahmetbeyoğlu, "Türkistan'dan (Orta Asya) Doğu Avrupa'ya Yapılan Türk Göçleri", **Türkler**, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.522.

Doğu Avrupa sahası da, bazı Türk boylarının Türkistan'dan göç ederek devlet kurdukları coğrafyalardan biri olmuştur. Türk oldukları hakkında tezler ileri sürülmekle birlikte kimlikleri tam olarak bilinmeyen İskitler ve menşeleri tartışılan Kimmerlerin¹²⁰ milattan yüzyıllar önceki göçleri göz önüne alınmazsa, Doğu Avrupa'ya ilk Türk göçü Hunlarla başlamıştır. Anavatan Altaylar civarından başlayan bu göçler Avrupa ile Asya arasındaki tabii sınır olan Ural dağlık bölgesi ile Ural Irmağını Altay Dağlarına bağlayacak bir coğrafi yolla yapılmıştır¹²¹.

Altayların eteklerinden başlayan bozkırlar, güneydoğu ve kuzeybatıya gittikçe düzleşmekte ve bozkır haline gelmektedir. Aşağı Sir Derya (Seyhun) ve Aral Gölü istikametindeki bozkırlar Güney Sibirya ovalarını teşkil etmekte ve Hazar Denizi'nin kuzeyinden Karadeniz'in kuzeyine uzanmaktadır. Bozkırlar, İrtiş Nehri'ne doğru çıktıkça zenginleşmekte, bol su ve bol otları ile hayvan beslemek için çok elverişli bir ortam teşkil etmektedir¹²².

Karadeniz'in kuzeyindeki bu bozkırlar, Orta Asya ve Batı Sibirya'daki yayla ve bozkırların devamı niteliğinde olup, orada, geçilmesini güçleştiren yüksek dağlar ve büyük çöller olmadığı için, Türkistan'daki kavimler, doğudan batıya kolayca geçebilmekteydi. Nitekim daha milattan birçok yüzyıllar önceleri "Kavimler Kapısı" yolu ile birçok kavim Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya gelmişlerdir¹²³.

Avrupa'ya ilk göç eden Türk grubu olan Hunların batıya doğru ilerlemeleri Asya Hunlarının Orta Asya'daki hakimiyetlerini kaybetmelerinden sonra vuku bulmuştur. Tanhu Mete zamanında (M.Ö. 209-174) geniş bir imparatorluk tesis eden Hunlar¹²⁴, aradan geçen uzun zaman içerisinde iç huzursuzluklar, Çin propagandasının etkisi, başa geçen tanhuların dirayetsizliği ve askeri başarısızlıklar gibi nedenlerden dolayı zayıflayarak güçten düşmüştür. Bu olumsuz şartlar altında başa geçen Tanhu Hohan-yeh'in (M.Ö. 58-31), mali bakımdan rahatlamak amacıyla Çin himayesine girme teklifini, Sol Bilge Eligi olan Çi-

¹²⁰Jean-Paul Roux, **Orta Asya Tarih Ve Uygarlık**,(Çev. L. Özcan Arslan), İstanbul: Kabalcı Yay., 2001, s.14.

¹²¹Rene Grousset, **Bozkır İmparatorluğu**,(Çev. M. Reşat Uzmen), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000, s.21-92.

¹²²K.Czegledy, **Bozkır Kavimlerinin Batı'ya Göçleri**,(Çev. Mutlu Gün), İstanbul: Doruk Yay., 1998, s.13.

¹²³A.N. Kurat, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri**, Ankara: TTK Yay., 1972, s.6.

¹²⁴B.Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, I**, Ankara: TTK Yay., 1981,s.246-252.

çi'nin reddetmesi, kardeşinin tanhuluğunu tanımaması ve Çin tahakkümünü kabul etmemesi üzerine devlet ikiye ayrıldı¹²⁵.

Aral Gölü'ne kadar bütün batı bölgesini hakimiyet altına alan Tan-hu Çi-çi, atası Mete zamanındaki imparatorluğu yeniden ihya etti. Fakat Çi-çi'nin hakimiyeti uzun sürmedi. Çin; Vusunlar ve Kang-kü Devleti'nin yardımıyla büyük bir ordu oluşturarak, Talas havzasındaki Hun başkentini kuşattı. Tamamen tahrip olan başkenti müdafaa eden Hunlar, başta tanhuları Çi-çi olmak üzere ağır kayıplar vererek müstakil devletlerini kaybettiler¹²⁶.

Çin tabiliğini kabul eden Hohan-yeh'in (ölm. M.Ö.31) evlatları zamanında tekrar toparlanmaya başlayan Hunlar, Tanhu Yu zamanında (M.S.18-46) Çin'e karşı bağımsızlıklarını elde etseler de Tanhu Yu'dan sonra başlayan iç huzursuzluklar ve iktisadi sıkıntılar, M.S. 48'de Güney Hunları (Güney Moğolistan) ve Kuzey Hunları (Kuzey Moğolistan) olarak tekrar bölünmelerine sebep olmuş, Güney Hunları Çin'e bağlılığını devam ettirirken Kuzey Hunları bağımsızlıklarını muhafaza etmiştir¹²⁷. Ancak artan Çin baskısı ve Sien-pi hücumları karşısında tutunamayan Kuzey Hunları batıya doğru çekilerek, Güney Kazakistan bozkırlarındaki Çi-çi Hunlarının bakiyeleri olan soydaşlarına katılmışlardır (M.S. 156).

Batıya göç eden ve hakkında 200 yıl neredeyse hiçbir şey bilinmeyen Hunlara dair IV. asrın ikinci yarısından itibaren Çin ve özellikle Roma kaynakları bilgi vermeye başlamışlardır¹²⁸. Hunların Avrupa'da görünmesinden bahseden en önemli kaynakların başında Ammianus Marcellinus gelmektedir. Marcellinus, Hunların kökeniyle ilgili bilgiler verirken onların eski kayıtlarda bilinmediğinden bahseder. Hunların geldikleri yer olarak da "Donmuş Okyanus" un berisindeki Maeotis bataklıklarını (Azak Denizi) Marcellinus, onların ölçülmez İskit topraklarında oturduklarını anlatmaktadır. Büyük gruplar halinde vahşi çılgınlık atarak savaşa giren ve çok hızlı hareket eden Hunlar düşmanlarına karşı kama şeklindeki cisimlerini kullanmakta ve savaş halinde amaca uygun olarak çizgi

¹²⁵Joseph Deguignes, **Hunların, Türklerin, Moğolların Ve Sair Tatarların Tarihi**, İstanbul 1976, s.226 vd.

¹²⁶Ahmetbeyoğlu, "**Türkistan'dan (Orta Asya) Doğu Avrupa'ya Yapılan Türk Göçleri**", s.533.

¹²⁷İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 15. Baskı, İstanbul: Ötüken Yay., 2005, s.66-67.

¹²⁸Ahmetbeyoğlu, "**Türkistan'dan (Orta Asya) Doğu Avrupa'ya Yapılan Türk Göçleri**", s.534.

halinde dizilerek saldırı şeklini almaktadır. Marcellinus'a göre dönemin en korkunç askeri gücü konumundadırlar¹²⁹.

Marcellinus'un bu şekilde etraflıca bilgi verdiği Hunlar yaşadıkları bölgeden M.Ö. IV. asrın son çeyreğinde çıkmış ve karşılaştıkları ilk halk da Alanlar olmuştur. Kaynaklardan da anlaşılacağı üzere bu iki halk benzer yaşam koşullarına ve adetlere sahiptir. Ancak Alanlar, Hunlar karşısında tutunamayarak kesin bir mağlubiyetle dağılmıştır(375-376). Tarihi kaynaklar Hunların Alan ülkesinin fethi üzerine bu şekilde bilgi veriliyorsa da, şüphesiz bu durum tek bir savaşın sonunda ortaya çıkmamıştır¹³⁰. Çok daha önceleri karşı karşıya gelmişler ve uzun süreli yıpratıcı mücadelelerin sonunda Alanlar kesinkes mağlup edilmişlerdir. Alan krallığının yıkılmasından sonra bazı Alan kabileleri Hun hakimiyetine girmiş, bazıları batıya doğru kaçmış¹³¹, bir kısım Alan kabileleri ise Kafkas vadilerine sığınmıştır.¹³² Alanları mağlup eden Hunlar onların birçoğunu öldürürken bir kısmıyla da ittifak kurmuş ve Balamir önderliğinde Don Nehri'ni geçerek Kral Ermanarik'in yönettiği Doğu Got(Ostrogot) İmparatorluğu topraklarına ani bir saldırı düzenlemiştir. Birdenbire ortaya çıkan Hunlar karşısında ordusu tutunmayan ve çaresizliğe düşen Ermanarik intihar etmiştir¹³³. Ermanarik'in ölümünden sonra Doğu Gotlarını tahakküm altına alan ardından da bugünkü Romanya sınırlarında bulunan Batı Gotlarına (Vizigot) saldıran Balamir, onları ağır bir yenilgiye uğratmış ve Vizigot kralı Athanarik Karpatlara kaçarak kurtulabilmiştir(376)¹³⁴. Ancak IV. yüzyıl sonunda başlayan Hun-Alan ittifakı, V. yüzyılın başından sona ermiştir. 407-408 yıllarında Hunlardan kopan Alanlar, farklı bölge ve gruplarla birlikte hareket etmeye başlayarak Kavimler Göçü'ne katılmışlardır¹³⁵.

Hunların, önce Alanları sonra da Doğu ve Batı Gotlarını yenerek dağıtması bu kavimleri yerlerinden etmiş ve bu durum da Avrupa'da bir kargaşa ortamının oluşmasına

¹²⁹**Ammianus Marcellinus**, s.381-386.

¹³⁰L.N. Gumilev, **Hazar Çevresinde Bin Yıl**,(Çev. Ahsen Batur), 3.Baskı, İstanbul: Selenge Yay., 2003, s.162, Jean-Paul Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, (Çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan-Özcan), 3.Baskı, İstanbul: Kabalcı Yay., 2007, s.70, Saadettin Gömeç, **Türk-Hun Tarihi**, Ankara:Berikan Yay., 2012, s.298.

¹³¹A.İ. Melyukova, "İskitler Ve Sarmatlar", (Çev. İsenbike Togan), **Erken İç Asya Tarihi**, Denis Sinor (Der), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 2002, s.162, Bachrach, a.g.e., s.26.

¹³²Abdullah Saydam, "Osetler" , **İ.A.**, 33 , İstanbul: Türk Diyanet Vakfı , 2007 , s.437.

¹³³Jordanes, **The Origin And Deeds Of Goths**,(Trans. Charlec C. Mierov), Princeton: Princeton University Press, 1908, s.91-92, Vasary, a.g.e., s.84.

¹³⁴Ali Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, Ankara: TTK Yay., 2001, s.29-30.

¹³⁵V.B. Kovalevskaya, a.g.e., s.107.

neden olmuştur. "Kavimler Göçü" olarak adlandırılan bu hareket esnasında Hunların önünden kaçan Alanlar önce Dobruca bölgesine gelmiş daha sonra ise Germen kavimlerinden Vandallar ile Pannonya'ya girmişlerdir. 406 yılında da Vandallar ve Suebler ile birlikte Ren Nehri'ni geçip Galya topraklarına girmişlerdir. Alanlar bir müddet Galya'nın güney kısmında bulunduktan sonra Vizigotların baskısına maruz kalmışlardır. Vizigot kralı Wallia'nın, 417 yılında, Addar idaresindeki Alanlar ile savaştığı bilinmektedir. Bu tarihlerde Alanların bir kısmı artık İberik Yarımadasına girmiş, daha sonra geri kalanlar da onları takip etmiştir. Alanlar, 429 yılında Vandallar ile birlikte Afrika'ya geçmişler ve orada kurulan Vandal Krallığı'nda önemli rol oynamışlardır. 483'de Kuzey Afrika'nın Vandal kralı kendisini "Rex Vandalarum et Alanarum" (Vandal ve Alanların kralı) diye adlandırmaktadır. İmparator Justinianus döneminin Vandal kralı da aynı lakabı taşımaktadır¹³⁶.

Attila zamanında Bizansa karşı iki Balkan seferi (441 ve 447) gerçekleştiren ve neticesinde imzalanan Anatolius Barışı (447) ile Bizans İmparatorluğu'nu kontrol altına alan Hunlar, bundan sonra Roma İmparatorluğu'na baskı uygulamaya başlamıştır. Bu noktada Hun istilasından sonra Kafkaslarındaki yurtlarından ayrılarak Avrupa içlerine dağılan ve Kavimler Göçü'ne katılan Alanlar karşımıza çıkmaktadır¹³⁷. Hun imparatoru Attila, Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus'un kız kardeşi Honoria'nın kendisine yolladığı nişan yüzüğünü bahane ederek imparatorluk topraklarının yarısı üzerinde hak iddia etmiş ancak bu isteği kabul edilmeyince, 451 yılında ordusu ile birlikte Galya'ya doğru harekete geçmiştir¹³⁸. Galya şehirleri bir bir düşmeye başlamış, hareket açısından önem arz eden şehirlerden biri olan Orleans şehrinin hakimi Alan kralı Sangibanus, tehdit edici gelecekte korktuğu için, Attila'ya teslim olacağına ve bulunduğu Orleans şehrini ona vereceğine dair söz vermiştir. Ancak durumdan haberdar olan Roma kuvvetlerinin generali Aetius ve müttefiki Vizigot kralı Theodorik, Attila'nın gelişinden önce şehrin etrafına yüksek duvarlar yaptırmışlar ve buradan Sangibanus'u gözetlemeye başlamışlardır. Bunu gören ve umutsuzluğa kapılan Attila, yine de amacından vazgeçmemiş ve Roma orduları ile Hunlar Catalanaum'da karşılaşmışlardır(451). Bu savaşta Alanlar, Sangibanus önderliğinde, -savaşta kaçmamaları için bir önlem olarak- Aetius tarafından Roma

¹³⁶Bachrach, a.g.e., s.26-74, A. N. Kurat, a.g.e., s.16-17, Kovalevskaya, a.g.e., s.107.

¹³⁷Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.68-79, Gömeç, a.g.e., s.324-325.

¹³⁸Ali Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı Priskos'a Göre (V.Asır) Avrupa Hunları**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1995, s.57-58, Gömeç, a.g.e., s.335.

ordusunun merkezine yerleştirilmişlerdir¹³⁹. Her iki tarafın da ağır kayıplar vererek çekildiği bu savaşta kazanan olmamış ve Jordanes'in eserinde Romalıların şüpheyle baktıklarına işaret ettiği Alanlar, Hunlara karşı sağlam bir şekilde mücadele etmişlerdir¹⁴⁰. Bu savaştan bir yıl sonra Attila, ordularıyla İtalya'ya girmiş, Batı Roma İmparatorluğu Attila'ya içinde Papa I. Leo'nun da bulunduğu bir elçilik heyeti yollayarak barış teklifinde bulunmuş ve ancak bu şekilde Attila'nın ileri hareketi durdurulmuştur¹⁴¹. Bu esnada, Attila'nın Roma ile ilgilenmesini fırsat bilen Kafkasya'daki Alan kabileleri isyan girişiminde bulunmuş, Attila üzerlerine bir ordu göndererek onların bu girişimini sonlandırmış ve Alanların isyanı bastırılmıştır.

İtalya seferinden bir yıl sonra Attila'nın ölümüyle devlet zayıflamaya ve bağlı kavimler de Hunlara karşı isyan etmeye başladı. Attila'nın en büyük oğlu Ellak, esas unsurunu Gepidlerin oluşturduğu Nedao Savaşı'nda bu uluslara yenildi ve hayatını kaybetti(454)¹⁴². Avrupa Hunları için dönüm noktası teşkil eden bu savaşta Alanlar da ağır zırhlı savaşçılar olarak Hun ordusuna karşı savaşmıştır¹⁴³. Ağabeyi Dengizik'in 469'da Bizans İmparatorluğu ile yapılan savaşta ölmesinden sonra İrnek, kendisine bağlı kuvvetlerle birlikte Dobruca taraflarına çekilmiş ve Avrupa Hun İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilmiştir¹⁴⁴. Bu olaydan sonra Hunlara bağlı Alan bakiyeleri ise Moesia ve İskit ülkesine yerleşmiştir¹⁴⁵. Hunların Alanlar üzerindeki hakimiyeti, arkasında bazı arkeolojik veriler bırakmıştır. V. yüzyıldan kalma höyük şeklindeki mezarların oluşturduğu bu arkeolojik malzemeler, çoğunlukla Üst Kuban bölgesinde bulunmaktadır. Ancak bu mezarların soyulmuş olması sebebiyle elde kalan mazeme sınırlıdır¹⁴⁶.

Hunların yıkıcı darbesinin ardından Alanlar Gotlarla birlikte batıya göç etmiş; Galya, İspanya ve Kuzey Afrika'da görülmüşlerdi. Bunlardan ayrı olarak Alanların bir grubu da Kırım'a yerleşerek Sugdak, Taman ve Kerç bölgelerinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ancak tarihin bundan sonraki döneminde Alanların yurdu olarak kabul edilecek olan bölge Kafkaslardaki "Alanya"dır. Hunlar tarafından mağlup edilen Alanların

¹³⁹Jordanes, a.g.e., s.108-109, Gömeç, a.g.e., s.336-337.

¹⁴⁰Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.43.

¹⁴¹Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.101-102.

¹⁴²Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.104.

¹⁴³Jordanes, a.g.e., s.82-83.

¹⁴⁴Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.104.

¹⁴⁵Jordanes, a.g.e., s.85.

¹⁴⁶Kovalevskaya, a.g.e., s.111.

bir kısmını bölgelerinde kalarak Hunların müttefiki olduğu yukarıda söylenmişti. İşte bu Kuzey Kafkasya Alanları buldukları bölgeden ayrılmayıp burada kemikleşmişlerdir¹⁴⁷. Kuban bölgesinde 1939-1956 yılları arasında belli aralıklarla arkeolojik araştırmalarda bulunan Rus Arkeolog T.M. Minaeva'nın çalışmaları da bu kemikleşmeyi kanıtlar niteliktedir. Minaeva'nın araştırmaları, bölgedeki kültürün V. yüzyıldan X. yüzyıla kadar varan dönem içinde süreklilik gösterdiğini ve kademe kademe esaslı bir şehir hayatına giden korunaklı köy yaşamının geliştiğini göstermiştir¹⁴⁸.

1.2. Alanlar ve Sabarlar

Hunlardan sonra bölgeye ilk gelen Türk grubu Sabarlar olmuştur. Erken tarihleri pek iyi bilinmemekle birlikte onlardan ilk haber veren tarihçi Priskos'da şu bilgiler verilmektedir:

"Aşağı yukarı bu sıralarda Saragur (Sarı Ogur), Urog (Ogur) Ve Onogurlar Doğu Romalılara elçiler gönderdiler. Bu kavimler Sabirlerle yapılan harp neticesinde meskun oldukları yerlerden çıkarılmışlardı ve komşu ülkelerin topraklarını istila etmişlerdi. Sabirleri Abarlar (Avar) püskürtmüşlerdi. Abarları ise Okyanus kıyısında oturan ve bir yerden denizden yükselen büyük buharlarla sislerin, diğer taraftan şimdiye kadar duyulmamış pek çok yırtıcı kuş (grifon)'un yaklaşmasından korkarak kaçan kavimler vatanlarından çıkartmışlardı ki, bu yırtıcı kuşların insan soyunu yiyip bitirmeden yok olmayacakları söylentisi vardı ve insanları paralyyorlardı. Bu felaketler neticesinde hareketlenerek komşu ülkelere hücum ettiler. Bütün bu kavimler, hücumun şiddetinden dolayı mukavemet edemedi buldukları yerleri terk edip kaçıyorlardı. Öyle ki yeni bir yurt arayan Saragurlar ilerlediler ve Akatir Hunlarına rastladılar. Onları harple yenerek tabikıldılar ve özellikle Romalıların dostluğunu kazanmak için elçiler yolladılar. İmparator elçileri iyi kabul etti ve hediyelerle memnun ederek geri gönderdi"¹⁴⁹.

Ancak Priskos'da bahsi geçen kavimler çakışmasına dair izler net değildir ve Sabirler söylendiği kadar uzun bir yürüyüş yapmamış olup Güneybatı Sibirya'dan hareketle Aral Gölü'nün kuzeyindeki Ogurları sarsmışlardır. Bu tarihten itibaren Hazar Denizi'nin

¹⁴⁷Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.55-58.

¹⁴⁸Kovalevskaya, a.g.e., s.112-113.

¹⁴⁹Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı Priskos (V.Asır)'A Göre Avrupa Hunları**, s.65-66.

kuzeypbatı sahillere ve Kafkasların güneyine yayılmıřlardır¹⁵⁰. Bu dönemde Sabarlardan bir grup 515 yılının sonlarında Don-Volga nehirleri arasına ve Kuban Irmağı boyuna gelerek yerleşmişler ve Bizans ve Sasanilerle temas kurarak bu iki devlet arasındaki savaşlarda mühim rol oynamıřlardır¹⁵¹.VI. yüzyıl boyunca devam eden Sasani-Bizans savaşlarında her iki tarafta da bulunmakla beraber önceleri Sasanilerin daha sonra ise Bizans İmparatorluğunun yanında yer alan Sabarların savaş gücü ve teknolojisinden o dönemin Bizans eserlerinde hayranlıkla bahsedilmektedir¹⁵².

Öte yandan Alanlar da buldukları coğrafyanın jeopolitik önemi dolayısıyla Bizans İmparatorluğu ile Sasaniler arasındaki savaşlara müttefik olarak ya da paralı asker göndererek dahil olmuřlardır¹⁵³. Prokopius, Alanların her iki tarafta da yer aldıklarından söz etmektedir. Alanlar bir taraftan, yurtlarının bir ucu Kafkasya'da, Hazar limanlarına kadar uzanan bağımsız ve çoğu zaman Perslerin müttefiki bir halk iken, diğer taraftan da Hıristiyanların ve Romalıların dostu olarak grlmektedir¹⁵⁴. Birbirine tezat teşkil eden bu ik yönelmenin nedeni iki farklı politikanın uygulanmasıdır. VI. yüzyılda Alanya'nın Bizans ve Pers etkisi altındaki iki bölgeye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan Yukarı Kuban Havzası'nda Batı Alanları'nın Bizans etkisinde olduğu, doğuda Wordson vadisinde bulunan Doğu Alanlarının ise Sasani etkisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bahsedilen bölgelerdeki arkeolojik çalışmalarda ele geçirilen paralar da bölgedeki Bizans ve Pers etkisini kanıtlar niteliktedir¹⁵⁵.

541'de Pers kralı Hüsrev'in Bizanslılara ait bir kale olan Karadeniz kıyısındaki Petra'yı alıp Bizans nüfuz bölgesi olan Lazika'yı hakimiyet altına alması zerine Laz kralı Gabazes (541-555) Bizans İmparatoru Justinian'dan yardım istemiş ve Sasanilere karşı yapılan ittifaka Sabarlar ve Alanlar da katılmıştır. 542'de yapılan savaşta Sasani ordusu

¹⁵⁰Osman Karatay, "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, X , (1), İzmir 2010, s.100-106.

¹⁵¹řerif Baştav, "Sabir Tükleri", **Belleten**, XVII-XVII, Ankara 1941, s.60.

¹⁵²Kafesođu, **Türk Milli Kültürü**,s.159.

¹⁵³Kuznetsov ve Lebedinsky, a.g.e., s. 61-62.

¹⁵⁴Procopius, **History Of Wars**, Vol. I, (Trans. H. B. Dewing), London-New York, 1916, s.533-545.

¹⁵⁵Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.63.

Lazlara saldırıp birçok Alan askerini de esir etmiş ancak daha sonra Sasani ordusu komutanlarının ölümü üzerine kargaşa halinde geri çekilerek mağlup olmuştur¹⁵⁶.

Sabarların bölgedeki askeri üstünlüğü Bizansın müttefiki olarak Sasanilerle yaptığı savaşlarda ağır darbeler almıştır. Pers kralı I. Hüsrev Anuşirvan, 545 yılında Dağıstan'a yaptığı bir tedip hareketinden sonra Sabarlardan bir kısmını alıkoymuş ve Derbent'in kuzeyine yerleştirmiştir¹⁵⁷. Bahsi geçen bu Sabarlar "Alban Tarihi" adlı kaynakta Azerbaycanı istila eden halk olarak geçen Hazarlardır¹⁵⁸. Sabarların Kafkaslarda barınabildiği bu dönemde Alan ve Sabarları bu sefer de İran müttefiki olarak aynı saflarda görmekteyiz. 571-591 yılları arasında devam eden Bizans-İran savaşları esnasında, Bizans imparatoru Tiberius döneminde (574-578) Kür nehri boyunca ilerleyen Bizans orduları, burada Sabar ve Alanlarla karşılaşmış ve bunlardan bir kısmını esir almışlardır. Ancak Alan ve Sabarlar Bizans imparatoruna elçiler yollayarak esirlerini geri almışlardır¹⁵⁹. Askeri güçlerini kaybeden Sabar Türkleri, önce Avarlara ardından da Göktürlere tabi olmuş ve bölgedeki hakimiyetleri son bulmuş¹⁶⁰ daha sonraki dönemde ise Hazarların temelini oluşturmuşlardır¹⁶¹.

1.3. Alanlar ve Avarlar

Doğu Avrupa ve Kafkaslar'da, Sabarlardan sonra hakim olan Türk grubu Avarlardır. Çin kaynaklarında "Juan-Juan" olarak geçen, kendilerini "Yü-küe-lü" adlandıran ve Avrupa'da Avar adıyla bilinen bu topluluk, V. yüzyıl başlarından VI. yüzyılın ortalarına değin Orta Asya, Moğolistan ve Maçurya'da hakim olmuştur. Ancak 552'de Bumin önderliğindeki Göktürklerin isyanıyla kağanları Ana-ku-ei (Anagay) yenilmiş ve intihar etmiş, Avarlar da dağılmıştır¹⁶². Avarların kökeni meselesi tarihçiliği çok uğraştırmıştır. Buna ilaveten Theophilaktos Simokattes adlı Bizans tarihçisinin ortaya

¹⁵⁶Agustí Alemany, "Sixth Century Alania: Between Byzantium Sasanian İran And The Turkic World", **Eran ud Aneran Webfestschrift Marshak**, 2003, s.4., <http://www.transoxiana.org/Eran/Articles/alemany> (12.09.2013)

¹⁵⁷Karatay, "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", s.109

¹⁵⁸Kalankatlı Moses, **Alban Tarihi**, (Çev. Yusuf Gedikli), İstanbul: Selenge Yayınları, 2006, s.119.

¹⁵⁹Karatay, "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", s. 107., Alemany, **Sixth Century Alania**, s.4.

¹⁶⁰Karatay, "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", s.108.

¹⁶¹Ahmet Taşağıl, **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, Ankara: TTK Yay., 2004, s. 16.

¹⁶²Charles Kadlec, "Byzantine And Its Northern Enemies", **The Cambridge Mediavel History**, Vol. IV, J.R. Tanner- Z.N. Brooke(Ed.), Cambridge University Press, 1923, s.185-186.

attığı, Avrupa'ya gelenlerin aslında Sahte Avarlar olduğu iddiası durumu daha da karmaşık hale sokmuştur¹⁶³. Theophilaktos'a göre Gerçek Avarlar batıya değil, Kore ve Çin taraflarına kaçmışlardır. Sahte Avarlar ise bir kısım Oğurlardan başkası değildir. Ancak, başta Gerçek Oğurlar olmak üzere, bölgedeki Türklerin buna inanmış olması ihtimal dahilinde görünmemektedir¹⁶⁴.

Göktürklerin önünden kaçarak Kafkaslara ulaşan Avarlar, Alanları ve diğer Kafkas halklarını ezerek kendilerine bağlamışlar (557) ve Alanların arabulucuğuyla Bizans başkenti İstanbul'a elçi yollamışlardır. Alanlar yeni gelen bu bozkır halkını İstanbul'a yönlendirerek ve arabuluculuk görevini üstlenerek aynı zamanda Oğurların ve Bulgarların üzerlerinde oluşturmaya başladığı baskıdan da kurtulmayı amaçlamışlardır¹⁶⁵. Bu fikirler doğrultusunda Alanların lideri Saros¹⁶⁶, o sırada Lazica'daki¹⁶⁷ Bizans güçlerinin generali olan Germanus'un oğlu Justinos'u Avarlar hakkında bilgilendirmiş, Justinos bunu Bizans imparatoru Justinianos'a aktarmış ve o da generale bu kabilenin Bizans'a elçi göndermesini emretmiştir. Bu amaçla Avarların içinden Kandik adlı biri İstanbul'a yollanmıştır¹⁶⁸.

Akdeniz dünyasının dış çevresine giren bölgelerde bir şekilde faaliyet gösteren toplulukların hemen hepsi ilk faaliyetlerinin ardından İstanbul'a elçi gönderirlerdi. Bu elçiler içinde tarih boyunca hiçbiri 558 yılında gelen Avar elçileri kadar ilgi çekmemiştir. Halk sokaklara birikmiş, bu tuhaf kılıklı kimseleri görmeye çalışmıştır¹⁶⁹. İstanbul'a ulaşan Avar elçileri, Alanların bilgilendirmesi ve yönlendirmesi sayesinde, Bizans'ın kendilerinden beklentileri konusunda hazırlıklıydılar¹⁷⁰. Bizans sarayına ulaşan elçi Kandik, imparatora kabilelerin en büyüğü ve en güçlüsünün geldiğini haber vermiş, yollarına çıkan herkesi kolaylıkla yenip, harap edebildiklerini söylemiştir. İmparator, Avarların güçlü korumasını istiyorsa, onlarla bir anlaşma yapmalı ve değerli hediyeler

¹⁶³İsmail Mangaltepe, **(Menandros Protektor Ve Theoplaktos Simokattes) Bizans Kaynaklarında Türkler**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2009, s.40.

¹⁶⁴Osman Karatay, "Doğu Avrupa Türk Tarihinin Ana Hatları -Altın Orda Öncesi Dönem-", **Karadeniz Araştırmaları**, (3), 2004, s.29.

¹⁶⁵Theophannes Confessor, **The Chronicle Of Theophannes Confessor**,(Trans. Cyril Mango ve Roger Scott), New York, 1997, s.341.

¹⁶⁶Menandros ve Theophannes gibi Bizans kaynaklarında adı "Sarasio" ya da "Sarodios" olarak geçen Alan yöneticisi.

¹⁶⁷Türkiye'nin kuzeydoğusunda Gürcistan'da Kolkhis olarak bilinen bölge.

¹⁶⁸Mangaltepe, a.g.e., s.41, Eduard Chavannes, **Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri**, (Çev. Mustafa Öztürk), İstanbul: Selenge Yay., 2007, s.294.

¹⁶⁹Theophannes, a.g.e., s. 339-340.

¹⁷⁰Theophannes, a.g.e., s.341.

verme, yaşamak için gerekli araziler sağlama ve yıllık ödemeler yapma konusunda Avarlara karşı cömert davranmalıydı¹⁷¹. İmparator Justinianos zamanında sağlanamayan antlaşma halefi II. Justinos (565-578) zamanında gerçekleşmiş ve ardından ilk iş olarak Avarlar Bizans İmparatorluğu'nun düşmanı Onoğurları ezmişler ve böylece Alanların lideri Saros'un da amacı gerçekleşmiştir¹⁷².

1.4. Alanlar ve Göktürk İmparatorluğu

Alanlar vasıtasıyla Bizans İmparatorluğu ile temasa geçen ve Kafkaslar'da kontrolü eline alan Avarların bölgedeki hakimiyetinin çok uzun sürmediği anlaşılmaktadır. Kafkasların bir sonraki hakimi, Avarların eski düşmanı olan ve onları takip ederek bölgeye gelen Göktürkler olmuştur¹⁷³.

552'de Bumin önderliğinde Avar hakimiyetine son veren ve sonrasında Orta Asya'da en önemli güç haline gelen Göktürklerin batı kanadı, devletin kurucusu Bumin Kağan'ın kardeşi İstemi Yabgu yönetiminde topraklarını genişletmeye devam etmiştir. Batı Türkistan'ın bir çok şehrini ele geçiren ve İpek Yolu konusunda ise 350 yılından beri Kuzey Afganistan ve Maveräünnehr havalisinde hüküm süren Türk asıllı Akhunlarla komşu olan Göktürkler, Sasanilerle ittifak yaparak 557 yılında Akhun devletine son vermiş ve böylece Akhun Devleti aradan kalkınca Göktürkler batıda Sasanilerle komşu olmuştur. İstemi Yabgu, müttefiki Sasani hükümdarı Hüsrev Anuşirvan'ın fikir değiştirerek Göktürlere bağlı Soğdlu tüccarların ticaretine engel olması ve İstemi Kağan tarafından yollanan elçileri öldürtmesi üzerine, Sasanilere karşı Bizans İmparatorluğu ile birlikte hareket etmeye karar vermiş ve bu amaçla Soğdlu tüccar Maniakh'ı elçi olarak Bizans sarayına yollamıştır(567)¹⁷⁴.

Göktürk elçisi Maniakh, Hazar Denizi'nin kuzeyi ve Alan topraklarından geçip Bizans sarayına ulaşarak II. Justinos'un huzuruna çıkmış ve Göktürler ile Bizans İmparatorluğu arasında saldırmazlık ve ittifak antlaşması oluşturulmuştur¹⁷⁵. Bu ziyarete cevaben Bizans imparatoru de Kilikyalı Zemarkhos'u İstemi Yabgu'ya elçi olarak

¹⁷¹Mangaltepe, a.g.e., s.41.

¹⁷²Mangaltepe, a.g.e.,s.41-42.

¹⁷³Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.58.

¹⁷⁴Ahmet Taşağıl, **Gök-Türkler I-II-III**, Ankara: TTK Yay., 2012, s.31-32.

¹⁷⁵Theophannes Confessor, a.g.e., s.361.

yollamıştır¹⁷⁶. Göktürk elçisi Maniakh ile birlikte yola çıkan Zemarkhos o sırada Altın Dağ mevkiinde bulunan İstemi Yabgu'nun huzuruna çıkmıştır. Elçi Zemarkhos, imparatorunun görüşlerini içeren mektubunu sunduktan sonra, beraberinde Türk elçisi Tagma Tarkan ile birlikte dönüş yoluna girmiştir. Ancak dönüş yolculuğu oldukça meşakkatli ve tehlikeli geçmiştir. Göktürk-Bizans ilişkileri açısından oldukça önemli bir kaynak olan "Fragmanlar"ın yazarı Menandros, eserinde Zemarkhos'un dönüş yolculuğu ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir:

"...Zemarkhos on iki gün boyunca kumlu sahada yolculuk etti ve bazı zor saha şartlarından kaçmayı başararak Ikh (Emba)Nehrine, oradan Daikh'e (Ural) ve sonra diğer gölleri de geçerek Attila'ya (Volga) geldi. Daha sonra Ugur'lara geldiler ve orada kendilerine Kophen (Kuma?) Nehri yakınlarında ormanlık bir alanda, kendilerini esir almak üzere, dört bin Sasaninin pusuda beklediği söylendi. Bu nedenle, orada İstemi'nin hakimiyetini koruyan Ugurlar'ın lideri, tulumları su ile doldurarak Zemarkhos ve arkadaşlarına verdi, bu sayede çölü geçerken içebilecekleri bir şeyleri olacaktı. Bir göle geldiler ve bu büyük su birikintisini geçtikten sonra Kophen nehrinin boşaldığı göllere ulaştılar. Buradan, gerçekten Sasanilerin kendileri için pusuda bekleyip beklemediklerini görmek için gözcüler gönderdiler. Gözcüler tüm alanı taradılar ve hiç kimseyi görmediklerini bildirdiler. Buna rağmen, büyük bir endişe içerisinde Alanların topraklarına doğru ilerlediler, çünkü Oromuskhı kabilesinden çok korkuyorlardı¹⁷⁷.

Alanların topraklarında geldikten sonra ve yanlarındaki Türkler ile birlikte hükümdarları Sarosius'un huzuruna çıkarılmak istendiklerinde hükümdar, Zemarkhos ve arkadaşlarını memnuniyetle kabul etti fakat silahları alınana kadar Türk elçileri kabul etmeyi reddetti. Zemarkhos bu meselede hakem oldu ve bu konu hakkında üç gün tartıştılar. Sonunda, Türkler Sarosius'un istediği gibi, silahlarını bırakarak, huzura çıktılar. Sarosius, Zemarkhos ve arkadaşlarına, Miusimia'ların topraklarından geçmemelerini tavsiye etti çünkü Sasaniler Suania'da onlar için bekliyorlardı; Dariene (Dar-ı Alan) adlı yolu kullanarak dolambaçlı yoldan gitmeleri onlar için daha iyi olacaktı. Zemarkhos bunu öğrenince, ipek taşıyan on hamal gönderdi, çünkü Sasanilerin ipeğin önceden gönderildiğini ve yolda ilk olarak onların yolculuk edeceğini düşünmelerini istiyordu, bu sayede onun bir sonraki gün ortaya çıkacağını düşüneceklerdi. Hamallar yola çıkınca, Zemarkhos Sasanilerin arkada sol tarafta pusuda bekledikleri düşünülen

¹⁷⁶Jessie Payne Mangoliouth (Ed.), **Extracts From The Ecclesiastical History Of John Bishop Of Ephesus**, Leiden: E. J. Brill, 1909, s.81.

¹⁷⁷Lazika ile İberyay'nın daha kuzeyindeki bir kabile.

Miusimia'dan ayrıldı ve Dariene'den geçerek Apsilii topraklarına doğru yola çıktı. Zemarkhos, Rogatorum'a ulaştı ve oradan da Trabzon'a ulaşarak Bizans'a geldi¹⁷⁸"

Alanlar, daha önceki Avarlar örneğinde görüldüğü gibi bozkırdan gelen halklarla Bizans İmparatorluğu arasında arabuluculuk yapma misyonunu Göktürkler zamanında da devam ettirmiştir¹⁷⁹. Yapılan görüşmeler sonuç vermiş ve 571 yılında Bizans ile Sasaniler arasında savaş başlamıştır. Bu arada Göktürklerin batıya doğru ilerlemesi devam etmiş ve Kafkasların kuzeyindeki Kuban ırmağı havzası ve sonrasında Azerbaycan, Göktürklerin eline geçmiştir¹⁸⁰. Ancak, Bizanslılar yaptıkları ittifaka uygun hareket etmemeleri üzerine ilerleme durmuştur. Bizanslıların anlaşmayı bozan bu davranışları 576 yılında İstemi'nin ölümü sıralarında İmparator II. Tiberius tarafından gönderilen elçi Valentianus'un Aral Gölü havhalisinde kendisini karşılayan Türk-Şad tarafından suçlanmasından anlaşılmaktadır¹⁸¹. Bu Türk prensi, Bizans'ı hasımları olan Avarları himaye etmekle ve ölen atasının yas gününde elçilerin kendilerini rahatsız etmesiyle suçlamakta ardından da tehditkar sözlerine şöyle devam etmekteydi:

"Ben, esirlerimiz olan Uar-Huni'lerin (Avar) hangi yoldan Bizans'a gittiklerini biliyorum. Dinyeper'in, Meriç'in nerede olduğunu, Tuna'nın nereye aktığını da biliyorum. Gün doğusundan gün batısına kadar ülkeler bize diz çökmüştür.Düşünün sefiller, Alan ulusunu ve On-Ogurları.Tam bir güven içerisinde ve de kendi güçlerine inanarak, Türklerin mağlup edilemez gücüyle karşılaştılar. Fakat umutları boşa çıktı ve onlar da bizim tebaamıza dahil edilerek kölelerimiz arasına katıldılar¹⁸²."

Türk-Şad'ın bu sözleri bize Göktürklerin Kafkasların kuzeyine ulaştığını ve yapılan savaşlardan sonra Alanlar üzerinde Göktürk hakimiyetinin tesis edildiğini göstermesi açısından önemlidir. 571'de başlayan Bizans-Sasani savaşlarında Alanlar Bizans İmparatorluğu ile birlikte görülmektedir¹⁸³. Dolayısıyla Alan ülkesinin Göktürklerin eline geçtiği tarihin bu tarihten sonra olması akla uygun gelmektedir. Nitekim Bizanslı tarihçi

¹⁷⁸Mangaltepe, a.g.e.,s.60-61.

¹⁷⁹Hatice Palaz Erdemir, **6. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri**, İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yay., 2003, s.22, Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e.,s.63.

¹⁸⁰Taşagül, **Gök-Türkler**, s.34.

¹⁸¹Grousset, **Bozkır imparatorluğu**, s.97, Lajos Ligethi, **Bilinmeyen İç Asya**,(Çev. Sadrettin Karatay), Ankara: TDK Yay., 1976, s.70-75.

¹⁸²Abdülkadir Donuk, "On Dilli Bizans",**Türk Kültürü**, S.257, Ankara 1984, s.537-540, Chavannes, a.g.e., s.304.

¹⁸³Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.63.

John Of Epiphania da bunun için 572 den sonraki bir tarihi uygun görmektedir¹⁸⁴. Ancak Göktürklerin hakimiyeti de kısa süreli olmuştur. İç karışıklıklar ve Çin entrikaları nedeniyle Göktürklerin devlet düzeni sarsılmış ve 582'de ikiye ayrılmıştır¹⁸⁵. Bu esnada Göktürklerin zayıflamasıyla bağlı boylarda merkezden bir kopma olduğu ve bunların daha serbest hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, bu dönemde Göktürklerin batı ucunda onlara bağlı Türk kütelerinden biri olarak yaşayan Hazarlar, giderek güçlenecek ve daha sonraki dönemlerde Alanları da kendilerine bağlayacaklardır.

1.5. Alanlar ve Hazar Hakanlığı

Hazarlar, VII.-X. yüzyıllar arasında güçlü teşkilatı, ticari faaliyeti, dini hoşgörüsü ve iktisadi refahı sayesinde Kafkaslar ile Karadeniz'in kuzey düzlüklerinde İdil'den Dnyeper-Çolman'a ve Kiev'e kadar uzanan sahada siyasi istikrar sağlamış, Doğu Avrupa tarihinde büyük rol oynayan ve düzenli bir devlet kuran ilk Türk kavmidir¹⁸⁶.

Göktürklerin batı ordularının 572'den sonra Kafkasya'ya doğru yöneldiği ve Don-İdil ve Kafkas dağları arasındaki sahayı hakimiyetleri altına aldıkları dönemde Hazarlar, devletin batıdaki en uç kanadını oluşturuyorlardı. Ancak Göktürklerin iç savaşlarla meşgul olup Doğu-Batı Göktürk devleti şeklinde ikiye bölünmesi¹⁸⁷, sonrasında da Batı Göktürk Devleti'nin yıkılması ile Hazarlar 630'da bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktı.

Kafkaslarda varlığını sürdüren Bulgarları egemenlikleri altına aldıktan sonra, Kafkaslarda genişlemeye başlayan Hazarlar, VIII. yüzyıl boyunca Araplarla bölgenin hakimi olmak için mücadele etmiştir. Yüzyılın ortalarında mücadele hız kaybetmiş ve Hazarlar, Alanlar üzerinde hakimiyet kurmuştur. Özellikle Daryal Geçidi'nin bulunduğu stratejik bölgede Hazar hakimiyetinin daha fazla hissedildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Alan yurdu, Hazar hakimiyetindeki topraklarla Arap egemenliği altındaki topraklar arasında tampon görevi görmekte ve Alanlar Hazarları askeri yönden desteklemekteydi¹⁸⁸.

¹⁸⁴Mangaltepe, a.g.e., s.119.

¹⁸⁵Gülçin Çandarlıoğlu, **İslam Öncesi Türk Tarihi Ve Kültürü**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2002, s.45.

¹⁸⁶Mualla Uydu Yücel, "Hazar Hakanlığı", **Türkler**, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.445.

¹⁸⁷Zeki Velidi Togan, "Hazarlar", **İ. A.**, V, İstanbul: M.E.B. Yay., 1970, s.398.

¹⁸⁸Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.66-67.

1.5.1.Alanlar ve Kara Bulgarlar

Hazarların bağımsızlığına kavuştuğu dönemde, Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslar'da Büyük Bulgar Devleti (Magna Bulgaria) adı altında başka bir Türk devleti daha doğmuştu. Göktürklerin Kafkaslara ulaştığı sırada Alanların komşusu olarak Kuban boylarında yaşayan ve onların hakimiyetine giren Bulgarlar, Göktürklerin iç savaşlarla güçten düşmesi ve bölünmesi ile kendilerini bağımsız bir halde bulmuşlar ve 630'da Kubrat önderliğinde Kafkasların kuzeyinde devletlerini kurmuşlardır¹⁸⁹. Kubrat Han'ın 650 civarında ölümünden sonra devlet bir süre daha devam etmiş ise de oğulları arasındaki çekişmeler ve Hazar saldırıları sonucunda dağılmıştır¹⁹⁰. Devletin son bulmasından sonra Kubrat Han'ın oğulları da farklı yerlere göç etmiş, en büyük oğul Batbayan ise ata toprağında kalarak Hazar hakimiyetine girmiştir. Grek ve Rus kaynaklarında adı "Kara Bulgarlar" olarak geçen bu topluluk, Kafkasya'nın orta kesimlerinde ve Kuban boylarında M.S. VI-VII.yüzyıla ait olduğu düşünülen,yemek kapları ve bakraçlardan oluşan arkeolojik malzemeler bırakmışlardır.

Daha sonra, Don bölgesinde Novoçerkassk'ta bulunan Bulgar Türklerine ait kazanlar ile Aşağı Don boylarında ele geçirilen kazan parçalarının aynı kültürel özellikleri gösterdiği anlaşılmıştır. Bu arkeolojik eserlerin dağılımı Bulgar Türklerinin Azak'tan Tuna'ya doğru olan göç yollarını gösteriyordu. Aynı kaplara bugünkü Kuzey Osetya'da yapılan araştırmalarda da rastlanması üzerine Rus bilim adamı A. Miller, Kara Bulgarların bir bölümünün bu bölgeye yerleştiğini iddia etmiş ancak ölümüyle çalışmalarının yarım kalması üzerine bu iddia ispatlanamamıştır¹⁹¹.

Son dönemde Kafkasya'da yapılan arkeolojik çalışmalarda, 1930'lu yıllarda ileri süren bu tezi destekler nitelikte sonuçlar ortaya çıkarılmaktadır. İrina A. Arzhantseva önderliğindeki bir grup arkeolog, Hazar Hakanlığı dönemi boyunca Alan yerleşimleri hakkında bilgi edinmek amacıyla Kislovodsk bölgesini seçmişler ve Alan yerleşimlerinin jeolojik, topoğrafik ve kronolojik durumu hakkında yazılı kaynakların kendilerine

¹⁸⁹Osman Demiral, "Bulgarların Menşei Tartışmalarında Orta Asya İhtimali", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara 2006, s.53.

¹⁹⁰Andra-Rona Tas, "Kubrat Han'ın Büyük Bulgar Devleti"**Türkler**, C.2, Ankara: Yeni Türkiye Yay, 2002, s.628.

¹⁹¹A. Miller'den aktaran, Ufuk Tavkul, "Tarihi Ve Etnik Açından Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni", **Türkler**, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.563-564.

veremediği bilgiyi bulmak amacıyla çalışmalar yapmışlardır. Kislovodsk bölgesi, Hunların Alanları ezerek sürdüğü 375 tarihinden itibaren Don bölgesi Alanları tarafından mesken edilmiş bir bölgeydi ve buraya gelen kadar hayvancılıkla uğraşan Alanlar, burada değişen şartlara uyum sağlayarak ekonomilerini ziraatin de ağırlık kazandığı yeni bir sisteme çevirmişlerdi. Kislovodsk bölgesinde, altıncı yüzyılın sonları ve yedinci yüzyılın başlarında oluşturulmaya başlanan hisarların yapımına dokuzuncu yüzyıl boyunca da devam edildiği anlaşılmaktadır.

Bölgenin dağlık alanlarında ve tepelerinde yapılan araştırmalarda, Alan yerleşimlerinin belli bir benzerlik gösterdiği, yerleşimlerin bir dağılım sistematiği arzettiği ve aralarında bağlantılar olduğu anlaşılmıştır. Bunlar küçük çaplıydı ve kaya çıkıntıları üzerine yerleştirilmişlerdi. Kislovodsk Gölü'nün üst taraflarında ve Alikonovka Nehri boyunca uzanan alanlarda on iki kilometre boyunca uzanan hisarlar bulunmuştu ve bu bölgenin nüfusu homojenlik göstermekteydi¹⁹².

Ancak, ekibin yaptığı incelemeler sonucunda altıncı yüzyılın sonları ve yedinci yüzyıl boyunca devam eden bu durumun sekiz ve dokuzuncu yüzyıllarda değiştiği ortaya çıkarılmıştır. Nüfus yapısında değişim izlerine rastlanmış ve nüfusun homojen yapısı bozulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Kafkas dağ geçitlerine kadar ulaşan bir savunma sistemi oluşturan küçük hisarlarda da yer yer değişimler gözlemlenmiş ve savunma alanlarının göçebe bir Türk halkı tarafından ele geçirildiği sonucuna varılmıştı. Araştırmacılar bu halkın o dönemde Hazarlara tabi olan Kara Bulgarlar olduğu kararına varmışlardı.

Tüm bu sonuçlardan sonra Hazarların yenerek son verdiği Büyük Bulgar Devleti'nden sonra Batbayan idaresinde Hazarlara tabi olan Bulgarların bu bölgeye göç ettikleri anlaşılmaktadır. Kuban bölgesi Bulgarlarının bir kısmının bugünkü Karaçay-Balkar Türklerinin kökenini oluşturduğu iddiası da düşünüldüğünde, yapılan arkeolojik araştırmaların değeri ortaya çıkmaktadır¹⁹³.

¹⁹²Peter B. Golden, **The World Of Khazars**, Leiden-Boston: Brill, 2007, s.60-63.

¹⁹³Ufuk Tavkul, "**Tarihi Ve Etnik Açıdan Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni**",s.564.

1.5.2. Hazar-Arap Mücadeleleri ve Alanlar

İslamiyetin doğuşundan sonra büyük bir güç haline gelen ve Kafkaslarda yayılmaya başlayan Araplar bu bölgede Bizans İmparatorluğu, Hazar Devleti ve Kafkashalkları ile mücadele etmiştir. Müslümanların bölgedeki varlığı dengeleri tamamen değiştirmiş ve Araplara karşı Hazarlar ve Bizans ittifak halinde olmuşlardır¹⁹⁴. Bu iki devletin mücadelesi esnasında Alan toprakları ise, stratejik önemi ve üzerinde bulunan geçit yolları dolayısıyla iki tarafın da sahip olmaya çalıştığı bir bölge olarak sürekli mücadelelere sahne olmuştur.

Hz. Ömer döneminde İslam orduları 632'de İran'ı ele geçirip Ermeni topraklarına akınlar yapmaya başlamış ve Kafkasya'ya dayanmıştır¹⁹⁵. İslam orduları aynı dönemde Kafkaslarda yayılmaya başlayan Hazarlarla rakip olmuş¹⁹⁶ ve Hazarlar ile Araplar arasındaki ilk çarpışmalar Hz. Osman'ın halifeliği döneminde Arapların, Hazar hakimiyetindeki Belencer şehrine yönelmesi ile gerçekleşmiştir¹⁹⁷. 653 yılında gerçekleşen bu çarpışmada Araplar yenilerek geri çekilmiştir¹⁹⁸. Hazarlar ile Araplar arasındaki bu ilk mücadelelerde Alanlar Hazarların yanında yer almıştır¹⁹⁹.

Hz. Osman'ın katledilmesi ve Ali-Muaviye çatışması nedeniyle iç sorunlara yönelip fetih hareketleri ve dış siyaset ihmal edilmek zorunda kalan Müslüman Araplar Muaviye'nin iktidarı ele geçirip iç sorunları halletmesinden sonra fetih hareketlerine tekrar başlamıştır. Bu amaçla ilk olarak Bizans hakimiyetindeki Anadolu ve Kafkaslara seferler düzenlenmiştir²⁰⁰. Bu sefer esnasında Alanlar üzerine de akınlar yapılmıştır (662)²⁰¹. Ancak bu seferlerin esas amacı askerleri iç politikadan uzaklaştırarak yıpranmalarını önlemek ve fetih hareketlerini canlı tutmak olduğundan, Kafkaslarda yapılan bu hareket çok büyük ölçekli değildi²⁰².

¹⁹⁴Mehmet Çoğ, **VII-X. Yüzyıllarda Güney Kafkasya'da İslam Hakimiyeti**, Trabzon: Serander Yay., 2004, s.78.

¹⁹⁵Ghewond, **Ghewond's History**, (Trans. Robert Bedrossian), New Jersey, 2006, s.10, Sebeos', **History**, (Trans. Robert Bedrossian), New York, 1985, s.61.

¹⁹⁶Michael Kmosko, "Hazarlar Ve Araplar", **Türkiyat Mecmuası**, III , 1935, s.133.

¹⁹⁷M.İ. Artamonov, **Hazar Tarihi Türkler, Yahudiler, Ruslar**, (Çev. Ahsen Batur), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yay., 2004, s.237-238.

¹⁹⁸Belazuri, a.g.e., s.130-131.

¹⁹⁹ M.İ. Artamonov, a.g.e., s.237-239.

²⁰⁰Belazuri, a.g.e., s.420-421.

²⁰¹Aleman, **Sources On The Alans**, s.270.

²⁰²Çoğ, a.g.e., s.74.

Halife Abdülmelik döneminde (685-705), Bizanslılar Albanya ve Arrandahil tüm Kafkas ötesini işgal etmişti. Ancak Abdülmelik, iç düşmanlarıyla hesaplaştıktan sonra, Araplar tek yumruk haline gelmiş veyeniden Kafkaslara ağırlık vermeye başlayarak Hazarlarla karşı karşıya gelmişlerdir. Abdülmelik'in çocuklarının süt kardeşi Mesleme b. Abdülmelik komutasında 706-7 yıllarında Derbent ve Azerbaycan'a akınlar yapmıştır. 711'de Hazarlar, bu akınlara cevaben Albaya ve Derbent'in kuzey kesimlerini işgal ettilerse de bu uzun sürmemiş ve Araplar buraları geri aldıkları gibi Derbent'ten ileri giderek Tarku şehrini almışlar ancak burada Hazarlar tarafından durdurularak geri atılmışlardır.

Mesleme'yi geri atan Hazarlar, hiç vakit kaybetmeden tekrar Albanya'ya saldırıp Kuzey Azerbaycan'ı işgal etmişlerdir(717-720). Alanların henüz bu dönemde Hazarların hakimiyetine girmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Hazarlar 721-22 yıllarında Alanlarla savaşıyor ve onları kendilerine bağlamaya çalışıyorlardı²⁰³.

Aynı dönemde, Arapların Ermenistan genel valisi Cerrah b. Abdullah el-Hakemi, güçlü bir oduyla Hazarlar üzerine yürüyerek Belencer şehrini ele geçirmiştir. Semender'e yürümek isteyen ancak Hazarların büyük bir kuvvetle geldiğini öğrendiğinden geri çekilen Cerrah ertesi yıl aldığı takviye kuvvetlerle tekrar harekete geçmiş ancak bu sefer Hazar topraklarına değil Alan ülkesine yönelmiştir. Bu seferle ilgili bilgiler detaylı değildir. Bilinen tek şey, Cerrah'ın birkaç şehir ve kaleyi fethederek, bol miktarda ganimet ele geçirdiğidir. 724/25'de tekrar Alan topraklarına yönelen Cerrah, onları vergiye bağlamıştır²⁰⁴. Alanlara karşı düzenlenen bu seferin amacı, muhtemelen Hazarlar'ın onların kontrolünde olan Daryal Geçidi üzerinden düzenleyecekleri saldırıları önleme amacına matuftu²⁰⁵.

724/25 seferinden sonra Daryal yolu Araplara açılmış ve Arap ordularının yeni komutanı Mesleme b. Abdülmelik bu yolu kullanarak Hazarya'ya girmiş, Hazar hakanı ile savaşırsa da bir şey elde edemediği için geri dönmüştür. Bu sefer esnasında Arap kuvvetleri Daryal geçidindeki krallık sınırında bulunan ve zapt edilmezliğiyle ünlü bir kaleyi ve köprüyü ele geçirerek buraya, iâşesini beş günlük mesafedeki Tiflis'ten sağlayan bir Arap

²⁰³Taberi, **Tarih-üt Taberi**, C.6., Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim , Kahire: Darü'l Maarif Bi Mısır, 1119/1708, s.619, D.M. Dunlop, **Hazar Yahudi Tarihi**, (Çev. Zahide Ay), İstanbul: Selenge Yay., 2008, s.77.

²⁰⁴Taberi, a.g.e., C.7., s.29.

²⁰⁵Artamonov, a.g.e., s.273-276, Tezcan , a.g.e., s.277, Dunlop, a.g.e., s.82.

garnizonunu yerleřtirmiřtir²⁰⁶. Mesleme'nin azledilmesinden sonra yerine geçen Cerrah b. Abdullah, 730'da Daryal yolunu kullanarak Hazarların el-Beyda şehrine kadar ilerlemiş ancak sonraki sene Hazarlarla Azerbaycan'da yapılan savaşta lmüřtür²⁰⁷.

Cerrah'ın ölümünden sonra Araplarla Hazarlar arasındaki en şiddetli mücadeleler Arap komutanı Mervan b. Muhammed döneminde yaşanmıştır. Mervan b. Muhammed 736'da büyük bir ordu ile Hazarya'nın fethine girişmiş, ordusunu ikiye bölmüş ve kendisi ordusunun büyük kısmıyla Daryal Geçidi'ni kullanarak diğer kuvvetlerle Semender'de buluşmuştur. Gürcistan'ı istila edip²⁰⁸ Hazar kuvvetlerini bozguna uğratan ve hakanın Müslüman olması şartıyla Hazarların barış teklifini kabul eden Mervan, böylece Kafkaslarda Hazar kuvvetlerini sindirmiştir.²⁰⁹

Mervan b. Muhammed'in seferi, Arapların Emevi hakimiyeti döneminde Kafkaslara düzenlediği son büyük sefer olmuş, 750'de Abbasiler kanlı bir ihtilal ile hilafeti Emeviler'den devralmıřlardır²¹⁰.

Mervan b. Muhammed'in ordusuyla geri dönmesi ve Araplar arasında baş gösteren iç çekişmeler, Hazarların Kafkaslarda tekrar avantajlı pozisyona geçmelerini sağlamış, Hazarların olası bir taarruzundan çekinen Arapların Ermenistan valisi Yezid b. Usayd es-Sulemi de önlem olarak Daryal Geçidine bir garnizon yollamıştır. Ancak Abbasi hanedanının kurucusu Ebu Cafer el-Mansur, Hazarlarla mücadele etmek yerine onları hasmane tavırlarından vazgeirmenin daha faydalı olacağını düşünmüş ve bu amaçla vali Yezid'e, bir Hazar prensesiyle evlenmesi için emir vermiştir. Aldığı emir doğrultusunda harekete geçen Yezid, elçiler aracılığıyla evlenme teklifini yollamış ve teklifin kabul edilmesiyle evlilik gerçekleşmiştir. Ancak, prenses ve bebeği lohusalık devrinde lmüřtür²¹¹. Hazarlar bu ölümden Arapları sorumlu tutmuş ve Kafkaslar'da istila hareketine girişmişlerdir. Kafkaslarda Hazar istilasına uğrayan ölkeler arasında Hamzin ve

²⁰⁶Taberi, a.g.e., C.7., s.21.

²⁰⁷Taberi, a.g.e., C.7., s.70, Ghewond, a.g.e., s.24.

²⁰⁸Cyril Toumanoff, **Studies In Christian Caucasian History**, Georgetown University Press, 1963, s.405

²⁰⁹İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, C.6., Kahire: Darü'l-Kitabü'l-Mısriyye, 1999, s.285-286, şerif Baştav, "Hazar Hakanlığı Tarihi", **Makaleler**, I, E. Semih Yalçın ve Emine Erdoğan (Haz.), Ankara: Berikan Yay., 2005, s.446, Artamonov, a.g.e., s.289-294, Tezcan, a.g.e., s.277, Dunlop, a.g.e., s.96-97, Belazuri, a.g.e., s.297.

²¹⁰og, a.g.e., s.91.

²¹¹Belazuri, a.g.e., s.300.

Lakz topraklarıyla birlikte Alanya da vardır(762). Gregory Abu'l-Farac, Hazarların bu sefer esnasında elli bin esir aldığını bildirmektedir²¹².Arapların bölgedeki valisi olan Yezid b. Useyd Hazarlarla çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Olayları duyan Halife Mansur, Suriyeli ve el-Cezireli yirmi bin kişilik kuvveti Yezid b. Useyd ile birleşmek üzere yollamıştır. Fakat savaş Arapların aleyhine gelişmiş ve geri çekilmek zorunda kalan Araplar ancak bölgeye ulaşan yedi bin kişilik takviye kuvveti sayesinde Hazarları durdurabilmiştir²¹³.

Yukarıda bahsedilen savaşlardan sonra Hazar-Arap savaşları, eski şiddetini kaybetmiştir. Araplar, Güney Kafkasya'da hakimiyetlerini korumuş, Kuzey Kafkaslar ise Hazarların denetimi altına girmiştir. Alanya'nın ise bu tarihlerden itibaren-Hazarların 762 yılındaki istilası da hesaba katılarak- Hazar hakimiyetine girdiği anlaşılmaktadır²¹⁴.

Bu tarihten sonra Alanlara Tercüman es-Sellem'in ziyareti sırasında rastlanmaktadır. Abbasi halifesi el-Vasık (842-847), "Yecüc-Mecüc Seddi" (Derbent Kapısı)'nda yarıklar açılmış olduğunu öğrenmiş ve Sellem'i oraya gitmesi ve araştırmalar yapması için görevlendirmiştir. Kafkaslara doğru hareket ederek Tiflis'e ulaşmış, oradan Serir hükümdarına ve daha sonra da Alan hükümdarına varmıştır. Buradan Hazar hakanının sarayına ulaşan ve orada bir ya da beş gün kaldığı söylenen Sellem'in Hazarya ile ilgili verdiği bilgiler yetersiz görünmektedir²¹⁵.

1.5.3. Hazar-Bizans Mücadeleleri ve Alanlar

Hazarlar ile Araplar arasında yüzyılı aşkın bir süre devam eden savaşlar bitmiş ve Alan ülkesi VIII. yüzyıl ortalarından itibaren Hazar hakimiyetine girmiş, bu hakimiyet dönemi dokuzuncu yüzyıl boyunca devam etmiştir. Hazarlara bağlı oldukları bu dönemde Alanlar Bizans kaynaklarında da geçmemektedir. Alanların Hazarlara nasıl boyun eğdikleri hakkındaki bilgiler belirsizdir. Ancak Alanlar, Hazarların Kuzey Kafkaslara hakim olma mücadelelerindeki en güçlü rakipleri olmuştur. Yazılı kaynaklar, Alanların Hazarlara askeri destek vermek ve onların müttefiki olmaktan başka, vergi de verdiğini göstermektedir. Bazı araştırmacılar, Alanya'nın hiçbir zaman Hazar Devleti'nin bir parçası

²¹²Gregory Abu'l-Farac, **Abu'l-Farac Tarihi**, C.1, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), 3.Baskı, Ankara: TTK Yay., 1999, s.200.

²¹³Dunlop, a.g.e., s.195-197.

²¹⁴Artamonov, a.g.e., s.317-319.

²¹⁵Dunlop, a.g.e., s.204-211.

olmadığını düşünmektedirler. Ancak özellikle Daryal Geçidi'ni de içine alan Doğu Alanlarının tamamen Hazar Devleti'nin kontrolünde olduğu, buna karşılık yukarı Kuban boylarını içine alan Batı Alanlarının ise daha bağımsız davrandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca yukarıda bahsi geçen Kislovodsk bölgesi örneğinde olduğu gibi, Alan yerleşimlerinin ekonomik yapılarında meydana gelen değişimden Hazarların da faydalandığı düşünülebilir²¹⁶. Bizans kaynağı Constantine Porphyrogenitus, *De Administro İmperio*'da Hazarların tüm ihtiyaçlarını dokuz Hazar eyaletinden karşıladığını anlatmaktadır²¹⁷. Bu açıdan düşünüldüğünde Alanların zirai üretimle Hazarlara destek verdiği anlaşılmaktadır²¹⁸.

VI. yüzyılın ortalarında Hazar Devleti kurulduğunda, Bizans ile Hazar arasında, VIII. yüzyıldaki gibi aynı siyasi çıkarlar üzerine kurulmuş sağlam çıkarlardan bahsetmek pek mümkün değildi. Çünkü o sıralarda genç Hazar Devleti Bizans için tehlike teşkil ediyordu ve imparatorluğun çıkarlarının aleyhine olarak Karadeniz sahillerindeki şehirleri ele geçirmişti. Bu dönemde Araplarla sıkı bir mücadele içinde olan Bizans, Hazarların bu gelişimine ses çıkaramamıştı. Hazarlar daha sonra Kırım'a da yönelmiş ve ahalisi Got-Alan kökenli olan Kırım'ın güney kesimlerini de eline geçirmişti. VIII. yüzyılda ise, Bizans ve Hazarlar doğuda ve batıda hızla yayılan Araplara karşı birlikte hareket etmişlerdi. Ortak düşmana karşı birleşmek bu iki devlet için gerekliydi²¹⁹.

Ancak IX. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans için bu zorunluluk ortadan kalkmış görünmektedir. Çünkü bu tarihlerde Hazar Devleti, eski gücünü kaybetmeye başlamıştır. Doğudan gelen Peçeneklerin oluşturduğu baskı ve 854 yılında Kabarlar, Macarlar ve Kalizler gibi bağlı grupların Hazar ülkesinden göçmesi Hazarları zayıflatmıştı. Ayrıca, aynı dönemde yeni bir güç olarak ortaya çıkan Ruslar, Slav kabilelerini Hazarlardan koparmıştı²²⁰. Bu şartlar altında Bizans'ın Hazarlar ile var olan iyi ilişkileri koruması için bir sebep kalmamıştı. Hazarların Karadeniz kıyısındaki hakimiyetlerini kaybetmesi de bunda etkili olmuştu. Bizans artık, Hazarlarla olan dostluk ilişkilerini muhafaza etmeyi ve

²¹⁶Golden, *The World Of Khazars*, s.57-60.

²¹⁷Constantine Porphyrogenitus, *De Administro İmperio*,2.Baskı, (Trans. Gy. Moravcsik- R.J.H. Jenkins), Dumberton Oaks, 1985, s.52-53.

²¹⁸Golden, *The World Of Khazars*,s.193.

²¹⁹Artamonov, a.g.e., s.257-266.

²²⁰Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara: Seda Yay., 1985, s.33-35.

Hazarların Kırım'daki eski Bizans toprakları üzerindeki hakimiyetlerine katlanmayı düşünmüyordu²²¹.

Bu amaçla harekete geçen Bizans, Kırım'da zaten çok da sağlam olmayan Hazar hakimiyet alanını giderek daraltmaya başlamış, Hazar hakimiyetindeki şehirleri bir bir ele geçirmeye başlamıştır. Ancak Bizans'ın Kırım'daki hakimiyeti de pek sağlam görünmemektedir. Kırım'ın siyasi ve ekonomik başkenti onumundaki Kerç'te yönetim ile halk arasında çatışmalar mevcuttu ve imparatorluk bölgede yeterli askeri güce sahip değildi. Dolayısıyla olası bir düşman saldırısına karşı imparatorluğa yardım edebilecek müttefiklere ihtiyaç vardı. Kafkasya'da Hazarların gücünün zayıflamasıyla konumları değişen Alanlar, bu dönemden itibaren Bizans'ın Hazarlara karşı kullanmak istediği bu müttefiklerden biri olmuştur.

Esasen bu, Bizans İmparatorluğu'nun ilk girişimi değildi. VIII. yüzyılda imparatorluk Alanları Kafkas politikalarında kullanmak istemişti. Alan kralı İtaksis ve diğer beyleri satın almak niyetiyle Protospatharios Leon (daha sonra 717-747 yılları arasındaki İmparator Leon İsauryanus) buraya gelmiş; Alanların Abhaz topraklarına girmesini organize etmeyi başarmış, fakat İmparator II. Justinianos'un hainliği yüzünden, Alanlara vaad ettiği ödemeyi gerçekleştiremeyince oldukça tehlikeli bir duruma düşmüştü. Abhazlar, Alanlara büyük bir bedel teklif ederek onun kendilerine teslim edilmesini istediler. Elçiler elleri kolları bağlı protospathariosla ülkelerine dönerken, Leon tarafını tutan bir grup Alan onlara saldırarak esiri kurtardılar ve kaçabilmesi için sakladılar. Bu olaydan sonra Alanlar Abhazlara tekrar saldırdılar. Bir yandan imparator, diğer yandan Abhazlardan çekinen Leon, imparatorluğa dönmesini engelleyen tüm tehlikeler ortadan kalkıncaya kadar birkaç yıl Alanlar arasında kaldı. Daha sonra Lazika'da çarpışıp geri çekilen Bizans ordusundan ayrılarak Alanlarla dostane ilişkiler kurmak ümidiyle dağa çıkan 200 Bizanslı askerle birleşmek için 50 kişiyle hareket etti. Bu askerlerin başına geçen Leon, bir hileyle dağ geçidinde yer alan ve Arap hakimiyetinde bulunan bir kaleyi ele geçirerek Apsilia'ya gitti²²². Sonraki süreçte ise Kafkaslar'da hakimiyet Bizans'ın İslam ordularına karşı müttefiki konumundaki Hazarlara geçmiş ve dokuzuncu yüzyıl sonlarına kadar da bu tahakküm devam etmişti. Diğer yandan bu hikaye bize Alan ülkesinin durumu

²²¹Artamonov, a.g.e., s.453-454.

²²²Theophanes the Confessor, **The Chronicle Of Theophanes**,(Trans. Harry Turtledove), USA: University Of Pennsylvania Press, 1982, s.85-87.

hakkında bilgi vermesi bakımından da değerlidir. Görünüşe göre Alanlar arasında, başlarında bir kral olmasına rağmen merkeze sıkı şekilde bağlı bir teşkilatlardan söz etmek mümkün değildi ve kumandanlar şahsi çıkarlarına uygun olarak hareket ediyorlardı²²³.

Ancak X. yüzyıla gelindiğinde durum değişmişti ve kaynaklar da bunu işaret etmekteydi. 10. yüzyılın ilk yarısında eserini yazan Mesudi'nin Alanlar hakkında verdiği bilgiler de bu yöndedir:

"... Ondan sonra El-Lan (Alan) toprakları gelir. Hükümdarlarına Kerkündaç denir. Diğer hükümdarları da genel olarak bu unvanı kullanırlar. İçinde bulunduğumuz günlerde El-Lan ile sahib-i Serir arasında sıhri yakınlık mevcuttur. Birbirinin kızıkaşlarıyla evlenmişlerdir. El-Lan'ın başkenti Magas'tır ve anlamı da "kurumuş kuyu" demektir. Başkent'in sarayları ve mesire yerleri vardır. Diğer şehirlerden yaşamak için buraya gelirler..."

"El-Lan hükümdarının otuz bin kişilik bir süvari ordusu vardır. Kendisi diğer hükümdarlar arasında en güçlüsü, en savaşçısı ve en siyasetçisidir. Arazileri ve yerleşim birimleri birbirine ulanır gider. Köyler birbirine öylesine yakındır ki, birinde bir horoz ötmüş olsa, diğerlerinden karşı cevaplar işitilir..."²²⁴

Kaynağımızın da aktardığı bilgilerden anlaşılacağı üzere, Hazarların güç kaybetmeye başladığı dönemde Alanlar güçleniyordu. Bu dönemde Alan ülkesi komşularıyla yakın ilişkiler içinde, kalabalık nüfuslu ve önceki yüzyıla göre sosyal ve siyasi açıdan bütünlük arz eden bir yapı arz etmekteydi. Rus vakayinamesine göre ise Alan toprakları "Terek nehrinin öte tarafındaydı ve Yas (Alan) Sevinsa (Sunja) nehri üzerinde Dedyakov (Tetyakov) denilen meşhur Yas (Alan) şehri bulunmaktaydı.

Mesudi'nin verdiği bilgilere tıpatıp uygun olarak, Alan topraklarında bazıları duvar görünümünde, bazen taşla örülmüş savunma surlarıyla çevrili eski köylerin pek çok izlerine rastlanmaktadır. Adiyük Deresi'ndeki köyün çevresi, üzerinde kulelerin yer aldığı taş bir duvarla çevrilidir. Bu duvarın dış örmesi kalker taşı üzerine sıkıştırma bloklarla, iç

²²³Artamonov, a.g.e., s.462-463.

²²⁴Mesudi, **Muruc Ez-Zehb (Altın Bozkırlar)**, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yay., 2001, s.156-158.

tarafı ise helik molozlarıyla takviye edilmiştir. Evler, taştan veya kil kaplama levhalardan yapılmıştır ve iç kısımlarında ocaklar bulunmaktadır. Alan kültürünün genel hatları, Rusya'nın Güneydoğu Avrupa kesimlerindeki yerleşik ziraatçı toplumların kültürüyle aynıdır. Bu ana çizginin, komşu doğu ülkelerdeki seviyeden düşük olmadığını ve zamanına göre oldukça yüksek bir seviyede bulunduğunu özellikle belirtmek gerekir. Ancak, bunun yanında, toplumun sınıf ve devlet yapısı hayli gelişmiş olmakla birlikte, alt yapısı pek de sağlam olmadığı anlaşılmaktadır.

Hazarlara karşı siyasetini değiştiren ve onlara karşı müttefikler arayan Bizans İmparatorluğu ilk girişimini 914'te gerçekleştirmiş ve Peçenekler ile Oğuzları Hazarlara saldırtmıştır. Ancak dönemin Hazar meliki Benjamin onlarla baş edebilmek için, o güne kadar bazen Hazar hakimiyetinde kalan, bazen müttefik olan Alanlardan yardım talep etmiştir. Alan Krallığı'nın bu yükselme çağında, devlet bünyesinde yer alan kabilelerden birinin, Bizans ile sıkı ilişkileri bulunmasına rağmen Alanlar, Hazarlara yardım etmiştir. Neticede Hazarlar düşmanlarını alt etmiş, Bizans da amacına ulaşamamıştır²²⁵.

Bizans, Hazarlarla yaptığı bu ilk çatışmayı kaybetmekle birlikte cesaretini kaybetmemiş ve bundan sonra bütün gücünü Alanları Hazarlardan koparmanın çarelerini bulmaya teksif etmiştir. Bu amaçla Bizan tarafından Alanların sarsılmaz şekilde Hıristiyanlaştırılması planı devreye sokulmuştur.

Hıristiyanlık, Alanlar arasına uzun zaman önce girmişti. Geç dönem kilise kaynakları Alanların Hıristiyanlığa geçiş tarihini VIII. yüzyıldan başlatmakta ve o dönem Alan psikoposunun adını Theodoros olarak vermektedirler. Hıristiyanlığın Alanlar arasına erken dönemde girdiği konusunda, Patigorya harabelerinden birinde bulunan ve "Tanrı'nın kulu Georgius"un ismini zikreden VII. yüzyıla ait Yunanca yazılı bir mezar üstü levhası belge olarak kullanılabilir²²⁶. 912-926 yılları arasında patriklik yapan Nikolay Mistik'in mektuplarında piskopos Peter ve rahip Eutimius'un Alanlar arasında Hıristiyanlığın yayılması konusunda gösterdikleri çabalarla ilgili bir dizi bilgi verilmektedir. Bu mektuplarda ayrıca Alanların ayrıca yeniden iman etmiş bir halk olduklarından

²²⁵Artamonov, a.g.e., s.464.

²²⁶Artamonov, a.g.e., s.465.

bahsedilmektedir²²⁷. Alanların Hıristiyanlığa kazandırılmasında en önemli rolü, uzun süredir Bizans'ın hakimiyeti veya etkisi altında bulunan komşu Abhazya prensleri oynamıştır. Hıristiyanlığın Alan topraklarına Abhazya yoluyla girdiği ve öncelikle Abhazya sınırına yakın olan bölgelerde kökleştiği anlaşılmaktadır. Kuban, Teberda, Büyük Zelençuk, Küçük Zelençuk ve benzeri yerlerin yukarı kısımlarında, X-XI. yüzyıllarda daha ziyade Abhazya sahillerindeki mimari özellikleri yansıtan önemli sayıda kilise de buna delalet etmektedir²²⁸. Ancak patrik Nikolay Mistik'in verdiği bilgilere istinaden, X. yüzyıldaki Hıristiyanlaştırma hareketinin tüm Alanları kapsamadığı sonucu da çıkarılabilir. Patrik, Psikopos Peter'e gönderdiği mektupta, "kiliseye yeni gelmeye başlayan tüm insanları Hıristiyanlıktan soğutmamak için", beylere ve devlet erkânıyla olan münasebetlerinde son derece dikkatli olması tavsiyesinde bulunmaktadır.

Alan Devleti'nin Hıristiyanlaştırılması sayesinde Bizans sadece onlar üzerindeki etkisini artırmakla kalmamış, aynı zamanda onları Hazarlara karşı cepheye sürmeye de muvaffak olmuştur. Sarkel ve klimata yolunda Hazarlara saldıran Alanlar, onlara çok sıkıntı vermişlerdi, Hazar topraklarına yakın komşuları olmaları sebebiyle, onları yağmalayabiliyor ve böylece Hazarları ana ikmal kaynaklarından mahrum bırakabiliyorlardı. Burada bahsi geçen ikmal kaynakları, Kırım ve Kafkaslar'da kendilerine çok gerekli gıda maddesi ve zanaat mahsulatı sağlayan yerleşik ve tarımla uğraşan göçebelerin yaşadığı Hazar şehirleridir. Bu bölgelere indirilen darbe, Hazar Devleti için özellikle hissedilir türden bir darbe olmuştur.

Bizans'ın Alanları üzerlerine sürmesi üzerine Hazar meliki Aaron da Oğuzları harekete geçirmiş ve onlarla birlikte Alanları mağlup etmiş, hükümdarlarını da esir almıştır. Akıllı bir politikacı olan Aaron, Alanları daimi düşman haline getirmek yerine, elde ettiği zaferi onları Hazarların müttefiki yapmak için kullanmıştır. Esir alınan Alan hükümdarına son derece iyi davrandığı gibi, bir de onun kızını oğlu Yosif'e nikahlamak suretiyle onu kendisine müttefik kıldı(932)²²⁹. Hazarların zaferi ve uyguladıkları diplomasi işe yaramış görünmektedir. Mesudi'nin kaydına göre daha önce putperest iken Abbasi hanedanı döneminde Hıristiyan olan Alan hükümdarları, Hıristiyanlıktan dönmüşler ve

²²⁷ Alemany, **Sources On The Alans**, s.187-188.

²²⁸ Irina Arzhantseva, a.g.e., s.19-20.

²²⁹ Artamonov, a.g.e., s.465, Kevin Alan Brook, **Bir Türk İmparatorluğu Hazar Yahudileri**, (Çev. İsmail Tulçalı), İstanbul: Nokta Yay., 2005, s.264.

Bizans imparatorunun göndermiş olduğu psikopos ve keşişleri ülkelerinden kovmuşlardır²³⁰.

Ancak Alanlarla Hazarların yaptığı bu son ittifak çok uzun ömürlü olmamıştır. Politik ve askeri boyutlu bu dostluk, Aaron'un saltanatı sona erip yerine oğlu Joseph'in geçmesiyle -Joseph'in Alan kralıyla aile bağları olmasına rağmen- yerini eski düşmanlıklara bırakmıştır²³¹. Kafkaslardaki bu denge değişikliğinin izlerini Bizans İmparatoru VII. Constantine Porphyrogenitus'un "De Administro İmperio" adlı eserinde de görmek mümkündür.Eserini 948-951 yılları arasında kaleme alan imparator, Bizans-Hazar-Alan ilişkileri ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

"...Bilesiniz ki Uzlar (Oğuzlar) komşuları olan Hazarlara savaş açabilirler. Aynı şekilde, Alan hükümdarı da Hazarlara savaş açabilir, Alan ülkesine (Alania) çok yakın olan Hazarya'nındokuz iklimini yağmalar ise böylelikle büyük bir yıkıma sebebiyet verir ve Hazarlar'dan; Hazarya'nın tüm geçim kaynağını ve servetini sağlayan bu dokuz iklimi isteyebilir"

"...Biliniz ki eğer Alan hükümdarı Hazarlarla barış akdi yapmayıp, Roma imparatorunun dostluğuna ehemmiyet verirse, kendisi için daha faydalı olacaktır, daha sonra, eğer Hazarlar, imparator ile yapılmış olan bu barış ve dostluk antlaşmasına saygı göstermezler ise, (Alan hükümdarı, onları olacaklardan habersiz halde Sarkel ve Khersones'e (Kerç) yolculuk ederken yollarda tuzağa düşürüp, üzerlerine saldırarak büyük zararlar verebilir. Ve eğer bu hanedan (Hazar) vassallarını bir arda tutmakta zorlanırsa, Khersones ve Klimatalar²³² bu durumdan istifade ederek, büyük ve kalıcı bir barış yapabilir; Hazarlar, Alan saldırılarından korktuklarından, Khersones ve Klimatalara bir ordu ile saldırabilecek durumda olmadıklarından ve eş zamanlı olarak her ikisine savaş açamayacaklarından, barışı muhafaza etmeye çalışacaklardır.²³³"

De Administro İmperio 'da verilen bu bilgilerden, 932'den sonra bozulan Bizans-Alan ittifakının VII. Constantine zamanında tekrar sağlandığı anlaşılmaktadır²³⁴. Hazar-Bizans -Alan ilişkileriyle ilgili bilgiler veren Cambridge Belgesi de bu dönemde Hazarların

²³⁰Mesudi,a.g.e., s.156, Arzhantseva, a.g.e., s.22.

²³¹Brook, a.g.e., s.265

²³²İklim bölgeleri, Hazarların müstemleke bölgeleri manasında kullanılmaktadır.

²³³Constantine Porphyrogenitus, a.g.e., s.62-64.

²³⁴Peter B. Golden, **Hazar Çalışmaları**,(Çev. Egemen Çağrı Mızrak), İstanbul: Selenge Yay., 2006, s.114.

Oğuzlar, Alanlar ve başka komşularıyla bir süredir savaştıklarını bildirmektedir²³⁵. Yine bu dönemde Alanların Hazarlardan bağımsız olarak farklı halklarla ittifaklara girdiği görülmektedir. Süryani tarihçi Gregory Ebu'l Farac'ın kaydettiği bilgilere göre 944 yılında Alanlar Lazlarla birlikte Azerbaycan'a akınlar düzenlemiş ve Berdaa adlı şehirde 20.000 insanı katlettikten sonra geri dönmüştür²³⁶. Bu olay bize Alanların bölgede Hazarlardan bağımsız bir güç olarak hareket ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Ancak Hazarlara yıkıcı darbeyi vuran Ruslar olmuştur. 965'te Kiev Knezi Svyatoslav'ın ordusu Hazar başkenti İtil'i ve Sarkel'i almış, Hazar Hakanlığı bu tarihten sonra varlığını devam ettirse de eski önemini ve nüfuzunu kaybetmiştir²³⁷. Svyatoslav bu hareketinde Alanları ve Çerkesleri de yendikten sonra ülkesine dönmüştür²³⁸. Bölgedeki Hazar hakimiyetinin sona ermesiyle Hazarlar ile Alanlar arasındaki dalgalı siyasi ilişkiler de sona ermiş, Alanlar bundan sonra tarihlerinin altın çağına girmişlerdir²³⁹

Hazar-Alan ilişkilerinde iniş-çıkışlar olsa da Hazarlar Alan kültüründe büyük izler bırakmıştır. Oset epik şarkılarındaki Hazar izleri bu etkiyi doğrular niteliktedir. Ayrıca, son zamanlarda yapılan araştırmalarda, Alan yerleşimlerinde Türkçe runik metinler bulunmuştur. Ayrıca bu noktada değinilmesi gerek meselelerden biri de "Bağatur" dur. Türkçe'deki çok eski bir kelime olan "bağatur", Kumanlar arasında "bağatur", Kırgızca,Türkmençe, Özbekçe(Hive Lehçesi) ve Kırım Tatarcası'nda "batur" şeklinde kullanılmakta, Macarca'ya da "bator" şeklinde geçmiş bulunmaktadır.²⁴⁰ Aynı kelime Bulgarlarda ise "bogotur" ve "bogatur" şeklinde kullanılmaktadır²⁴¹. Arap ve Gürcü kaynakları da bu kelimeyi Alan kralları arasında kullanılan bir unvan ve ayrıca bir ad olarak kaydetmektedirler²⁴².

²³⁵Peter B. Golden, "Güney Rusya Bozkırlarının Halkları", (Çev. Ayda Arel), **Erken iç Asya Tarihi**, Denis Sinor (Der.), 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 2002, s.364.

²³⁶Gregory Ebu'l Farac, a.g.e., s.257

²³⁷Yakov Kuzmin ve Pavel Kuleshov, "Hazarlar", **Türkler**, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.453.

²³⁸Brook, a.g.e., s.290, Artamonov, a.g.e., s.550, Dunlop, a.g.e., s.261, Baştav, "**Hazar Hakanlığı Tarihi**", s.453-454.

²³⁹Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.73.

²⁴⁰Golden, **Hazar Çalışmaları**, s.180-181.

²⁴¹Karatay, "Türk-Slav İlişkilerinin Erken Dönmleri Üzerine", **Türkler**, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002,s.539.

²⁴²Golden,**Hazar Çalışmaları**,s.181.

Yukarıda verilen örnekler ve bilgilerin ışığında, Hazar Devleti'nin hizmetinde bulunan Alan askerlerinin, Hazar Devleti'nin güç kaybedip Alanların kendi krallıklarını kurdukları dönemde, Hazar komutanları tarafından kullanılan bu unvanı kendilerine verdikleri sonucuna ulaşılabilir. Alanların bu unvanı yaklaşık olarak üç yüzyıl boyunca koruyup kullandıkları, bu kelimenin bir prestij göstergesi haline dönüştüğü anlaşılmaktadır²⁴³.

Hazar Devleti zamanında Alanların Macarlarla da kültürel etkileşim içine girdikleri anlaşılmaktadır. Hazar Devletinin teşekkülünden önce, Ugor anayurdundan ayrılarak Kafkaslara gelen ve Kuban'ın aşağı mecralarına yerleşen Macarlar, burada Türklerin etkisi altına girmişler ve Hazarların yönetimi altında Alanlara komşu olarak yaşamışlardır. Bu dönemde, Alan dilinden Macarca'ya "kard" (kılıç), "vert" (zırh), "üveg" (şişe-cam), "vam" (resim-gümrük), "hid" (köprü) gibi kelimeler bu dönemde geçmiştir.

Ayrıca Macarların kökeni ile ilgili efsanelerde de Alan izine rastlamak mümkündür. Efsaneye göre, Hunor (Hun eri) ile Mağor (Macar) Azak Denizi bataklıklarından geçerek ilerlerken bozkırda erkeksiz eğlenen kadınlara, Belar'ın (Bulgar) oğullarının zevcelerine rastlıyorlar. Bunlar arasında Alanlar hükümdarı Dula'nın kızları da bulunmaktadır. Bu kızlardan biri Hunor'un, öteki Magyar'ın zevcesi oluyor. Birinci evlenmeden Hunlar, ikinci evlenmeden Macarlar ortaya çıkıyorlar. Macar mili şuurunda yaşayan Hun-Macar akrabalığını gösteren bu hikaye, Macarların bugünkü yurtlarına gelmeden önce Kafkaslar'da komşu olarak yaşadığı Alanların Macar kültüründeki izine bir işaretir²⁴⁴.

²⁴³Aleman, "Batı Avrasya Steplerinde Türk ve Alan Halkları Arasındaki Tarihi Bağlantılar", **Türkler**, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.535-537.

²⁴⁴Ferenc Eckhart, **Macaristan Tarihi**, (Çev. İbrahim Kafesoğlu), 2.Baskı, Ankara: TTK Yay., 2010, s.2-5.

İKİNCİ ÖLÜM

2. XI.-XIII. YÜZYILLAR ARASINDA ALANLAR

2.1. Hazar Hakimiyeti Sonrasında Alanların Genel Durumu

X. yüzyılın sonlarında Alanya'da Hazar hakimiyetinin sona ermesi ile birlikte Alan tarihinin altın çağı başlamaktadır. Bu dönemde Alan krallığının sahip olduğu konumun üstünlüğü Bizans İmparatorluğu'nun devletlerle hiyerarşisinde Alanlara verilen önemden de anlaşılmaktadır. Alan kralları, Bizans imparatorlarının ruhani oğulları olarak kabul edilmekte ve Alan Krallığı statü olarak Abhazy'a'nın, yükseliş dönemindeki Kiev Rusyası'nın ve gerileme dönemindeki Hazar Devleti'nin üzerinde, Bulgarlar ve Ermenilerle aynı düzeyde kabul edilmekteydi. Bu yakınlaşmada hiç şüphesiz Alanların Hıristiyanlaşmasının da büyük rolü bulunmaktaydı²⁴⁵. Bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak Alanları XI. yüzyıldan itibaren ücretli asker olarak Bizans ordusunda görmekteyiz²⁴⁶.

En parlak zamanlarını yaşadıkları dönemde Alanlar silah donanımlı ve savaşçı topluluklardan oluşmaktaydı. Bu aynı zamanda Hun öncesi dönemin savaşçılığının da bir mirasıdır. Yerleşik düzende yaşayan halk belli şehirlerde yoğunlaşmıştır²⁴⁷. VI. yüzyıl tarihçisi Zacharias Rhetor, Alanlara ait beş şehirden bahsetmekte ancak herhangi bir isim vermemektedir²⁴⁸. Surlarla çevrili bu şehirler anayollar üzerinde kurulu zanaat ve ticaret merkezleriydi. Bugün ancak kalıntılarına ulaşılabilen "Nijnii Arkhiz", "Rim-Gora", "Nijnii Culat", "Verknii Culat" gibi şehirler bu yoğunlaşmaları göstermektedir²⁴⁹. Öte yandan X. yüzyıl İran kaynaklarından olan Hududü'l-Alem'de Alan ülkesi tarif edildikten sonra, "Kaşk", "Haylan" ve "Der-i Alan" (Alan Geçidi) adındaki üç şehirden bahsedilmektedir²⁵⁰.

²⁴⁵Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.85-86.

²⁴⁶Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusu'nda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.55, 2009, s.53.

²⁴⁷Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.78.

²⁴⁸Zacharias Rhetor, **The Syriac Chronicle Knowns As That Of Zachariah Of Mitylene**, (Çev. F.J. Hamilton ve E.W. Brooks), Londra: Methuen-Essex Street, 1899, s.328.

²⁴⁹Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.78.

²⁵⁰Minorsky, **Hududü'l - Alem**, s.121.

Bu dönemde ticaretin Alanya'da oldukça geliştiği anlaşılmaktadır. Bunda başlıca etken pek çok kolu Karadeniz, Azak Denizi, Hazar Denizi ve Volga Irmağı arasında dağılmış olan İpek Yolu idi. Bu yollarda faaliyet gösteren pek çok Alan tüccarı ya da Alan ülkesinde yaşayan başka milletlere mensup insanlar bulunmaktaydı²⁵¹. Hududü'l-Alem'de de buna kanıt olarak Alan şehri Kaşk'tan bahsedilirken, "*nimeti bol ve tüccarların yaşadığı bir şehir*" ifadesi kullanılmaktadır²⁵².

Alan Krallığı'nın bu güçlü konumuna rağmen çekirdek halinde bile olsa Alanya'da bir devletten bahsetmek mümkün değildir. Krallığın en güçlü döneminde dahi tek bir hükümdarın bütün Alanya'ya hakim olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Nitekim XII. yüzyıldan itibaren Alanlar eski gücünü kaybedecek ve krallık parçalanma sürecine girecektir²⁵³.

2.2. Alanlar ve Selçuklular

Türkler tarih boyunca yayıldıkları sahalarda muhtelif devletler kurmuşlardır. İsimlerinin başka başka olmasına rağmen bu devletlerin bir devamlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Türk tarihi açısından bu devletlerin en büyüklerinden biri de Selçuklu İmparatorluğu'dur. Hanedan adını; sikke, damga ve kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuk Bey'den almaktadır²⁵⁴.

X. yüzyılda, Oğuz Yabgu Devleti'nde ordu komutanı (Sü-başı) olarak görev yaparken Oğuz Yabgusu ile arası açılan Selçuk Bey, kabilesi ve yakın adamları ile bulunduğu yerden ayrılarak İslam ülkeleriyle Türk ülkelerinin birleştiği bir sınır şehri olan Cend'e gelmiştir. Selçukluların Cend'e geldiği dönemde çevrede Karahanlılar, Gazneliler ve Samanoğulları olmak üzere ilk ikisi Müslüman Türk, üçüncüsü Müslüman olan üç büyük devlet bulunmaktaydı. Önce Samanoğulları ve Karahanlılar ile sonra da Gazneli Devleti ile ilişkiler kuran Selçuklular, 1025'te başbuğları Arslan Yabgu Gazneli Sultanı Mahmut tarafından tuzaga düşürülüp hapsedilince Selçuk Bey'in torunları olan Tuğrul ve

²⁵¹Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.82.

²⁵²Minorsky, **Hududü'l - Alem**, s.121.

²⁵³Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.86.

²⁵⁴İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Döneminde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul 1955, s.146.

Çağrı Beyler etrafında toplanmışlardır²⁵⁵. Tuğrul ve Çağrı Beyler zamanında Selçuklular, Gazneliler ile mücadeleye başlamış nihayet 1040'da Dandanakan'da Gazneli Sultan Mesud'u yenilgiye uğratarak devletlerini kurmuşlar ve Tuğrul Bey de ilk hükümdar olmuştur²⁵⁶.

Tuğrul Bey'in 1063'te ölmesinin ardından başa geçen Sultan Alp Arslan, devletin doğuda savunma batıda hücum siyasetini devam ettirmiş ve bu amaçla da ilk seferini Kafkasya üzerine gerçekleştirmiştir.

2.1.1. Sultan Alp Arslan'ın Kafkasya Seferleri ve Alanlar

Sultan Alp Arslan 1064'te başkenti Rey'den hareket etmiş ve Urmiye Gölü'nün kuzeyindeki Merend'e ulaşmış, burada kendisine Anadolu'da pek çok gazalar yapmış olan Türkmen Beyi Tuğ Tekin de katılmıştır. Hem Tuğ Tekin'in teşvikleri hem de Sultan Alp Arslan'ın esas hedefi olan Rum gazasından önce gerisini emniyete almak düşüncesi, Selçuklu ordularının Gürcistan'a yönelmesine sebep olmuştur. Yapılan bu sefer sonunda Ermeniler ve Gürcüler, Sultan Alp Arslan tarafından vassal hale getirilmiş, ayrıca sultan Ermeni kralı Kiurike'nin kızı ile evlenmiştir. Harekatına devam eden sultan, Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'nun doğusundaki en sağlam sınır şehirlerinden biri olan Ani'yi kuşatmış ve şehri ele geçirmiştir²⁵⁷.

Sultan Alp Arslan'ın bu ilk Kafkasya seferi ve Ani'nin fethi İslam dünyasında büyük bir sevinç yaratmıştır. Ancak 1067'de Alanların, Selçukluların hakimiyet bölgeleri olarak gördükleri bölgelere akınlar düzenlemesi Sultan Alp Arslan'ın tekrar Kafkaslara sefer düzenlemesine sebep olmuştur. Alanlar, Müslüman Şeddad oğulları devleti hükümdarı Ebül Esvar'ın payitahtı Gence'ye dönerek, kışınıyaklaşması üzerine kıtalarını yerlerine göndermesini fırsat bilerek, Daryal Geçidi'ni geçip Şekki ve Hazar ülkesine girmişlerdir. Gürcü kralı Bagrat ile birleşerek, Şeddad oğulları ülkesi olan Erran'ı istila edip; Gence'ye ve yine bir müslüman beldesi olan Berdaa'ya kadar ilerleyerek çevresini yağmalamışlardır. Bu istilaya son vermek amacıyla harekete geçen Sultan Alp Arslan,

²⁵⁵Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara: TTK Yay., 2004, s.24-31.

²⁵⁶Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat Ve Kültür**, Ankara: TTK Yay., 1995, s.21-26.

²⁵⁷Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Camii'd - Düvel Selçuklular Tarihi**, I, (Haz. Ali Öngül), İzmir: Akademi Kitabevi, 2000, s.36-37, Gregory Ebu'l Farac, a.g.e., s.316-317.

1067'de Erran'a ulaşmıştır. Bu sırada Ebü'l Esvar'ın yerine başa geçen oğlu Fazl (Fazlun), Selçuklu vassalliğini kabul etmiştir. Bundan sonra hareketına devam eden sultan, Şeki ve Hazar bölgesine girip buraya pek çok akınlar düzenlemiş ve Gürcü kralı Bagrat'ın üzerine yürümüştür. Gürcü kralının elindeki Tiflis'i kurtaran Sultan Alp Arslan, Tiflis ile Rustavi şehirlerini Fazlun'a vererek burada bir uç beyliği kurdu muştur²⁵⁸.

Bu olaylar esnasında Karahanlı hükümdarının öldüğünü öğrenen Sultan Alp Arslan, karışıklıklara son vermek için ordusuyla bölgeden ayrılmış ve onun ayrılmasıyla Fazlun ile Bagrat arasında mücadeleler başlamıştır. Bu esnada Gürcü kralı Bagrat'ın Fazlun'a karşı Oset kralı Durgulel'dan yardım istediği görülmektedir²⁵⁹. Gürcülere karşı harekete geçen Fazlun, önce Kazvini'yi ele geçirmiş, sonra da Bagrat'ın Abhazya'da bulunmasından istifade ederek, Agarani'yi kuşatarak ele geçirmiştir. Durumu öğrenen Gürcü kralı hemen harekete geçerek Agarani'yi geri aldığı gibi Alan (Oset) kralı Durgulel'den yardım istemiş, Durgulel de emrindeki 40.000 kişilik kuvvetle Gürcülerin yardımına gelmiştir. Bagrat'ın oğlu Kuropalates Giorgi'nin emrine verilen bu kuvvet, Gence'yi tahrip etmiş ve oradan birçok ganimetler alarak geri dönmüştür. Bagrat, bu akından sonra Durgulel'i geri yolladıysa da o, hürmetlerini arz etmek üzere kralın huzuruna çıkmak için izin istemiş ve isteği kabul edilince tüm Oset senyörleri ile kralın huzuruna çıkmıştır. Bagrat tarafından büyük bir sevgi ile karşılanan Oset kralı ve senyörleri hediyelerle uğurlanarak ülkelerine dönmüşlerdir²⁶⁰.

2.2.2. Malazgirt Zaferi ve Sonrasında İlişkiler

Sultan Alp Arslan'ın Kafkaslar'da faaliyet gösterdiği bu dönemde Selçukluların birinci derecede faaliyet alanı Bizans idi. Bu amaçla Ani şehri askeri ve stratejik bir üs haline getirildi ve Bizans'a karşı Anadolu içlerine ulaşan akınlar yapılyordu. Türk hücumlarına son vermek amacıyla Kafkaslara kadar yürüyerek Gürcülere yardım etmek ve Türklerin elindeki stratejik bölgeleri ele geçirmek isteyen Bizans imparatoru IV. Roman

²⁵⁸Mehmet Altay Köymen, **Alparslan Ve Zamanı**, İstanbul: M.E.B. Yay., 1972, s.38-40, İbrahim Tellioğlu, **Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Trabzon: Serander Yay., 2004, s.70, İbrahim Tellioğlu, **XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri**, Trabzon: Serander Yay., 2009, s.55, İlyas Üstüner, **Kaf Dağı'nın Güney Yüzü Gürcistan Kültür, Gelenek, Mekan, Kimlik**, İstanbul: Kaknüs Yay., 2010, s.110, Kırzioğlu, a.g.e., s.71-73.

²⁵⁹V. Minorsky, **Studies In Caucasian History**, London: Taylor's Foreign Press, 1953, s.67.

²⁶⁰M.F. Brosset, a.g.e., s.293-294, Osman Turan, **Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti**, 8.Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003, s.164-165.

Diogenes (1068-1071) kalabalık bir ordu oluşturarak harekete geçmiş ve Selçuklu kuvvetleriyle Malazgirt ovasındakarşı karşıya gelmiştir²⁶¹. Bizans ordusunda Gürcülerle birlikte Alan askerleri de hazır bulunmuş Türk kuvvetleri savaştan galip ayrılmıştır²⁶².

Malazgirt Savaşı'nı Sultan Alp Arslan'ın kazanması ile Bizans'ın Anadolu'daki hakimiyeti darbe almış ve Anadolu toprakları Türklere açılmıştır²⁶³. Türkler, Anadolu'ya büyük kitleler halinde yerleşmeye ve Bizans sınırlarında gazalar yapmaya başlamışlardır. Bu esnada Anadolu'ya gelen Türk beyleri de fethettikleri toprakları kılıç hakkı olarak yönetmeye başlamışlardır. Bu beylerden biri de Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah (1072-1092) tarafından Anadolu'ya gönderilen yakın akrabası Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah'tır. Süleyman Şah'ın oğlu I. Kılıç Arslan (1092-1107) ve Sultan Mesut (1116-1155) zamanında Anadolu'da Selçuklu hakimiyeti sağlam bir zemine oturmuştur. II. Kılıç Arslan zamanında ise merkezi Selçuklu gücünün ortadan kaybolması ile Kutalmış'ın torunları Anadolu'da serbest hareket etme imkanı bulmuştur²⁶⁴. Anadolu'daki bu yoğun Türk yerleşimi esnasında Alanlar, Bizans İmparatorluğu'nun ve Gürcülerin Türklerle yaptıkları mücadelelerde Türklerin karşı safında yer almışlardır.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı esnasında (1205-1211) Akdeniz ve Karadeniz kıyılarındaki faaliyetleri ile Ermenilere karşı kazandığı başarılar İznik İmparatoru Theodoros Laskaris ile arasını açılmasına sebep olmuş ve iki devletin ordusu Alaşehir civarında karşılaşmıştır²⁶⁵. Laskaris'in ordusunu oluşturan askerler arasında Rumlar, Kıpçaklar, Almanlar ve Franklar ile birlikte Alanlar da bulunmaktaydı. Savaş Türk ordusu lehinde devam ederken İznik kuvvetleri dağılmaya başlamış ve bu sırada askerler arasında Laskaris'i fark eden Sultan, onunla teke

²⁶¹R.A. Hüseyinof, "Malazgird Ve Kafkaslar", A.Ü.D.T.C.F., Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, 1968, s.67.

²⁶²Köymen, **Alparslan Ve Zamanı**, s.53, Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, C.III, 4.Baskı, Ankara:TTK Yay., 2001, s.33, Grousset, **Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi**, s.610.

²⁶³Tamara Talbot Rice, **The Seljuks In Asia Minor**, London: Thames & Hodson, 1966, s.43, Andrew Wheatcroft, "Buğulu Aynada Suretler: İskender'in Fetihlerinden Haçlı Seferleri'ne İÖ 400 - İS 1400", K.M. Kostyal (Ed.), **Başlangıçtan Bugüne Ortadoğu'da Tarih Ve İnanç**, Washington: National Geographic Society, 2003, s.73.

²⁶⁴Tuncer Baykara, **I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit**, Ankara: TTK Yay., 1997, s.1-3.

²⁶⁵Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 3.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1993, s.288.

tekçarpıştığı esnada orada geçen bir Frank askeri tarafından fark edilerek şehit edilmiştir(1211)²⁶⁶.

1071 sonrasında Kutalmışoğlu Süleyman Şah gibi başka Beyler de Anadolu'da toprak fethedip buralarda hakimiyet kurmuşlardı. Saltuk Gazi Erzurum'da, Mengücek Gazi Kemah ve Divriği'de, Danişmend Gazi Malatya ve Sivas'ta hakim olmuş, Artuk Beğ de Mardin ve Diyarbakır'da yayılmıştı²⁶⁷.

Bunlardan Artukoğlu İl-Gazi'nin 1121 yılında giriştiği Gürcü seferinin öncesinde Gürcülerle birlikte Alan askerlerini de görmekteyiz. Sultan Melikşah'ın ölümünden ve Haçlıların Suriye'de yerleşmesinden sonra başlayan siyasi buhranlar ve parçalanmalar dolayısıyla daha rahat hareket etme imkanı bulan Gürcü Kralı David (1089-1125), güneyden gelen Oğuzların baskısıyla Kafkaslara inen ve kendileriyle komşu olan Kıpçaklarla ittifak yaparak gücünü arttırmış ve istila hareketlerine girişmiştir. Daryal Geçidi'ni kontrol altına alarak Kafkasları emniyet altına alan ve Azerbaycan ile Doğu Anadolu'ya akınlar yapan Gürcü kuvvetleri bölgedeki Türkmenleri de Anadolu'ya sürmüştür²⁶⁸. Gürcülerin hareketi üzerine Artuklu İl-Gazi ve diğer Türk beyleri Irak Selçuklu Sultanı Mahmut'un teşviki ile harekete geçmiş, Gürcü Kralı David ise, 15.000 Kıpçak, 5.000 Alan askeri ile bir miktar Frank askerinden oluşan ordusu ile Türkleri karşılamış ve yapılan savaşı Türkler pek çok ölü ve tutsak bırakarak kaybetmiştir²⁶⁹.

Türklerin Anadolu'ya yerleşip, bu bölgeyi yurt edinmeye başladıkları bu dönemde, Alanları Gürcülerle ve Bizans İmparatorluğu ile birlikte Türklere karşı savaşırken görmekteyiz. Ancak bu dönemde Kafkaslar'da ve Karadeniz'in kuzeyindeki sahalarda bir başka Türk topluluğu olan Kuman-Kıpçaklar görülmeye başlanmıştır.

²⁶⁶İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie(Selçukname)**, I, (Haz: Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1996, s.127.

²⁶⁷İbn Bibi, a.g.e., s.130-131, Baykara, a.g.e., s.1.

²⁶⁸Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.164.

²⁶⁹**Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, (Çev. Hrand D. Andreasyan), Ankara: TTK Yay., s.270, Kırzioğlu, a.g.e., s.117.

2.3. Alanlar ve Kıpçaklar

Bizans ve Latin kaynaklarında "Kumanoi", Rus kaynaklarında "Polovets", Alman kaynaklarında "Falben" ve İslam kaynaklarında "Kıpçak" olarak geçen ve Batı Gök-Türk topluluklarından biri olarak kabul edilen Kuman-Kıpçaklar, X. asırda İrtiş boylarında yaşayan Kimeklerin İşim-Tobol vadisinde oturan bir koludur²⁷⁰. Kaşgarlı Mahmut, eserinde Yimek kavminden bahsederek onların Kıpçakların büyüğü sayıldığını ancak Kıpçakların yine de kendilerini ayrı tuttıklarını söylemektedir²⁷¹. Bu bilgidan o dönemde ikili federasyon halinde yaşayan Kimeklerde idareciliğin Kıpçak kolunda olduğu anlaşılmaktadır. Doğudan gelen Kitan baskısı ve otlak darlığı sebebiyle göç ederek Volga'yı geçip Güney Rusya'ya ulaşan ve 1054'ten itibaren Rus yıllıklarında görülmeye başlayan Kuman-Kıpçaklar, Rus Knezlikleri ile²⁷² ve Bizans İmparatorluğu ile mücadele etmişlerdir²⁷³.

Kumanlar, 1080'lerde hakimiyetlerini Don-Dinyester ağırlık merkezi olmak üzere Balkaş Gölü-Talas havalisinden Tuna ağzına kadar yaymışlardır. Kafkaslar'da Kuban bölgesini de içine alan bu arazi, kuzeyde Oka-Sura Nehirleri boyuna, yani Volga Bulgarları sınırına kadar uzanıyordu. Doğu Avrupa - Batı Sibiryahahasasının tamamını içine alan Kuman-Kıpçak sahası o zamandan itibaren İslam kaynaklarında "Deşt-i Kıpçak" (Kıpçak Bozkır) olarak anılmaya başlanmıştır. D. Rasovskiy'e göre Rus, Bulgar, Ulah, Burtas (Mordva) ve Hazarların Kuman tabiiyetinde yaşadıkları bu devirde Alanlar da onlara tabi olarak yaşıyorlardı²⁷⁴.

1090'lardan itibaren Rus sahasında etkisini daha da arttıran Kıpçaklar, 1090-1110 yılları arasında en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Ancak 1113 yılında Kiyef Knezi olan

²⁷⁰Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, Ankara: TTK Yay., 2007, s.56, Mustafa Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976, s.13.

²⁷¹Mahmud El-Kaşgari, **Divanü Lugat'it Türk**, (Çev. Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi), İstanbul: Kabcacı Yay., 2005, s.683, Ramazan Şeşen, **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler Ve Türk Ülkeleri**, Ankara: TKAE Yay., 1985, s.28.

²⁷²Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s.57.

²⁷³Alexis Komnena, **Alexiad Malazgirt'in Sonrası İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi**, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay., 1997, s.439-443.

²⁷⁴L. Rasonyi, **Türk Devletinin Batıdaki Varisleri Ve İlk Müslüman Türkler**, Ankara: TKAE Yay., 1983, s. 33.

Vladimir Monomah 1113 ve 1116 yıllarında Kıpçaklara vurduğu darbelerle onları zayıflatmıştır²⁷⁵.

Artan Rus baskısı karşısında Kıpçak başbuğlarından Atrak, 1118 yılında damadı Gürcü kralı David II'nin daveti üzerine büyük bir Kıpçak grubu ile Gürcistan'a gitti. Gürcü kralı bu Kıpçaklar'dan büyük bir ordu teşkil ederek Türkiye Selçuklularına ve Anadolu'daki Türk Beylerine karşı mücadele etmiştir²⁷⁶. Bu mücadeleler esnasında Alanların Gürcü ve Kıpçaklarla birlikteliğine yukarıdaki bölümlerde değinilmiştir.

Alan ülkesinden geçerek Gürcü Krallığı'na ulaşan Kıpçaklar, krallığın doğu ve güneydoğu sınırlarına yerleştirilerek aralarında Hıristiyanlık yayılmaya başlamıştır. Kıpçaklar, bölgedeki halklarla federe halde yaşamaya başlamış ve bu halklar arasında Alanlar da yer almıştır. David II'den sonraki Gürcü kralları da Kıpçakları orduya davet etmeye devam etmiştir. Örneğin, Gürcü Kralı Giorgi III zamanında (1156-1184) otuz bin kadar Alan ve Kıpçak askeri Gürcü ordusuna davet edilmiştir. Kraliçe Tamara (1184-1213) ordusunda ve daha sonraki dönemde de Kıpçakların bölgedeki etkinlikleri bilinmektedir.

Bu bölgeye muhtemelen XI. yüzyıl sonlarında Peçenekleri iterek gelen Kıpçaklar, ilk zamanlar ığreti olarak yerleştikleri bu topraklardan daha ilerilere barışçı yollarla uzanmışlardır²⁷⁷. Başta Alanlar olmak üzere Adigeler ve Voynaklar gibi yerli halklarla henüz XI. yüzyılın başında yaşanan silahlı çatışmalar Kıpçakların galibiyetiyle sonuçlanmıştır²⁷⁸. XII. yüzyılın başlarından itibaren ise Kuban, Terek ve diğer bölgelerde; Kıpçaklar, Alanlar ve Adigeler arasındaki sınırlar belirlendikten sonra Kuzey Kafkasya bozkırlarında siyasi denge kurulmuş ve her iki tarafın da işine gelen yakınlaşma dönemi başlamıştır. Bu yakınlaşmada nihai rolü Gürcü yöneticilerinin politikası oynamıştır. Alanlar ve Kıpçaklar, Gürcü Kralı David II'nin teklifi üzerine birbirine rehinelere verip anlaşmalar yaparak karşılıklı sevgi ve dostluk bağları kurmuşlardır²⁷⁹. Bu dönemde Alan

²⁷⁵Ahmet Gökbel, **Kıpçak Türkleri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000, s. 49-53, Kamuran Gürün, **Türkler Ve Türk Devletleri Tarihi**, I, Ankara: Karacan Yay., 1981, s.225.

²⁷⁶Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri Tarihi**, s.83-84., A. Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, I, 3.Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981, s.200.

²⁷⁷Sercan M. Ahincanov, **Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar**, İstanbul: Selenge Yay., 2010, s.133-134.

²⁷⁸Aleman, **Batı Avrasya Steplerinde Türk ve Alan Halklarının Arasındaki Tarihi Bağlantılar**, s.535.

²⁷⁹Ahincanov, a.g.e., s.133-135, Kırzioğlu, a.g.e., s.114.

ve Kıpçakların soylu yönetici sınıfları arasında hanedan evlilikleri olduğu kesindir. XIII. yüzyılın Alan önderlerinden bazılarının Kaçır-Ukule gibi Türk isimleri taşımaları dikkat çekici bir nokta olup Kıpçakların bu bölgedeki itibarlı konumlarını gösterir niteliktedir²⁸⁰.

2.3.1.Karaçay Türklerinin Oluşumunda Alanlar ve Kıpçakların Varlığı

Kafkasya, tarih boyunca pek çok Türk kavminin göç ettiği bir bölgedir. Dolayısıyla bu kavimler Kafkasya'da izler bırakmışlardır. Bugün Kuzey Kafkasya'da yaşayan Kumuklar, Nogaylar, Karaçaylar, Balkarlar ve Karapapaklar Türk kökenli topluluklardır. Güney Kafkasya'da ise Azerbaycan Türkleri ile Gürcistan ve Ermenistan'da yaşayan Türkler bulunmaktadır²⁸¹.

Bugün Kuban Irmağı'nın kaynak havzasında yaşayan ve Çerkesler tarafından "Doğu Tatarı" olarak anılan Karaçay Türkleri 1992 yılında Sovyet idaresince muhtar ilan edilen Karaçay-Çerkes eyaletinde yaşamaktadır. Tarihçiler ve Türkologlar tarafından Türk boylarından biri olarak kabul edilen Karaçay Türklerinin tarihi konusundaki yazılı belgelerin eksikliği XVII. yüzyıldan öncesinin karanlıkta kalmasına sebep olmaktadır. Bu tarihten önceki Karaçayların tarihi, topluluğun yüzyıllardır milli mirasını oluşturan destanlar, efsaneler ve farklı görüşteki araştırmacıların hipotez ve yargıları ile açıklanmaya çalışılmaktadır. 1969 yılında Karaçay Türklerinden oluşan bir araştırmacı grup tarafından hazırlanıp Moskova'da basılan "Karaçay Halk Şarkıları" adlı çalışmada, Karaçay-Balkar Türklerini etnik kökeninin tam olarak ortaya konamadığı, ancak arkeolojik ve etnolojik çalışmalara göre Karaçay-Balkar boyunun Alanlar, Kuban Yerlileri, Bulgarlar ve Kıpçak Türkleri'nden gelebileceği belirtilmektedir²⁸². Karaçayların dillerinin Türk dil gruplarından Kıpçak dil grubuna girdiğini belirten Türkologlar ile çoğu tarihçiler Karaçay ve Balkarları birbirinden ayırarak Karaçayların kökenini Kıpçak Türklerine dayandığını²⁸³ ve Hazar Devleti'nin Kafkasya'da yayıldığı sıralarda bölgeye gelip buralardaki nehir vadilerine yerleştiklerini kabul etmektedirler. 1223 yılında Cengiz Han'ın ordularına yenilen

²⁸⁰Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.117.

²⁸¹Nadir Devlet, **Çağdaş Türk Dünyası**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay., 1989, s.184-185, Nevzat Özkan, **Türk Dünyası: Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat**, Kayseri: Geçit Yay., 1997, s.130-131.

²⁸²Hayati Bice, **Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler**, Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 1991, s.76-77, Mirza Bala, "Karaçay ve Balkarlar", **İ.A.**, VI, İstanbul: M.E.B. Yay., 1967, s.217-218, Ufuk Tavkul, "Karaçay-Malkarlıların Etnik Ve Sosyal Yapısı", **Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum Ve Kültür**, Der: Ufuk Tavkul ve Yaşar Kalafat, Ankara: Karam Yay., 2003, s.46.

²⁸³Ahmet Caferoğlu, "Kafkasya Türkleri", **Türk Kültürü**, S. IV/38, Aralık 1965, s.175, Ahmet Caferoğlu, **Türk Kavimleri**, Ankara: TKAE Yay., 1983, s.48-49.

Kıpçakların büyük bir kısmı bozkırlara kaçarken, küçük bir kısmı da Kuban bölgesinde yaşayan Bulgarlar ve Alanlarla birleşerek Kafkas dağlarına sığınmışlar ve bu olaylar Karaçay-Malkar halkının etnik oluşumunda büyük rol oynamıştır. Ayrıca bugün Kafkasya'da Karaçaylılar, Gürcü-Megrel halkı tarafından "Alan" adıyla tanınmakta, bunun yanı sıra birbirlerine de "Alan" diye hitap etmektedirler. Alan adı Karaçay-Malkar dilinde soydaş,dost,kardeş anlamlarına gelmekte ve Kafkasya'da yalnızca Karaçaylılar birbirlerine bu isimle hitap etmektedirler. Bu kültürel özellikler Karaçay-Malkar Türklerinin oluşumundaki Alan etkisini gösterir niteliktedir²⁸⁴. Karaçay Türklerinin nüfusu 1989 yılı nüfus sayımlarına göre 160.000 civarında olup varlıklarını bugün de devam ettirmektedirler²⁸⁵.

2.3.2. Memluk Devleti'nde Alanlar ve Kıpçaklar

"Memluk", esir veya köleler arasından seçilip özel eğitimden geçirildikten sonra hükümdarın muhafız birliğine alınan ve zamanla aristokrat bir sınıf oluşturan ücretli asker demektir²⁸⁶. Moğollar, 1223'te Kalka Nehri boyunda gerçekleşen muharebede Rus-Kıpçak ordusunu yendikten sonra, Kıpçakların Kardeniz'in kuzeyindeki hakimiyeti son bulmuş ve savaştan sonra Moğollara esir düşen Kıpçaklar köle pazarlarında satılmışlardı. Ancak köle ticareti bu bölgede daha önceki dönemlerde de yapılagelen kazançlı bir faaliyet alanı idi²⁸⁷. İbn'ül Esir, Kıpçakların Moğol işgalinden önce Suğdak limanında cariyeye ve esir ticareti yaptıklarını kaydetmektedir²⁸⁸. Bunun yanında Kıpçaklar; Çerkes, Rus, Macar ve Alan askerlerini mağlup edip, onların çocuklarını kaçırmak için tacirlere satmaktaydılar²⁸⁹. Mısır'da kurulan Eyyubi Devleti'nde de hükümdar el-Melikü's-Salih Necmeddin Eyyub, Deşt-i Kıpçak ve Kafkaslardan köleler getirip Ravza adasındaki kışlalara yerleştirerek bunlardan "Bahrü'n-nil (Nil Nehri)'e izafetle "Memalikü'l-Bahriyye" adıyla bilinen özel birlikler oluşturmuş ve bu birlikler kısa zamanda Eyyubi ordusunun çekirdek unsurunu teşkil etmeye başlamışlardır.

²⁸⁴Tavkul, "**Karaçay- Malkarlıların Etnik Ve Sosyal Yapısı**", s.58-59.

²⁸⁵Gökbel, **a.g.e.**, s.157, Peter B. Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, (Çev. Osman Karatay), Ankara: Karam Araştırma Ve Yay., s. 466-467.

²⁸⁶Süleyman Kızıltoprak, "Memluk", **İ.A.**, 29, Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2004, s.87, Alemany, **Sources On The Alans**, s.275.

²⁸⁷Altan Çetin, **Memluk Devletinde Askeri Teşkilat**, İstanbul: Eren Yay., 2007, s.69-70.

²⁸⁸İbn'ül Esir, **El-Kamil Fi-t -Tarih**, C.12., (Çev. Ahmet Ağırakça ve Abdülkerim Özyayın), Ankara: Bahar Yay.,1987, s.346.

²⁸⁹Altan Çetin, **a.g.e.**, s.70.

Necmeddin Eyyub'un 1249'da ölmesinden sonra Mısır'da Eyyubi Devleti'nin yerini Memalikü'l-Bahriye emirlerinden Baybars el-Bundudari'nin kurduğu Memluk Türk Devleti almıştır²⁹⁰. Memluk sultanı el-Mansur Kalavun (1279-1290) zamanında ise "Burci Memlukleri" adında ve Çerkeslerden oluşan bir askeri birlik kurulmuş ve bu birlik zamanla Kıpçakların yerini alarak en önemli askeri kuvvet haline gelmiştir. Kıpçakların ve Çerkeslerin Kafkasya'da komşuları olarak yaşayan Alanlar da onlarla birlikte Mısır'a götürülerek eğitilmiş özellikle "Burci" adı verilen askeri birlik içinde yer almıştır²⁹¹. Buna kanıt olarak Mısır kroniklerinde adı geçen ve Memluk Devleti'nin hakimiyetindeki Şam'da "Emir" sıfatıyla yöneticilik yapmış olan Seyfeddin Bahadur As ismi verilebilir. Memluklere Arapça bir lakap verilmekte ve bu genelde "Seyfeddin" (Dinin Kılıcı) olmaktadır. Sondaki As ise Alan kavmi için kaynaklarda kullanılan isimlerden biridir. XIV. kaynaklarında, yedi tane daha aynı ismi ve lakabı taşıyan Alan kökenli Memluk asker ve yöneticisine rastlanmakla birlikte bunlardan ikisinin yine Suriye ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır²⁹².

2.4. Moğolların Alan Krallığı'nı İstilas

Moğol istilaları Alanların tarihinde IV. yüzyıl'da gerçekleşen Hun istilalarına benzer bir kesit oluşturmaktadır. Moğolların işgal ettikleri bölgeye tümüyle egemen olması, Alanların Macaristan'dan Çin'e kadar yayılan geniş bir coğrafyaya kalabalık gruplar halinde yeniden dağılmalarına sebep olmuştur²⁹³.

Alanlar ve Kıpçaklar arasında ortaya çıkan ve yukarıda ayrıntıları verilmeye çalışılan yakınlaşma kendisini daha sonraki dönemde Moğol istilasına karşı da göstermiştir. 1220-1221 yılları arasında Türkistan istilasını tamamlayan Cengiz Han, Subutay ve Cebe Noyan idaresindeki iki tümeni Kıpçak, Çerkes, Macar ve İdil Bulgarları ile Alanları üzerine göndermiş ve bu saldırıya karşı Kıpçaklar ve Alanlar ittifak yapmışlardır²⁹⁴. Moğolların bu seferi ile ilgili İbnü'l Esir'de şu bilgilere yer verilmektedir:

²⁹⁰İsmail Yiğit, "Memlukler", İ.A., C.29, Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2004, s.90.

²⁹¹Aleman, *Sources On The Alans*, s.276, Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, s.293.

²⁹²Aleman, *Sources On The Alans*, s.276-277.

²⁹³Aleman, *Sources On The Alans*, s.115.

²⁹⁴Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Kabcı Yay., 2001, s.206, Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, s.274, *Moğolların Gizli Tarihi*, s.185, Mirfatih Zekiyev, a.g.e., s.210, Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, s. 341-342, Kafalı, a.g.e., s.16, İlyas Kamalov, *Altın Orda ve Rusya*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009, s.69, Kırzioğlu, a.g.e., s.144.

"... Moğollar Şirvan Derbendini aştıktan sonra bu bölgede yollarına devam ettiler. Buralarda Alan, Legzi (Lezgi) ve Türklerden birçok kimse yaşıyor, bölge halkı birçok milletten oluşuyordu. Moğollar önce Legzi halkından bir hayli kimse öldürmüşlerdi. Legzi halkından bir kısmı Müslüman idi bir kısmı ise değildi. Moğollar bütün bu bölgede kendilerine karşı koyup düşmanlık eden herkese karşı şiddetli saldırılara geçiyorlardı. Nihayet kalabalık kitlelerden oluşan Alanlar diyarına ulaşmışlardı. Alan halkı Moğolların geldiğini haber alınca tekbirler getirerek askerlerini toplamış, bütün Kıpçak (Kıpçak) diyarından kalabalık ordular teşkil edip Moğollarla çarpışmalara girişmişlerdi. Bu çarpışmalar sırasında iki taraftan hiç biri zafere ulaşamayınca Tatarlar Kıpçaklara haber yollayıp şöyle demişlerdi: "Biz sizinle aynı ırktan insanlarız, Alan halkı ise sizden değildir, dolayısıyla onlara yardım etmemeniz gerekir. Hatta aynı dinden kimseler de değilsiniz. Bize uyduğunuz takdirde size kesinlikle saldırmayacağımızı taahhüt edip, bu konuda söz veriyoruz. Onlarla aramıza girmediğiniz takdirde size ihtiyaç duyacağınız kadar mal , para ve elbise vereceğiz.

Nihayet Kıpçaklarla Moğollar belirli bir mal ve eşya üzerinde anlaşmış, Moğollar da kararlaştırılan bu mal ve eşyayı götürüp Kıpçaklara teslim edince aralarında barış imzalanmış, Kıpçaklar aradan çekilmişlerdi. Bu anlaşmayı sağlayan Moğollar hemen Alan halkına saldırıp onlardan çok kimseyi öldürerek memleketlerini yağmalamış, adamlarını esir almışlardı. Alan halkının işini de bitiren Moğollar bu sefer aralarında akdettikleri sulha güvenen ve her biri bir tarafa kendi işine dağılıp, emniyet içinde yaşamakta olan Kıpçaklar üzerine saldırıya geçtiler. Kıpçaklar, hiçbir şeyden haberleri yokken birden Moğolların ülkelerine saldırdığını ve şehirlerine girerek bir biri arkasından her tarafı yağmalayıp ele geçirdiklerini gördüler. İşte bu saldırıları sırasında da yukarıda söz konusu anlaşma gereği olarak Kıpçaklara ödedikleri mal ve paranın kat kat fazlasını onlardan gerisin geriye almışlardır..."²⁹⁵

1222-23 seferi, Moğolların Alanya'ya düzenlediği hareketlerin ilkidir. Yıllardır yurtlarından uzakta savaşan Moğollar için Kıpçaklar ve İbnü'l Esir'in kalabalık bir halk olarak tanımladığı Alanlar, zorlu birer rakip konumundaydı. XII. yüzyıl sonu ve XIII. yüzyıl başında yaşamış olan ünlü gezgin ve corafyacı Yakut el-Hamevi de "Mucem-ül'

²⁹⁵İbnü'l-Esir, **El-Kamil Fit-Tarih**, C.12, s.341-342, A. Yu. Yakubovsky, **Altın Ordu ve Çöküşü**,(Çev. Hasan Eren), 2.Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1976, s.35.

Buldan" adlı eserinde Alan kralının otuz bin askerinin olduğundan bahsetmekte Alanların kalabalık ve meşhur şehirlerinin olduğunu "el-Lan" (Alan) adlı şehir ve kaleye hakim olduklarından buldukları bölgeyi kontrol edebildiklerini anlatmaktadır²⁹⁶. Bu zorlu rakiplere karşı diplomatik yollara başvuran ve Kıpçakları ikna etmek için etnik ve dini ilginç nedenler ileri süren Moğollar amaçlarına ulaşmışlardır. Gerçekten de o dönemde Alanlar Hıristiyan iken Kıpçakların büyük bir kısmı pagan bir halk konumundaydı. Irk olarak her ikisi de Asyalı olmakla birlikte, iki dil arasında sözcük dağarcığı dışında da benzerlikler bulunmaktaydı. Bu savaşın ayrıntıları ve Alanya'da doğurduğu sonuçlar hakkında kesin bir belge yoktur. 1222-23 yılı kışını yine Alanlarla karşılaştıkları Kırım'da geçiren Moğollar 1224'te Moğol ordusunun ana kıtalarıyla birleşmişlerdir²⁹⁷.

Öte yandan Alanları ve Kıpçakları, Gürcülerin Harzemşahlar Devleti hükümdarı Celaleddin Harzemşah'a karşı verdikleri mücadelede de Gürcülerle birlikte görmekteyiz. Harzemşahlar Devleti'nin son hükümdarı olan ve Moğollara yenildikten sonra İran'a gelerek buraya hakim olan Celaleddin Harzemşah, 1225'te Azerbaycan'ı ele geçirdikten sonra 1226'da Gürcistan'a yönelmiş, Gürcüler onlara karşı Alan, Kıpçak, Ermeni ve Lazlardan oluşan 40.000 kişilik bir ordu oluşturmuştur. Ancak Betak Gölü civarında yapılan savaşta Gürcüler ve müttefikleri, Celaleddin Harzemşah karşısında ağır bir yenilgi almaktan kurtulamamıştır²⁹⁸. Tarih-i Cihangüşa adlı eserinde Cüveyni bu savaşla ilgili şu satırlara yer vermektedir :

"...Sultan ,625/1227-8 yılında İsfahan'dan kalkıp Gürcistan'ın yolunu tuttu. Aynı yıl onun gazabından ve intikamından korkan Rum ve Suriye bölgelerinin Sultanları, Gürcü, Alan, Sarir, Lagz, Kıpçak, Suan, Abhaz ve Şanet yöneticileri, zamanın ateşinde pişmiş, savaş gününün gözdeleleri olan askerleriyle Sultan'ı defetmek için bir araya gelmişler ve bir kılıç gibi olmuşlardı"

"Gürcü ordusu gelince Sultan'ın askerleri tetikte durmaya başladılar. O arada Sultan düşman ordusunun mevzilerini görebilmek için oradaki bir tepeye çıktı. Sağ tarafta

²⁹⁶Yakut el-Hamevi , **Mucem-ü'l-Buldan**, C.1., Beyrut: Darü's-Sadır, 1977, s.246.

²⁹⁷Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.117-119.

²⁹⁸Osmann Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, 4.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1997, s.108, Ergin Ayan, "Moğol Devri Avrupalı Seyyahlara Göre Karadeniz'in Kuzeyi", **Karadeniz Araştırmaları**, (30), 2011, s.63-64, Aydın Taneri, "Celaleddin Harizmşah", **İ.A.**, 7, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 1993, s.249-250.

yirmi bin kişilik seçkin adamdan meydana gelen Kıpçak ordusunun sancak ve bayraklarını yanında görünce Kaşgar Sultanını yanına çağırarak, ona bir ekmek ve bir miktar tuz verip onları Kıpçaklara götürmesini ve onlara "Onların esir olup zincire vuruldukları sırada babasının onları o beladan nasıl kurtardığını hatırlatmasını ve o iyiliğe karşı yoksa onunla savaşarak mı karşılık vereceksiniz" diye sormasını emretti."

"...Kıpçak ordusunun komutanları bu haberi alınca buldukları mevzileri terk ederek Sultan'ın yanındaki yerlerini aldılar."

"...Sultan kırbacının ucuyla hücum emrini verince askerler savaşa girdiler. Bir anda Gürcüler sırtlarını göstermeye başladılar.Bu şekilde zaferini işaretleri görünmeye başladı. Çok kısa bir zaman içinde ova ölülerden bir tepeye, yeryüzü kandan kırmızı bir kadıfeye döndü....²⁹⁹"

Kaynağımızın verdiği bilgilerden de anlaşıldığı gibi Kıpçak kuvvetlerinin saf değiştirmesi savaşın gidişatını değiştirmiş ve Sultan Celaleddin Harzemşah'ın galip gelmesinde önemli rol oynamıştır.

Moğolların 1223 yılındaki olağanüstü seferi yalnızca bir ilktir.1227'de Cengiz Han ölmüş, iki yıl sonra toplanan kurultayda oğullarından biri olan Ögedey Ulu Kağan seçilmiştir. 1235'te düzenlenen kurultayda, batı topraklarının fethine başlama kararı alınması üzerine Ögedey Han, yeğeni Batu ve 1223 seferinin komutanlarından Subutay'ı görevlendirmiştir³⁰⁰. Yüz yirmi bin kişilik ordusu ile harekete geçen Batu önce İdil Bulgarlarına boyun eğdirmiş ardından da Ruslar üzerine yürüyerek önce Ryazan ve Moskova Knezliklerini talan etmiş sonra da yönünü Suzdal Knezliği'ne çevirerek başkenti Vladimir'i harabeye çevirdikten sonra Grandük II. Georg da savaş alanında öldürülmüştür. Bunun ardından Novgorod'a yönelen Moğollar baharın gelmesi ve karların eriyip yolları kapatması dolayısıyla Deşt-i Kıpçak'a doğru yönelmiştir. Bir sonraki yıla gelindiğinde Moğol otoritesi Aşağı Don Havzası'nda da yayılmaya başlamış ancak Batu'nun

²⁹⁹Alaaddin Ata Melik Cüveyni, **Tarih-i Cihangüşa**, II, (Çev. Mustafa Öztürk), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1988, s.138-142.

³⁰⁰**Moğolların Gizli Tarihi**, s.191.

hakimiyetine girmek istemeyen kırk bin kadar Kıpçak Macaristan'a göç etmeyi tercih etmiş³⁰¹ ve Alanlardan bir grup da bunlara katılmıştır.

1238 yılında Moğol orduları Çerkesleri de yendikten sonra kalabalık bir ordu ile Alanya'ya yönelmiştir. Moğol ordusu mancınıklarla donatılmış ve şehir kuşatması için hazırlanmıştı. Bazı Moğol kaynaklarından da kuşatma hakkında bilgi edinmek mümkün ise de bu konu hakkındaki başlıca bilgiler Cüveyni ve Reşidüddin'in eserlerinde bulunmaktadır³⁰². "Tarih-i Cihangüşa" adlı eserinde Cüveyni Moğolların bu seferi ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Ögeday Kaan, ikinci kurultayda henüz boyun eğmemiş ülkelerin durumunu görüştü. Batu'nun yönettiği bölgeye sınır olan Bulgar, As(Alan) ve Rus bölgeleri, nüfuslarının kalabalık ve güçlerinin fazla olmasına güvenerek daha boyun eğmeyi kabul etmemişlerdi. O bölgelerin ülkeye katılmasına karar verdiler.

"...Kurultayda alınan bu karardan sonra şehzadeler savaş hazırlıklarına başladılar. Daha sonra halkın sayısı, karınca ve çekirge sayısı kadar çok olan, etrafı bağlar ve bahçelerle, bir yılanın zorlukla geçebileceği ormanlarla çevrili Mekes³⁰³ şehrine vardılar. Şehzadelerin komuta ettiği ordu orada toplanınca önce üç dört kağının geçebileceği yollar açtılar. Kağınların üzerine mancınıkları yerleştirerek şehri taş atışına tuttular. Birkaç gün sonra şehrin adından başka bir şey kalmadı. Öldürülenlerin sayımını yapmak için erkeklerin sağ kulaklarını kesip bir yere yığdılar. İki yüz yetmiş bin kulak saydılar. Bu işi bitiren şehzadeler ikametgahlarına döndüler.³⁰⁴"

Moğolların askeri hareketi ile ilgili bir diğer kaynağımız ise Reşidüddin Fazlullah'ın yazmış olduğu "Camiü'l Tevarih" adlı eserdir. Reşidüddin'in Moğollarla ilgili bilgileri Cüveyni'den aldığı bilinmektedir³⁰⁵. Ancak müverrihin verdiği bilgiler bazı noktalarda Cüveyni'den ayrılmaktadır. Reşidüddin'e göre kuşatma 1239-40 kışında gerçekleşmiş ve bir ay sürmüştür. Cüveyni ise yukarıda belirtildiği üzere kuşatma süresini

³⁰¹George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, (Çev. Doğukan ve Egemen Mızrak), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yay., 2011, s.85-86, Yakubovsky, a.g.e., s.41.

³⁰²Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.119, V.Minorsky, "The Alan Capital Magas And The Mongol Campaigns", **Bulletin of the School of the Oriental and African Studies**, Vol: 14, Londra: Cambridge University Press, 1952, s.221.

³⁰³Alanların başkenti Magas şehri.

³⁰⁴Alaaddin Ata Melik Cüveyni, **Tarih-i Cihangüşa**, I, s.281.

³⁰⁵Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih - Coğrafya Yazıcılığı**, İstanbul: İSAR Vakfı Yay., 1998, s.236.

üç gün olarak vermekte ve kuşatmanın 1238 yılının sonbaharında gerçekleştiğini belirtmektedir³⁰⁶.

Kaynakların verdiği bilgilerin çelişmesine rağmen kesin olan nokta, 1238 yılının kışında ya da 1239-40'ta (ilk tarih yorumcuların büyük bir çoğunluğu tarafından daha olası görülmektedir) Moğolların Alanları mağlup ettiği ve büyük bir Alan kentini fethettikleridir³⁰⁷. Sözü edilen isimlerden bu şehrin, Alanya Krallığı'nın başkenti Magas olduğu sanılmaktadır. Ancak Cüveyni'nin yazdığı gibi bir bölge Aşağı Kafkasya'da bulunmamaktadır. Kuznetsov'a göre Cüveyni, Magas ile yine Moğollar tarafından fethedilmiş olan Moskova şehrini karıştırmaktadır. Ayrıca Cüveyni'nin verdiği iki yüz yetmiş bin rakamı da inandırıcı değildir. Kuşatmanın gerçekleştiği konusunda bir kuşku yoktur fakat bu kuşatma pek çok soruyu da beraberinde getirmektedir. En başta Cüveyni'nin eserinde anlatılan toplu yıkım ve kıyımdan herhangi bir iz kalmamıştır. Bu kuşatmadan sonra şehirde yaşamın devam ettiği bilinmektedir. Bu noktada Cüveyni'nin verdiği bilgiler güvenilirliğini kaybetmektedir.

Moğolların Alan kuşatması ile ilgili bir diğer nokta da Alanların şehrin kuşatmasına katıldıkları yönündeki iddiadır. Rus tarihçi Kuznetsov, Matersa isimli bir Alan kumandanının kuşatmacıların ön saflarında savaştığını ve kardeşleri Badur ve Utzorbukan'ın da Moğollarla birleştiğini iddaa etmektedir.

Bu ayrıntı, Moğolların Alanya'yı istilalarının hangi şartlar altında gerçekleştirdiğini aydınlatmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde küçük krallıklara bölünmüş olan Alanlar, birbirleri ile de savaş halindeydiler. Bu ortamda, Moğol ordusunun kılıç gücü ve merkezi karakteri, ezici üstünlüklerini açıklayan hususlar olmuştur. 1222 yılı olaylarında görüldüğü gibi, Moğollar rakiplerini kamplara ayırma konusunda uzmanlaşmışlardır. Alanların bazı komşularıyla ve yurttaşlarıyla görülecek hesapları açısından, Moğolların bölgeye gelmeleri kimi Alan yöneticileri için bir fırsat olarak değerlendirilmiş olabilir.

Bazı Rus tarihçileri bu durumu değerlendirirken "vatandaşlık" normunu dikkate alarak yorumlar yapmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta Alanlarda

³⁰⁶Aleman, *Sources On The Alans*, s.368.

³⁰⁷Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s.278, Zekiyev, a.g.e., s.211

etnik, dilsel, dinsel ve kültürel birlik duygusunun, güncel çıkarlara üstün gelecek kadar kuvvetli olmadığı ve gerçek bir bağlılığın oluşması için, örneğin "monarşi" gibi bir merkezi simgenin eksikliğinin görülmesidir³⁰⁸.

2.4.1. Altın Ordu Hakimiyetinde Alanlar

Batu önderliğindeki Moğol kuvvetleri Alanları yendikten sonra 1240'ta Kiev'i almış ve ardından 1242'de Macaristan, Polonya ve Dalmaçya'yı tahrip ettikten sonra 1242-43 senesinde Eflak ve Boğdan üzerinden Deşt-i Kıpçak'a dönerek sefere son vermiştir. Batu'nun sefere son vermesinde Ögeday Han'ın ölüm haberinin gelmesinin etkili olduğu muhakkaktır³⁰⁹. Ayrıca Rus prenslikleriyle yaptıkları mücadeleler esnasında Moğollar yorgun düşmüşlerdi ve Volga bölgesinin zaptından sonra Bulgar ve Kumanların burada başlattığı mücadele Moğol ordusunun gerisinde baş gösteren bir isyan niteliğinde idi.

Bu isyanda başı çeken önder Kuman komutanı Baçman olmakla birlikte, Bulgar Başbuğları Bayan ve Çiku ile birlikte Alan komutanı Kaçir Ukule de isyana önderlik etmişlerdir. Moğol kuvvetleri bu isyanı hemen bastıramamış, Baçman'ın karargahına ve esas birliklerine yetişmeden, Baçman kaçarak Volga Irmağı'ndaki adalardan birine saklanmıştı. Ancak Baçman'ın beklemediği bir anda karadan adaya çıkan Moğol kuvvetleri, kuvvetlerini ezmiş ve Baçman da öldürülerek isyan bastırılmıştır³¹⁰.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Moğollar istilalarının bu ilk döneminde Alanya'da tam ve etkili bir yönetim oluşturamamışlardı. Alan ülkesinin dağlık yapısının steplerde özgürce at oynatmaya alışmış olan Moğol atlılarına zor geldiği düşünülebilir³¹¹. Bu noktada Avrupa'dan Moğol sarayına elçi olarak gönderilen seyyahların verdiği bilgilere de başvurulabilir. Bunlardan ilki olan Plano Carpini, seyahatnamesinde 1246 yılında Alanların bir bölümünün hala direnmeye devam ettiğini ve Moğolların 12 yıl süreyle umutsuz bir şekilde Alanya'da bir dağı kuşatmayı sürdürdüklerini yazmaktadır³¹².

³⁰⁸Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.119-121.

³⁰⁹Kamalov, a.g.e., s.70

³¹⁰Yakubovsky, a.g.e., s.42-43, Kafalı, a.g.e., s.50.

³¹¹Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.122.

³¹²Friar Giovanni DiPlano Carpini, a.g.e., s.92.

Moğollara seyahatini 1253-54 yıllarında yapmış olan bir başka Avrupalı elçi William of Rubruk ise, dağlarda Alanların Moğollara (Tatarlar) direnmeye devam ettiğini ve Moğol kumandanı Sartaç'ın her on adamından birini, Alanların dağlardan inmelerini ve ovalardaki sürüleri çalmalarını önlemek için geçit çıkışlarını korumaya gönderdiğini yazmaktadır³¹³.

Alanların bozkırda yaptığı gerilla savaşı ve eşkıyalığa ise Rubruk şu satırlarla yer vermektedir :

"... Moğolların köleleri olan Rütenler, Macarlar ve Alanlar geceleri yirmişer-otuzar kişilik gruplar halinde ok, yay ve yay kılıfları ile kaçıyorlar ve kime rastlarsa öldürüyorlardı. Gündüzleri ise gizleniyorlar, ovadaki atlarla kendi yorulan atlarını değiştiriyorlar ve acıktıklarında yemek için bir iki tanesini yanlarında götürüyorlardı.."³¹⁴.

Kuznetsov'a göre Rubruk'un bahsettiği bu eşkıya grupları iki yüzyıl sonra bozkırda ortaya çıkacak olan "Kozak"ların öncülerini oluşturmaktadır³¹⁵.

Moğollar'ın 1279'da, yeri kesin olarak tespit edilemeyen ancak Terek bölgesinde olduğu sanılan bir Alan yerleşmesi olduğu düşünülen "Dedeyakov" şehrini ele geçirmek için Ruslardan yardım istemesi Alanların direnişiyle ilgili son bilgidir. Ancak Moğolların, Alanya'daki bazı dağlık bölgeleri hiçbir zaman egemenlikleri altına alamamış olmaları da uzak bir ihtimal değildir.

Moğol İmparatorluğu'nun Cengiz Han'ın ardılları tarafından bölüşülmesi esnasında Kafkasya'nın doğal uzantısı olan Ukrayna-Rus bozkırları ile Alanya'yı da içeren bölge Altın Ordu Devleti'nin mülkü olmuştur. Ünlü seyahatnamesinde Marco Polo da Batu Han'dan Kuman ve Alan ülkelerinin hakimi olarak bahsetmektedir³¹⁶. Kafkas Dağları'nın güneyinde ise bir başka Moğol devleti olan İlhanlılar kurulmuştu. Bu iki Moğol devleti arasında Azerbaycan yüzünden anlaşmazlık çıkmış ve savaş başlamış, mücadeleler belli

³¹³Wilhelm Von Rubruk, **Moğolların Büyük Hanına Seyahat**,(Çev. Ergin Aydın), İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2002, s.132-133, Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.122.

³¹⁴Rubruk, a.g.e., s.61.

³¹⁵Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.122.

³¹⁶**Marco Polo'nun Geziler Kitabı**,(Çev. Ömer Güngören), İstanbul: Yol Yay., 1985, s.219, Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.124.

fasıllarla yüz yıl kadar sürmüştür³¹⁷. Alanya, bu dönemde kuzeyden ve güneyden gelen orduların savaş alanına dönüşmüştür.

Altın Ordu Devleti'nin sınırları içinde kalan Alanya'nın iç yaşantısı konusundaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. 1238-1240 yıllarındaki Moğol istilaları öncesinde nüfusu azalmaya başlamış olan şehirlerde yaşam yine de devam etmekteydi. Moğolların özellikle 1324-25'te gerçekleşen İlhanlı akınlarından sonra Alanya'daki stratejik noktalara kalabalık gruplar halinde yerleştikleri anlaşılmaktadır. "Verknii Culat" ve "Nijnii Culat" gibi bölgelerde ele geçirilen arkeolojik Moğol kalıntıları da bunu gösterir niteliktedir.

Alanya'da da Rusların üzerindeki gibi bir Moğol boyunduruğu hüküm sürmekteydi. Ağır vergiler, köle trafiği ve Han'a hayvan sürüleri sunma zorunluluğu halkı ezmekteydi. Alanya'da vergi amaçlı olarak 1254 yılında bir nüfus sayımı da yapılmıştı³¹⁸.

Alanlar Altın Ordu topraklarının farklı noktalarında hayatlarını memur olarak ve askeri sorumluluklar olarak sürdürmekteydi. Plano Carpini, Kiev yakınlarında bir yerin valisi olan "Mişa" adlı bir Alan'dan söz etmektedir³¹⁹. Ayrıca doğunun en ünlü seyyahlarından olan İbn Batuta da Altın Ordu'nun başkenti Saray'da farklı etnik kökenden gelenler arasında Müslüman Alanlardan (As) bahsetmektedir³²⁰. Yine "Müsameretü'l Ahbar" adlı eserinde Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı de Moğol hakimiyetindeki Anadolu'da memur olarak Vezir Fahreddin Kazvini'nin emrinde çalışan Alanlardan bahsetmektedir³²¹.

Alanları Altın ordu askerleri arasında da görmekteyiz. Altın Ordu Han'ı Toktamış'ın (1378-1396) Timur Devleti'nin kurucusu Timur Han ile yaptığı mücadelede ordusunda Rus, Bulgar ve Çerkezlerle birlikte Alanlar da bulunmaktaydı³²².

³¹⁷Yakubosky, a.g.e.,s.59.

³¹⁸Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.124.

³¹⁹Plano Carpini, a.g.e., s.96.

³²⁰İbn Batuta, **İbn Batuta Seyahatnamesi**, C.I., (Çev. A. Sait Aykut), İstanbul: YKY , 2000 , s.517, Kafalı, a.g.e., s.143.

³²¹Kerimuddin Mahmud-i Aksarayı, **Müsameretü'l Ahbar**,(Çev. Mürsel Öztürk), Ankara: TTK Yay., 2000, s.118.

³²²Yakubovsky,a.g.e.,s.230.

2.4.2. Alanların Göçü

Moğol istilaları, Alanların esaretten kurtulmak amacıyla dünyanın farklı yerlerine göç etmelerine neden olmuş, Orta Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır.

2.4.2.1. Gürcistan'da Alanlar

Moğol istilaları, ovalarda yaşayan Alanların bir bölümünü Kafkasya'nın yüksek dağlarına sürmüştür. Buralarda ekime elverişli topraklar son derece sınırlıydı. Ayrıca, Altın Orda ile İlhanlılar arasındaki savaşlarda Terek bölgesi harabeye dönmüştü. Bu olumsuz şartlar Alanları göç etmeye zorlamış ve bazı Alan grupları Kafkas Dağları'nı aşarak güneydeki yamaçlara yerleşmişlerdir. Gürcü kaynaklarında Kral David Ulu'nun (1243-1269) Alan kabilesinin pek çok prensini ağırladığı yer almaktadır. Ancak Alanlarla Gürcüler arasındaki ilişkiler kısa sürede bozulmuş, 1292'de Alanların Gori'yi işgal etmesi üzerine Gürcüler Alanları kuşatmışlar ve bunun üzerine Alanlar da Moğollardan yardım istemişlerdir.

Gürcistan'a göç eden Alanların tarihinde "Os-Bagatar" (Osların Kahramanı) isminin önemli bir yeri vardır. 1290'da Alanların başına geçen Bagatar, Gürcülerin zayıflığından faydalanarak, ülkenin bir bölümünü talan etmiş ve Gürcüleri oradan kovmuştur. Os-Bagatar'ın 1306'da bir savaş sırasında öldüğü sanılmaktadır. Sonraki dönemde Osetlerin bir destan kahramanı yaptığı Os-Bagatar, Oset tarihinin en popüler kişisidir.

Os-Bagatar, tarihsel önemi çok büyük olan işler yapmıştır. Kafkasya'nın güneyinde sayıları oldukça fazla olan bir Alan nüfusunun kök salmasını sağlamıştır. Alanlar, 1326 yılına kadar Gori'yi ellerinde tutarak, yaklaşık olarak bugünkü Güney Osetya'yı kapsayan topraklara egemen olmuşlardır. Bu yayılma Kafkasya'da kaybedilmiş olan toprakların telafisi anlamına geldiği gibi dağlarda yaşamaya mahkum edilmiş olan Alanlar için bir çıkış yolu olmuştur³²³.

³²³Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.126-127.

2.4.2.2. Balkanlar'da Alanlar

1235 kurultayından sonra başlayan ve 1247'ye kadar devam eden Moğol hücumu Kıpçakların Macaristan'a göçüne neden olmuştu. Kıpçaklar, liderleri Kutan Han önderliğinde Macar Kralı IV. Bela'dan izin alarak Macaristan'da Puszt'a yerleşmiş ve krallığın tarihinde büyük bir rol oynamışlardır.

1318'den sonra, Macar kaynaklarında Kumanlara paralel olarak "Yas ırkından" kişiler ortaya çıkmaktadır. Bu "Yas" ismi, Alan etnik kökeninin Macarca'daki Doğu Slavca karşılığına "j" eklenmesiyle oluşturulmuş bir sözcük olup çoğul kullanımı da "Jaszok" şeklindedir. Aynı sözcük Kiev kroniklerinde "Yasi" olarak geçmekte olup, Macarlar topraklarına yerleşmiş olan bu Alan grubundan, komşuları Slavların andığı isimle söz etmişlerdir. Ancak sonraki dönemde bu köken unutulmuş ve Yaslar bazen bir halk tabiri olan "Yaycılar" olarak ya da Roma döneminde buraya yerleşen Yaziglerin torunları olarak anılmışlardır. Ancak Yasların, Yaziglerin torunları olarak kabul edilmesinin nedeni Macarca Jasz sözcüğünün başındaki "j" harfinin Slav telaffuzuna göre "y" olarak okunması ve yine Macarca'da Jasz sözcüğünün sonuna getirilen "ok" çoğul ekinin bir isim karışıklığına yol açmasındandır. Bu yerel ekler kaldırıldığında Alanlarla eski Yaziglerin isimleri arasında tarihsel bir bağlantı bulunmadığı ortaya çıkmaktadır³²⁴.

Başlangıçta Kutan Han önderliğindeki Kıpçakların bir parçası sayılmaları nedeniyle haklarında bir belge bulunmayan Yaslar daha sonra özerk bir statüye sahip olmuşlar ve 1339'da Kumanlar ile aynı resmi haklara kavuşmuşlardır. Metinlerde adı geçen Yas sözcüklerine ve Yas coğrafya isimlerine daha çok Budapeşte'nin doğusunda rastlanmaktadır. Kumanlarla komşu olmaları her iki halkın birlikte göç ettiğinin bir diğer kanıtı olarak da gösterilebilir. Yasların aynı coğrafi bölgede yoğunlaşmaları Macar kralları tarafından kendilerine tanınan kültürel özelliklerinin korunması hakkını almalarını sağlamıştır³²⁵.

Yazılı metinlerde "Kaptan" (Capitaneus Jazinorum) olarak geçen önderler tarafından yönetilen Yaslar, göçerliğe zorla veda eden Kumanların tersine yerleşik düzende

³²⁴Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.127-128.

³²⁵Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.129.

yaşıyorlardı. Kıpçaklarla birlikte Macar ordusuna asker gönderen Yaslar başlangıçta Ortodoks iken XV. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir ihtimalle Fransisken misyonerlerin çabaları sonucunda Katolikliği seçmişlerdir³²⁶.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Macaristan'ı oluşturan özel halklar arasında sayılan Yaslar, XVII. yüzyıldan itibaren kendi dillerini bırakarak Macarca konuşmaya başlamış, XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, gerçekleşen imparatorluk reformları neticesinde haklarını kaybetmişlerdir. Bu süreç etnografik ve dilsel özelliklerini kaybetmeleri ile birlikte yaşanmıştır ve Alanlar, Macarlar içinde asimile olmuştur³²⁷.

Aynı dönemde bir başka Alan grubunu ise Balkanlar'da ve Anadolu'da Bizans İmparatorluğu'nun hizmetinde görmekteyiz. 1300'lerde askeri gücünü giderek kaybeden Bizans, Alan ve Katalanlar gibi yabancı ve ücretli birliklerden faydalanma yoluna gitmiştir³²⁸. Bu amaçla Altın Ordu hakimiyetinden kurtulmak isteyen bin altı yüz Alan ailesi imparatorluk tarafından Trakya'ya yerleştirilmiştir³²⁹. Aynı dönemde ünlü Katalan Bölüğü'nün lideri Roger de Flor da Bizans İmparatoru Andronikos'a hizmetine girmeyi teklî etmiş ve teklifi kabul görmüştür³³⁰. İmparator Andronikos, Alanları da Maruli adlı komutanın emrine vererek Katalanlarla birlikte görevlendirmiştir³³¹. Ancak Bizans tarihçisi Georges Pachymeres'e göre Katalanların bir kale savunması sırasında ağır davranarak Alanları yalnız bırakması ve Alanların Katalanlara göre daha düşük ücret almaları aralarının bozulmasına sebep olmuş ve Katalanlar bir gece baskısıyla Alanların bir kısmını ve liderleri Georgi'nin oğlunu öldürmüştür. Bu olayların gerçekleştiği 1304 tarihinde Alanlar Balıkesir civarında bulunmaktaydı ve sayıları bin civarındaydı³³².

³²⁶Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.129-130

³²⁷Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.130-131.

³²⁸Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa", **Bellekten**, (251), Ankara, 2004, s.2, Kate Fleet, **Türkiye Tarihi 1071-1453 Bizans'tan Türkiye'ye**,(Çev. Ali Özdamar), İstanbul: Kitap Yay., 2012, s.49.

³²⁹Kuznetsov ve Lebedinski, a.g.e., s.132.

³³⁰Zerrin Günel Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Tüklere Karşı Alan ve Katalanlarla İttifakı", **İÜEFTD**, S.35, İstanbul 1994 , Keith Hopwood , "The Catalan Company In Anatolia and the Turkish Conquest of the Western Seaboard", **XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri**, Ankara 2005 .

³³¹Mehmet Ersan, "Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri: 304", **Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu, Bildiriler**, 18-20 Ekim 2004, Balıkesir 2005, s.77.

³³²Georges Pacymeres, **Bizanslı Gözüyle Türkler**,(Çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul: İlgî Yay., 2009, s.83-88.

Bizans İmparatoru IX. Mikhail zamanında Alanları Batı Anadolu'da görmekteyiz. Yöredeki Türkmen kuvvetleriyle mücadele etmek amacıyla Alanlarla birlikte Manisa yakınlarındaki Gediz Vadisi'ne karargah kurmuştur. Ancak Türkmenlere karşı umdukları başarıyı elde edemeyince Alanlar imparatorundan aflarını isteyerek bölgeden ayrılmak istemişlerdir. İmparatorun ısrarıyla üç ay daha bölgede kalan Alanlar daha sonra savaşmayı bırakarak bölgeden ayrılmışlardır³³³.

Alanların Orta Çağ'da, Orta Avrupa'ya ve Balkanlar'a göç etmeleri bazı coğrafi isimlerde ilginç izler bırakmıştır. Romanya-Moldova'da "İasi", Transilvanya'da "Jas" ve "Jasfalva/Iasfalau" bu isimler arasında sayılabilir. İsimlerin Antik Çağ Alanlarından kalmış olması mümkün değildir. Zira "-As" öneki, Macaristan'da olduğu gibi Moğol istilalarından sonraki döneme aittir.

2.4.2.3. Çin'de Alanlar

Yukarıdaki satırlarda Moğol istilası esnasında Alanların bir bölümünün 1238'den itibaren Moğol istilalarına katıldığından söz edilmişti. Gerçekten de Alan grupları Moğol orduları ile bütünleşmiş ve Eli ismindeki bir komutanın emrinde "As" adı altında bir müfreze oluşturularak Ögeday Han (1229-1241) zamanında Moğol ordusuna katılmıştır. Başlangıçta Alan askerlerinin sayısı bin civarında iken bu rakam XIV. yüzyıl içerisinde otuz bin askere kadar yükselmiştir³³⁴.

Çinliler tarafından "Asu", Moğollar tarafından "Asud" olarak adlandırılan Alanlar zamanla askeri birlikler içinde önemli mevkiiler edinmeye başlamıştır. Dönemin Çin yıllıkları Moğol ordusundaki Alanların faaliyetleri ve katıldıkları seferler hakkında bilgiler vermektedir. Ögeday Han zamanında orduya girmekle birlikte Alanlar esas rollerini Mönge Han (1251-1259) döneminde Çin'in Sichuan eyaletine yapılan seferde (1258-1259) Li Tan isyanının bastırılmasında ve Song İmparatorluğu'na yapılan seferlerde oynamışlardır (1269-1275). Hatta Çin'deki son Moğol hükümdarı Pekin'den ayrıldığında

³³³Donald M. Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, (Çev. Bilge Umar), 2.Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003, s.134-139, Mustafa Daş, **Bizans'ın Düşüşü**, 1.Baskı, İstanbul: Yeditepe Yay., 2006, s.124-125.

³³⁴Kıznetsov ve Lebedinski, a.g.e.,s.130-133.

yanında bir Alan müfrezesi bulunduğu bilinmektedir³³⁵. Marco Polo, Şanghay'ın yaklaşık 100 kilometre kuzeydoğusundaki Çangçou kentinin alınması sırasında Alan birliklerinden birinin katliama uğramasını şu sözlerle anlatmaktadır:

"...Buradan güneydoğuya doğru üç gün gidilirse pek çok kentlerden ve kalelerle korunmuş yerlerden geçilir. Sonunda pek çok ham ipek üreten, büyük ve güzel Çangçou kentine ulaşılır. Chinsan Bayan (Möngge Kağan) bu ülkeyi ele geçirmeye uğraşırken, çoğunluğunu Hıristiyan Alanların oluşturduğu bir birliği bu kenti almak için gönderdi. Bu birlik kent önüne geldiği zaman hiç bir direnişle karşılaşmadan kentten içeri girebildi. Kent iç içe iki kale duvarıyla çevrilmişti. Alanlar ilk duvarı aştıklarında önlerinde bol bol şarap buldular. Çok büyük sıkıntılara ve zorluklara katlanmış oldukları için bu şarapları içerken ölçüyü kaçırdılar ve kendilerinden geçip uyudular. İkinci duvarın arkasına gizlenmiş olan kent halkı düşmanlarının böyle mışıl mışıl uyduğunu görür görmez, durumdan yaralanarak hepsini öldürdü. Chinsan Bayan birliğinin başına gelenleri öğrenince bu kente saldırmak için başka bir ordu yolladı. Kente girildikten sonra yaşlı genç,erkek kadın demeden tüm kent halkı kılıçtan geçirilerek Alanların öcü alındı..."³³⁶

Kafkaslardaki Alanlar Ortodoks Hıristiyan iken burada sözü geçen Alanlar ise Hanbalık Piskoposu Jean de Montecorvino'nun etkisiyle Katolikliği seçmişlerdir. Çin'deki Moğol hakimiyeti 1368'de sona erince Moğollar eski topraklarına geri dönmüştür. Kuznetsov'a göre Alanlar da onları takip ederek Moğolistan'a gitmiş ve orada yerleşmişlerdir. Bugün Moğolistan'da yaşayan "Asud" olarak bilinen bir topluluk bulunmaktadır. Gobi Çölü'nün kuzeydoğusunda yaşayan "Asud"lar, Kafkasya kökenlerini ve Çin'deki geçmişlerini bilmeden yaşamaktadırlar ve diğer Moğollardan Avrupalı çizgileriyle biraz farklıdırlar.

Macar Yasları ile Çin ve Moğol Aslarının birbirinden çok farklı yazgısı, "tarihi merak" dışında ilginç "etnik köken tarihi" sorularına yol açmakta ve daha derinleştirilmiş "etnik analiz" ve "asimilasyon" araştırmalarını teşvik etmektedir³³⁷.

³³⁵Aleman, **Sources On The Alans**, s.403-405.

³³⁶Marco Polo, a.g.e., s.146.

³³⁷Kuznetsov-Lebedinski, a.g.e., s.134-135.

SONUÇ

Alanlar, Sarmat Konfederasyonu'nun mirasçıları olarak Asya-Avrupa bozkırlarında ortaya çıkmıştır. Kültürel olarak kendilerinden önce bu geniş coğrafyada hüküm sürmüş olan Sarmatların uzantısı konumunda olan Alanlar, devraldıkları bu kültürel mirasın etkisiyle savaşı bir geleneğe sahip olmuşlardır. Bu geleneğin sonucu olarak Alanlar farklı dönemlerde Roma, Bizans, Hazar, Gürcü ve Moğol ordularında yer almışlardır.

Alanların hakimiyeti M.S. IV. yüzyılın sonlarında Hunların vurduğu darbe ile yıkılmış ve bu olaydan sonra Alanların Galya ve oradan da Kuzey Afrika'ya kadar uzanan ilk göç dalgası meydana gelmiştir. Hun istilasının Alan tarihi açısından bir diğer önemli noktası ise, bu tarihten itibaren Alanların Kafkasya'da yerleşmesi ve Alan tarihinin esas kütesinin varlığını Kafkaslarda devam ettirmesidir.

Alanlar, Hunlardan itibaren Asya bozkırlarından gelen halklarla ilişki kurmaya devam etmiştir. Alanlar, bu halklarla bazen müttefik olmuş, bazen onların hakimiyetine girmiş, belli dönemlerde de onlara rakip olmuştur. Ortaçağ boyunca devam eden bu süreç beraberinde bazı etkileşimleri de getirmiş, özellikle Türk kültürü Alanlar dil ve geleneklerinde bariz izler bırakmıştır.

Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslarda Hazar Devleti'nin hakimiyetinin sona ermesiyle, Alanlar tarihlerinin altın çağını yaşamaya başlamışlardır. Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerin geliştirildiği bu dönemde, Alanlar arasında Hıristiyanlık yayılmış, Alan tüccarları bölge ticaretinde aktif rol oynamaya başlamıştır. Ancak Alanların Kafkaslardaki bu güçlü hakimiyetine son veren yine bir bozkır halkı olan Moğollardır.

Moğol darbesi, Alan tarihinde Hun istilasına benzer bir etki yaratmış, Alanlar; Balkanlardan Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılarak, tarihilerindeki ikinci büyük göç hareketini gerçekleştirmişlerdir. Göç ettikleri yerlerde ordulara girerek görev aldıklarını gördüğümüz Alanlar, anlaşıldığı kadarıyla kültürlerine işlemiş olan savaşı

geleneği devam ettirmişlerdir. Ancak göç ettikleri bölgelerde bir süre sonra benliklerini kaybederek yerleşik halkın arasında eriyip gitmişlerdir.

Kafkasya'daki anayurtlarında kalan Alanlar ise bundan sonraki dönemde kültürlerini Osetler aracılığıyla devam ettirmişlerdir. Alanlardan Osetlere geçişin bir anda olmadığı, bunun uzun bir sürecin sonunda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Eldeki kaynakların yetersizliği sebebiyle, geçiş sürecinin ne zaman ve tam olarak ne şekilde gerçekleştiği gibi sorulara doyurucu cevaplar bulunamamaktadır. Bu noktada Alanlar için yapılabilecek en iyi tanımlama, onların çeşitli Kafkas halklarıyla karışarak günümüz Oset halkının temelini oluşturduğudur.

Sonuç olarak, Alanlar açısından bakıldığında Ortaçağ'ın başlangıcı Alanların Kafkasları kendilerine yurt edindikleri bölge iken, Ortaçağ'ın sonu da Alanlardan Osetlere geçişin yaşandığı dönemdir. Alan ortaçağı ve belki de Alanların bütün tarihi içinde müstesna yeri olan bu iki olayda da bozkır kavimlerinin yerinin olması kayda değerdir.

Alan tarihi hakkında, yayıldıkları coğrafya nedeniyle pek çok farklı dilde kaynak bulmak mümkündür. Ayrıca Alan yurdunun stratejik konumu nedeniyle Bizans İmparatorluğu ve İslam Devleti gibi büyük güçlerin ilgisini çekmiş olması sebebiyle bu devletlerle ilgili kaynaklar Alanlar hakkında bilgiler vermektedir. Şimdiye kadar Alan tarihi ile ilgili olarak en fazla çalışma yapanlar Rus araştırmacılar olmuştur. Ancak Türk tarihi ile olan ilgisi düşünüldüğünde Alan tarihinin Türk tarihçileri tarafından daha fazla araştırılması gerektiği aşıkardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ahincanov, Sercan M. (2010), **Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar**, İstanbul: Selenge Yayınları.

Ahmetbeyoğlu, Ali (1995), **Grek Seyyahı Priskos'a Göre (V.Asır) Avrupa Hunları**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

_____ (2001), **Avrupa Hun İmparatorluğu**, Ankara: TTK Yayınevi.

_____ (2002), "Türkistan'dan (Orta Asya) Doğu Avrupa'ya Yapılan Türk Göçleri", **Türkler**, 2, (522-530), Ankara : Yeni Türkiye Yayınları.

Alaaddin Ata Melik Cüveyni (1988), **Tarih-i Cihangüşa**, I-II, (Çev. Mustafa Öztürk), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Alemaný, Agustí (2000), **Sources On The Alans A Critical Compilation**, Leiden-Boston-Köln: Brill.

_____ (2002), "Batı Avrasya Stepplerinde Türk ve Alan Halkları Arasındaki Tarihi Bağlantılar", **Türkler**, 2, (530-536), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

_____ (2003), "Sixth Century Alania: Between Byzantium Sasanian Iran And The Turkic World", **Eran Ud Aneran Webfestschrift Marshak**, <http://www.transoxiana.org/Eran/Articles/alemany> (12.09.2013)

Alexis Komnena (1997), **Alexiad Malazgirt'in Sonrası İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi**, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.

Ammianus Marcellinus, (1986), Vol. III, (Trans. John C. Rolfe), Cambridge-London.

Artamonov, M.İ. (2004),**Hazar Tarihi Türkler,Yahudiler,Ruslar**, (Çev. Ahsen Batur),
2.Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.

Arzhantseva, Irina (1976), "The Cchristianization of North Caucasus (Religious Dualism
among the Alans)", Werner Seibt (Ed.), **The Christianization Of Caucasus
(Armenia,Georgia,Albania)**, içinde, (17-26), Vien.

Ayan, Ergin (2011), "Moğol Devri Avrupalı Seyyahlara Göre Karadeniz'in Kuzeyi",
KaradenizAraştırmaları, (30), 43-70

Ayönü, Yusuf (2009), "Bizans Ordusu'nda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)",
Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (55), 53-68

Bala, Mirza (1967), "Karaçay ve Balkarlar", **İslam Ansiklopedisi içinde**, VI, (217-221),
İstanbul: MEB. Yayınları.

Bachrach, Bernard S. (1973), **A History Of The Alans İn The West**, Minneapolis:
University Of Minnesota Press

Baştav, Şerif (1941), "Sabir Tükleri", **Belleten**, 4, (17), 53-99

_____ (2004), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Esnasında Bizans ve
Avrupa",**Belleten**, C. LXVIII, (251), 2-45

_____ (2005), "Hazar Hakanlığı Tarihi, **Makaleler**, I, E. Semih Yalçın ve Emine
Erdoğan (Haz.), içinde (433-494), Ankara: Berikan Yayınevi

İbn Batuta (2000), **İbn Batuta Seyahatnamesi**, C.I., (Çev. A. Sait Aykut), İstanbul: YKY.

Batırhan, Beksultan (2004), "Osetin Milletinin Menşei", **Kuzey Kafkasya Kültür
Dergisi** , (8) , 5-7

Baykara, Tuncer (1997), **I.Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit**, Ankara: TTK Yayınevi

Belazuri (1987), **Fütuhu'l Büldan**,(Çev. Mustafa Fayda), Ankara: TTK Yay.

Berje, Adolf (1999), **Kafkasyalı Dağlı Kavimlerin Kısa Tasviri**, (Çev. Murat Papşu), Ankara: Kafkas Derneği Yayınları

Bi, Mahmut (2011), **Kafkas Tarihi**, I , Ankara: Berikan Yayınevi

İbn Bibi (1996),**El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçukname)**, I, Mürsel Öztürk (Haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Bice, Hayati (1991), **Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler**, Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

Brook, Kevin Alan (2005), **Bir Türk İmparatorluğu Hazar Yahudileri**, (Çev. İsmail Tulçalı), İstanbul: Nokta Yayınları.

Brosset, Marie Felicite (2003), **Gürcistan Tarihi**, (Çev. Hrand D. Andreasyan), (Haz: Erdoğan Merçil), Ankara: TTK Yayınevi.

Brzezinski, R. ve Mielcozek, M. (2002), **The Sarmatians 600 BC-450 AD**, Londra: Osprey Publishing.

Bzarov, R.S. (2002), **Osetya Tarih Atlası**, (Çev. Hayri Güneş), Vladikavkaz: Kuzey Osetya Cumhuriyeti Alanya Tarih Ve Arkeoloji Enstitüsü.

Caferoğlu, Ahmet (1965), "Kafkasya Türkleri",**Türk Kültürü**, 4, (IV/38), 44-50.

_____ (1983),**Türk Kavimleri**, Ankara: TKAE Yayınları

Chavannes, Eduard (2007), **Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri**, (Çev. Mustafa Öztürk), İstanbul: Selenge Yayınları

- Constantine Porphyrogenitus (1985), **De Administro Imperio**, Gy. Moravcsik-R.J.H. Jenkins (Ed.), Dumberton Oaks.
- Czegledy, Karoly (1998), **Bozkır Kavimlerinin Batı'ya Göçleri**, (Çev. Mutlu Gün), Ankara: Doruk Yayınları
- Çandarlıoğlu, Gülçin (2003), **İslam Öncesi Türk Tarihi Ve Kültürü**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- Çetin, Altan (2007), **Memluk Devletinde Askeri Teşkilat**, İstanbul: Eren Yayınları.
- Çog, Mehmet (2004), **VII-X. Yüzyıllarda Güney Kafkasya'da İslam Hakimiyeti**, Trabzon: Serander Yayınları.
- Daş, Mustafa (2006), **Bizans'ın Düşüşü**, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Deguignes, Joseph (1976), **Hunların, Türklerin, Moğolların Ve Sair Tatarların Tarihi**, İstanbul.
- Demiral, Osman (2006), "Bulgarların Menşei Tartışmalarında Orta Asya İhtimali", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Devlet, Nadir (1989), **Çağdaş Türk Dünyası**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Donuk, Abdülkadir (1984), "On Dilli Bizans", **Türk Kültürü**, (257), 1-4
- Dunlop, D.M. (2008), **Hazar Yahudi Tarihi**, (Çev. Zahide Ay), İstanbul: Selenge Yayınları.
- Durmuş, İlhami (2007), **İskitler**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- _____ (2007), **Sarmatlar**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Eberhard, Wolfram (1987), **Çin Tarihi**, Ankara: TTK Yayınevi.

Eckhart, Ferenc (2010), **Macaristan Tarihi**, (Çev. İbrahim Kafesoğlu), 2.Baskı, Ankara: TTK Yayınevi.

Erdemir, Hatice Palaz (2003), **6. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri**, İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.

Ersan, Mehmet(2005), "Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri: 1304", **Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu, Bildiriler**, 76-84.

Erzen, Afif (1992), **Doğu Anadolu Ve Urartular**, Ankara: TTK Yayınevi.

İbn'ül Esir (1987), **El-Kamil Fi-t -Tarih**, (Çev. Ahmet Ağırakça ve Abdülkerim Özaydın), İstanbul: Bahar Yayınları.

Flavius Josephus (1878), **The Works Of Flavius Josephus**, (Trans. William Whiston), London: Warwick House and Salisbury Square E.C.,<http://www.archive.org/details/workstranslated> (23.05.2013)

Friar Giovanni DiPlano Carpini (1996), **The Story Of The Mongols Whom We CallTartars**, Boston: Branden Publishing Company .

Gagloyti, Y.S.(1966),**Alani İ Voprosi Etnogeneza Osetin**, Tbilisi: İzdattetstvo Metsniereba.

Ghewond (2006),**Ghewond's History**, (Trans. Robert Bedrossian), New Jersey.

Georges Pacymeres (2009),**Bizanslı Gözüyle Türkler**, (Çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul: İlgı Yayınları.

Golden, Peter B. (2002), "Güney Rusya Bozkırlarının Halkları", (Çev. Ayda Arel), Denis Sinor (Ed.), **Erken iç Asya Tarihi**, 3.Baskı, *içinde* (345-382), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (2002), **Türk Halkları Tarihine Giriş**, (Çev. Osman Karatay), Ankara: Karam Araştırma Ve Yayıncılık.

_____ (2006), **Hazar Çalışmaları**, (Çev. Egemen Mızrak ve Çağrı Mızrak), İstanbul: Selenge Yayınları.

_____ (2007), **The World Of Khazars**, Leiden-Boston-Köln : Brill.

Gökbel, Ahmet (2000), **Kıpçak Türkleri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gömeç, Saadettin (2012), **Türk-Hun Tarihi**, Ankara: Berikan Yayınevi.

Gregory Ebu'l Farac (Bar Hebraeus) (1999), **Abu'l - Farac Tarihi**, C.1, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara: TTK Yayınevi.

Grousset, Rene (2000), **Bozkır İmparatorluğu**, (Çev. M. Reşat Uzmen), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

_____ (2005), **Başlangıcından 1071'E Ermenilerin Tarihi**, (Çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul: Aras Yayınları.

Gumilev, L.N. (2002), **Hunlar**, (Çev. Ahsen Batur), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.

_____ (2003), **Hazar Çevresinde Bin Yıl**, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.

Gürün, Kamuran (1981), **Türkler Ve Türk Devletleri Tarihi**, I, Ankara: Karacan Yayınları.

İbn Haldun (H1420/M1999), **Tarih-i İbn Haldun Kitabı'ı İber ve Divan-ı El-Mubteda ve'l-Haber, Fi Eyyamil Arab Ve'l Acem Ve'l Berber Vemen Asarahum Min Zevis-Sultani'l Ekber**, 6, Kahire: Darü'l - Kitabü'l - Mısriyye

Herodotos (2002), **Herodot Tarihi**, (Çev. Mümtekin Ökmen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hopwood, Keith (2005), "The Catalan Company İn Anatolia and the Turkish Conquest of the Western Seaboard", (Çev. Serdar Çavuşdere), **XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri**, 127-136, Ankara: TTK Yayınevi.

İbn Hurdazbih (2008), **Yollar ve Ülkeler Kitabı**, (Çev. Murat Ağarı), İstanbul: Kitabevi Yay.

Hüseyinof, R.A. (1968), "Malazgird Ve Kafkaslar", **A.Ü.D.T.C.F., Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Araştırmaları Dergisi**, 61-71

Kadlec, Charles (1923), "Byzantine And Its Northern Enemies", **The Cambridge Mediavel History**, Vol. IV, J.R. Tanner- Z.N. Brooke (Ed.), Cambridge University Press.

Kafalı, Mustafa (1976), **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Kafesoğlu, İbrahim (1953), **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul : İ. Ü. E.F. Yayınları.

_____ (2005), **Türk Milli Kültürü**, 15. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kalankatlı Moses (2006), **Alban Tarihi**, (Çev. Yusuf Gedikli), İstanbul: Selenge Yayınları.

Kamalov, İlyas (2009), **Altın Orda ve Rusya**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karatay, Osman (2002), "Türk-Slav İlişkilerinin Erken Dönemleri Üzerine", **Türkler**, 2, (536-547), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

_____ (2004), "Doğu Avrupa Türk Tarihinin Ana Hatları -Altın Orda Öncesi Dönem-", **Karadeniz Araştırmaları**, (3), 1-70

_____ (2010), "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, X, (1), 99-116

_____ (2013), **Türklerin Kökeni**, 7.Baskı, Ankara: Kripto Yayıncılık.

Kerimuddin Mahmud-i Aksarayi (2000), **Müsameretü'l Ahbar**, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara: TTK Yayınevi.

Kınal, Firuzan (1991),**Eski Anadolu Tarihi**, Ankara: TTK Yayınevi.

Kırzıoğlu, Fahreddin (1992), **Yukarı-Kür Ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar**, Ankara: TTK Yayınevi.

Kızıltoprak, Süleyman (2004),"Memluk",**İslam Ansiklopedisi içinde**, 29, (87-90), Ankara: Türk Diyanet Vakfı .

Kmosko, Michael (1935), "Hazarlar Ve Araplar", **Türkiyat Mecmuası**, III, 133-155.

Kovalevskaya, V.B. (1984), **Kavkaz İ Alany**, Moskva: İzdatelstvo Nouka Glavnoya Redaktsiya Vostocnoy Literatura.

Köymen, Mehmet Altay (1972), **Alparslan Ve Zamanı**, İstanbul: MEB Yayınları.

_____ (1982), **Selçuklular Devri Türk Tarihi**, Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları.

_____ (2001), **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, C.III, 4.Baskı, Ankara : TTK Yayınevi.

Ksenophon (1944), **Anabasis**, (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Maarif Matbaası.

Kurat, Akdes Nimet (1972), **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri Tarihi**, Ankara: TTK Yayınevi.

Kuzgun, Şaban (1985), **Hazar ve Karay Türkleri**, Ankara: Seda Yayınları.

Kuzmin, Yakov ve Kuleshov, Pavel (2002), "Hazarlar", **Türkler**, 2, (464-473), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kuznetsov, Vladimir ve Lebedinski, Yoroslav (2012), **Alanlar Step Atlıları, Kafkas Beyleri**, (Çev. Demir Alp Serezli), Ankara: Alan Kültür Ve Yardım Vakfı.

Jordanes (1908), **The Origin And Deeds Of Goths**, (Trans.Charlec C. Mierov), Princeton: Princeton University Press.

Ligethi, Lajos (1986), **Bilinmeyen İç Asya**, (Çev. Sadrettin Karatay), Ankara: TDK Yayınevi.

Mahmud El-Kaşgari (2005), **Divanü Lugat'it Türk**, (Çev. Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Mangaltepe, İsmail (2009), **(Menandros Protektor Ve TheoplaktosSimokattes)Bizans Kaynaklarında Türkler**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Mangoliouth, Jessie Payne (Ed.) (1909), **Extracts From The Ecclesiastical History Of John Bishop Of Ephesus**, Leiden: E.J. Brill.

Mansel, Arif Müfid (1970), **Ege Ve Yunan Tarihi**, Ankara: TTK Yayınevi.

Marco Polo'nun Geziler Kitabı, (1985), (Çev. Ömer Güngören), İstanbul: Yol Yayınları.

Melyukova, A.İ. (2002)," İskitler ve Sarmatlar", (Çev. İsenbike Togan) , **Erken İç Asya Tarihi**, Denis Sinor (Der.), 3. Baskı içinde (141-166), İstanbul: İletişim Yayınları.

Memiş, Ekrem (1987), **İskitlerin Tarihi**, Konya: S. Ü. Yayınları.

Mesudi (2001), **Muruc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)**,(Çev. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.

Minns, E.H. (1970), "The Scythians And The Northern Nomads", **The Cambridge Ancient History**, IX, Cambridge

Minorsky, V. (1952), "The Alan Capital Magas And The Mongol Campaigns", **Bulletin of the School of the Oriental and African Studies**, (14), 223-238

_____ (1953), **Studies İn Caucasian History**, London: Taylor's Foreign Press .

_____ (2008), **Hududü'l-Alem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib**, (Çev. Abdullah Duman, Murat Ağrı), İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Moğolların Gizli Tarihi (1986), (Çev. Ahmet Temir), 2.Baskı, Ankara: TTK Yayınevi.

Moses Khorenatsi (1978), **History of the Armenians**, London: Harward University Press.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah (2000), **Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi,I**, (Çev. Ali Öngül), İzmir: Akademi Kitabevi.

Nemeth, Gyula (2006)," Atilla ve Hunları", **Türkler**, 1, (887-901), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Nicol, Donald M. (2003), **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, (Çev. Bilge Umar), 2.Baskı , İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Öden, Zerrin Günal (1994), "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlarla İttifakı", **İÜEFTD**, (35), 123-129

Ögel, Bahaddin (1981), **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, I**, Ankara: TTK Yayınevi.

_____ (1984), **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak Ve Buluntularına Göre**, 5.Baskı, Ankara : TTK Yayınevi.

Özkan, Nevzat (1997), **Türk Dünyası : Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat**, Kayseri: Geçit Yayınları.

Philips, Eustace Dockray (1965), **The Royal Hordes, Nomad Peoples Of The Steppes** , London: Thames and Hudson.

Pliny (1961), **Natural History**, (Trans. H. Rackham), T. E. Page (Ed.), Cambridge and Massachusetts: Cambridge University Press.

Procopius (1916), **History Of Wars**, Vol. I, (Trans. H. B. Dewing), London-New York.

Ptolemy(1932), **Geography**, (Trans. Edward Luther Stevenson), New York: New York Library, [http:// penlope.uchicago.edu/Thayer/Roman/Texts](http://penlope.uchicago.edu/Thayer/Roman/Texts) (01.09.2013)

Rasonyi, Laszlo (1983), **Türk Devletinin Batıdaki Varisleri Ve İlk Müslüman Türkler** , Ankara: TKAE Yayınları.

_____ (1993), **Tarihte Türklük**, Ankara: TKAE Yayınları.

Rice, Tamara Talbot (1966), **The Seljuks İn Asia Minor**, London: Thames & Hodson.

_____ (1968), **The Scythians**, London: Thames and Hudson.

Rostovtzeff, Mikhail İ. (1969), **İranians And Greeks İn South Russia**, New York: Russel and Russel.

Roux, Jean Paul (2001), **Moğol İmpartorluğu Tarihi**, (Çev. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

_____ (2001), **Orta Asya Tarih Ve Uygarlık**, (Çev. L. Özcan Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- _____ (2007), **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, (Çev. Aykut Kazancıgil ve Leyla Arslan-Özcan), 3.Baskı, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Saydam, Abdullah (2007), "Osetler", **İslam Ansiklopedisi**, 33, *içinde*, (437-438), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- Sebeos (1985), **History**, (Trans. Robert Bedrossian), New York .
- Strabon (1969), **The Geography Of Strabo**, (Trans. Horace Leonard James), Cambridge: Harvard University Press.
- Sulımırskı, T. (1985), " The Schyts", **The Cambridge History Of İnan**, II, Cambridge.
- Şeşen, Ramazan (1985), **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler Ve TürkÜlkeleri**, Ankara: TKAE Yayınları.
- _____ (1998), **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları.
- Taberi (1119/1708), **Tarih-üt Taberi**, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Kahire: Darü'l Maarif Bi Mısır.
- Tacitus (1931), **The Annals Of Tacitus**, (Trans. John Jackson), London: W. Heinemann
penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/home.html.(22.05.2013)
- Taneri, Aydın (1993), "Celaleddin Harizmşah", **İslam Ansiklopedisi**, *içinde*, 7, (248-250), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- Tansuğ, Kadriye(1949), "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. 7. Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri", **A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, VII, (4), 535-550

Tarhan, M. Taner(1979), "Eskiçağda Kimmerler Problemi", **VIII. Türk Tarih Kongresi 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler**, C.1., 355-369, Ankara: TTK Yayınevi.

_____ (1984), "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", **Kültür Ve Turizm BakanlığıEski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Anadolu Medeniyetleri Sempozyumu-I. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri**, 109-120, Ankara.

Tas, Andra-Rona (2002), "Kubrat Han'ın Büyük Bulgar Devleti", **Türkler**, 2, (625-630), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Taşagıl, Ahmet (2004), **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, Ankara: TTK Yayınevi.

_____ (2012), **Göktürkler I-II-III**, Ankara: TTK Yayınevi.

Tavkul, Ufuk (2002), "Tarihi Ve Etnik Açından Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni", **Türkler**, 2, (562-572), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

_____ (2003), "Karaçay-Malkarlıların Etnik Ve Sosyal Yapısı", Ufuk Tavkul ve Yaşar Kalafat (Der.), **Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum Ve Kültür**, (46-75), Ankara: Karam Yayıncılık.

_____ (2007), **Kafkasya Gerçeği**, İstanbul: Selenge Yayınları.

Tellioğlu, İbrahim (2004), **Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Trabzon: Serander Yayınları.

_____ (2009), **XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri**, Trabzon: Serander Yayınları.

Tezcan, Mehmet (2012), **Klasik Ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz Ve Kafkasya**, Trabzon: Serander Yay.

Theophannes Confessor (1997), **The Chronicle Of Theophannes Confessor**, Cyril Mango- Roger Scott (Ed.), Oxford: Clarendon Press.

Theophannes the Confessor (1982), **The Chronicle Of Theophannes**, (Trans.Harry Turtledove), Usa: University Of Pennsylvania Press.

Thucydides (1975),**Peloponnessoslularla Atinalıların Savaşı**, (Çev. Halil Demircioğlu), II. Kitap, Ankara: Yayınevi yok

Togan, A. Zeki Velidi (1970), "Hazarlar", **İslam Ansiklopedisi** içinde, V/1, (397-408) İstanbul : MEB Basımevi.

_____ (1972), "Allan", **İslam Ansiklopedisi içinde**, 1, (376-378) İstanbul: M.E.B. Basımevi.

_____ (1981), **Umumi Türk Tarihine Giriş**, I, (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar), 3.Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.

_____ (1987), "Sakalar (VI)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, (23), 30-34

Toumanoff, Cyril (1963), **Studies İn Christian Caucasian History**, Georgetown University Press.

Turan, Osman (1993), **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 3.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

_____ (1997), **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, 4.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

_____ (2003), **Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti**, 8.Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli(1136-1162),
(Çev. Hrand D. Andreasyan), Ankara: TTK Yayınevi.

Üstüner, İlyas (2010), **Kaf Dağı'nın Güney Yüzü Gürcistan Kültür, Gelenek, Mekan, Kimlik,** İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Wheatcroft, Andrew (2003), "Buğulu Aynada Suretler: İskender'in Fetihlerinden Haçlı Seferleri'ne İÖ 400 - İS 1400", K.M. Kostyal (Ed.), **Başlangıçtan Bugüne Ortadoğu'da Tarih Ve İnanç, içinde** (46-82), Washington: National Geographic Society.

Wilhelm Von Rubruk (2002), **Moğolların Büyük Hanına Seyahat,** (Çev. Ergin Ayan), İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Windrow, Martin (1983), **The Schyrians 700-300 BC,** Londra: Osprey Publishing.

Vasary, İstvan (2007), **Eski İç Asya Tarihi,** (Çev. İsmail Doğan), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Vernadsky, George (2011), **Rusya Tarihi,** (Çev. Doğukan - Egemen Mızrak), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.

Yakubovsky, A. Yu. (1976), **Altın Ordu ve Çöküşü,** (Çev. Hasan Eren), 2.Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yakut el-Hamavi (1977), **Mucem-ü'l-Buldan,** Beyrut: Darü's-Sadır.

Yiğit, İsmail (2004), "Memlukler", **İslam Ansiklopedisi içinde,** 29, (90-97), Ankara: Türk Diyanet Vakfı .

Yücel, Mualla Uydu (2002)," Hazar Hakanlığı", **Türkler,** 2, (445-464), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

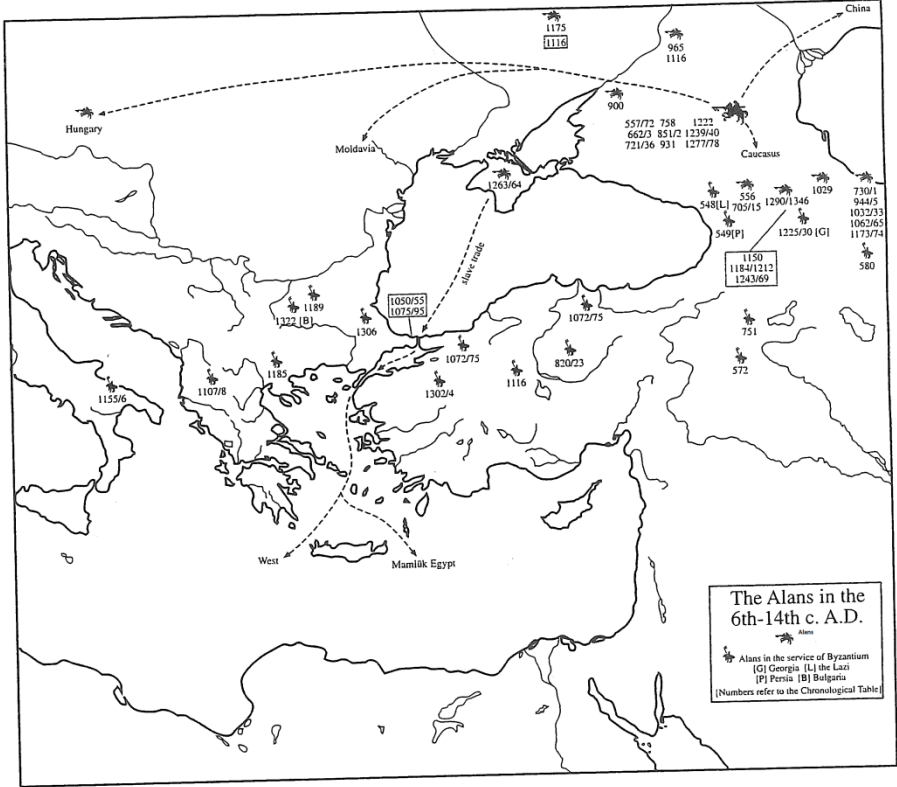
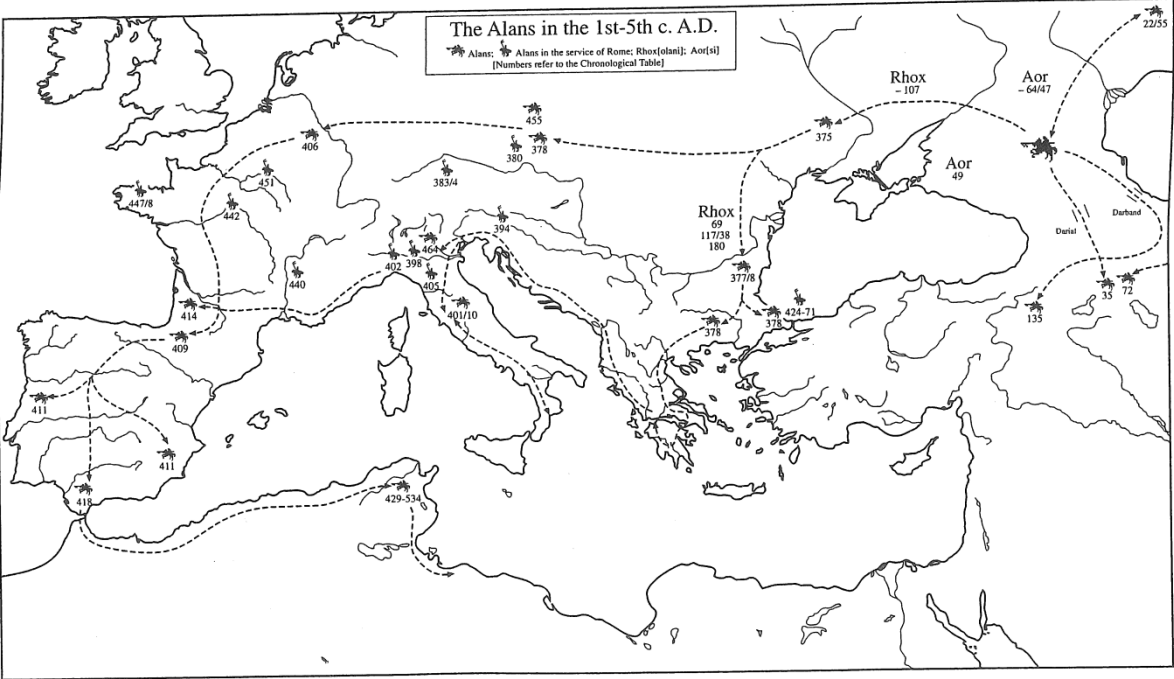
_____ (2007), **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, Ankara: TTK Yayınevi.

Zacharias Rhetor (1899), **The Syriac Chronicle Knowns As That Of Zachariah Of Mitylene**, (Trans. F.J. Hamilton, E.W. Brooks), London: Methuen-Essex Street.

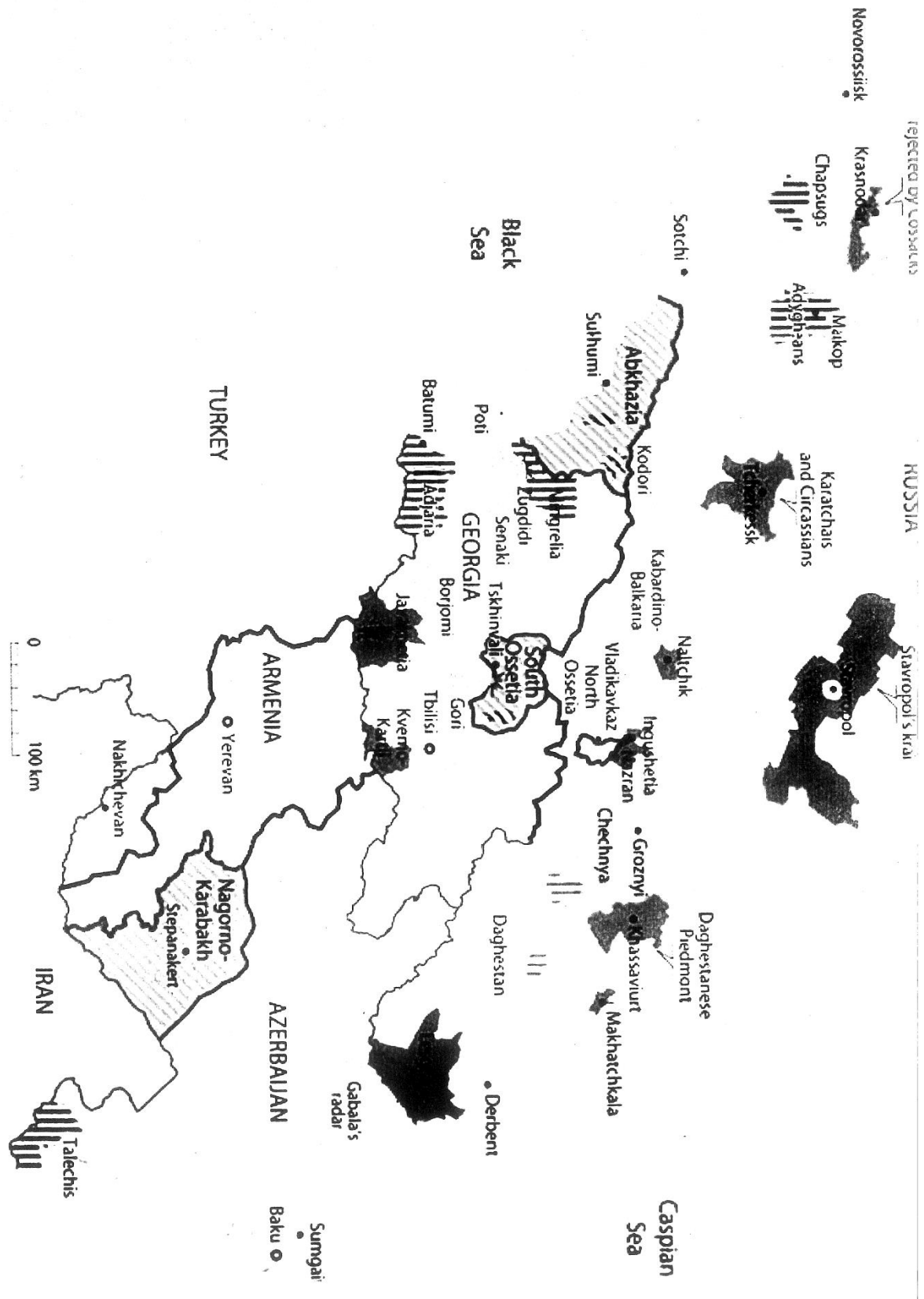
Zekiyev, Mirfatih Z. (2007), **Türklerin Ve Tatarların Kökeni**, (Çev. Ahsen Batur), 2.Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.

EKLER

Ek1. Eski ve Ortaçağ'da Alanlar

Ek 2. Günümüzde Osetya

ÖZGEÇMİŞ

Ali Genç, 16.07.1986 tarihinde Trabzon'da doğmuştur. İlkokulu, Akçaabat 100. Yıl İlköğretim Okulu'nda bitirerek 1997 yılında mezun olmuştur. Ortaokul ve liseyi ise Akçaabat Anadolu Lisesi'nde tamamlayarak bu okuldan 2004 yılında mezun olmuş aynı yıl Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nde yüksek öğrenime başlamıştır. 2009 yılında Tarih Öğretmenliği bölümünden mezun olmuş ve aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Orta seviyede İngilizce bilen Ali Genç, şu an Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.